

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

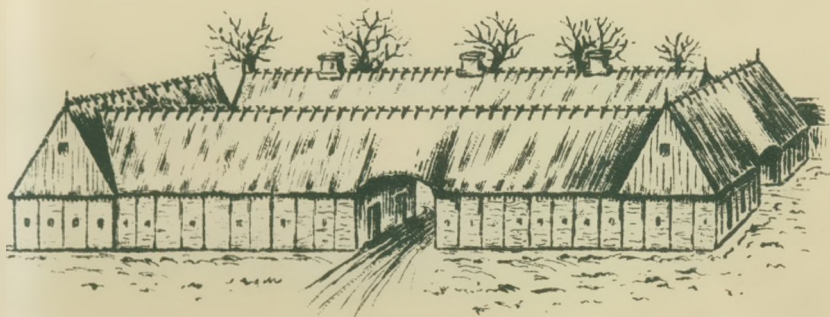
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

De gamle Slægter

Lokal-og Slægtshistorie

fra

Aller Sogn.

DE GAMLE SLÆGTER

DE GAMLE SLÆGTER

LOKAL- OG SLÆGTSHISTORIE

FRA

ALLER SOGN

AF

HANS KROG

EGET FORLAG
FR. MARTIN - CHRISTIANSFELD
1936

I gennem denne lille fordringsløse Bog gaar som en Undertone Kærligheden til de gamle Slægter. Med nænsom Kærlighed fortæller Forfatteren om de Stier, de vandrede, om de Gaarde og Huse, hvori de boede, om de Kaar, hvorunder de levede. Han følger Gaard for Gaard og Hus for Hus i hele Aller Sogn og fortæller, hvad han med Flid har kunnet samle sammen om dem, der igennem Tiderne har boet dér. Man mærker, at for ham er det ikke tørre Navne, men levende Mennesker, vore Forfædre. Som Forfatteren er opfyldt af historisk Sans, tør man ogsaa tro, at denne lille Bog vil kunne bidrage til at vække historisk Sans hos dem, som den først og fremmest henvender sig til: Efterkommerne efter de gamle Slægter i Aller Sogn, hvad enten de endnu bor i Sognet, eller Tiderne og Begivenhederne har ført dem andetsteds hen. Men forøvrigt vil ogsaa andre kunne have Glæde af den, især paa Grund af de mange Træk af Bondestandens Historie i et sønderjydske Sogn, som findes i den. Jeg vil haabe, at baade Forfatteren og Læserne maa faa megen Glæde af den.

Frode Gribsvad.

A a b e n r a a i Januar 1936.

FORORD

Der gaar i denne Tid en mærkelig Bevægelse gennem vort Folk med Hensyn til Granskning og Viden om de henfarne Slægter, deres Familieforhold, Liv og Færden.

Hvorfra stammer denne Trang og denne vaagnende Interesse for de gamle Slægter, de, der traadte vore Stier, pløjede vore Ager og byggede de gamle Gaarde?

Der synes at være noget, der tyder paa, at en af Aarsagerne er den Nedgangs- og Krisetid, der overgaar vort Land, og som uvilkaarligt vender Tanker og Følelser tilbage til Tider, da man levede under en stadig fremadskridende Udvikling og fik bedre Kaar, eftersom Aarene gik. —

Naar jeg nu med denne lille Bog forsøger at skrive en Lokal- og Slægtshistorie om Aller Sogn, da udspringer dette fra min Kærlighed til Hjemstavnen og til det Folk, som har boet og virket her i tusinde Aar. Jeg er klar over, at en saadan Fremstilling er ufuldstændig og ikke uden Mangler og Fejltagelser; men der vil dog for Nutidsmennesker kunne faas Oplysninger om et og andet, som hidtil har været skjult for dem. —

Der er mange i vore Dage, der arbejder og gransker efter deres Herkomst og Forfædre. Efterstaaende gør dog ikke, for de nævnte Slægters Vedkommende, Krav paa at være Stamtavler. — Dog kan Bogen i saa Henseende maaske være en Hjælp.

Kilderne til Bogen er nærmest Kirkebøgerne. Desuden Præstearkivet, som nu findes i Landsarkivet i Aabenraa. Endvidere findes der Uddrag af P. Rhodes „Amtsbeskrivelse over Haderslev Amt“ og Degn J. Nissens „Haderslev Amt“ fra 1840. Fra forskellige Hjem har jeg laant gamle Dokumenter og Billeder, og af mundtlige Overleveringer og Fortællinger findes ogsaa flere.

Af alt dette er Bogen samlet.

Jeg takker alle, der har staaet mig bi med Oplysninger, og især takker jeg Rud. Tams og Th. Dahl i Haderslev for deres Bidrag til, at Bogen kunde blive saa fyldig og tiltalende som mulig.

C h r i s t i a n s f e l d 1935.

Hans Krog.

Deilig er Jorden,
Prægtig er Guds Himmel,
Skøn er Sjælens Pilgrimsgang!
Gennem de favre
Riger paa Jorden
Gaa vi til Paradis med Sang!

Tider skal komme,
Tider skal henrulle,
Slægt skal følge Slægters Gang;
Aldrig forstummer
Tonen fra Himlen
I Sjælens glade Pilgrimssang.

Englene sang den
Først for Markens Hyrder,
Skønt fra Sjæl til Sjæl det lød:
Fred over Jorden!
Menneske, fryd dig,
Os er en evig Frelser født!

INDLEDNING

I nden jeg gaar over til at omtale Aller Sogn med dets gamle Slægter, skal i korte Træk til Orientering Sognets Beliggenhed, Tilhørsforhold, Øvrighed m. v. skildres.

Sognet hører fra Arrilds Tid til Haderslev Amt og er det nordøstlige Hjørne af dette Amt. Det grænser til Lillebælt, Fjelstrup, Tyrstrup, Vejstrup og Hejls Sogne og ligger ca. 2 Mil nord for Haderslev. I den forrige danske Tid indtil 1864 var Sognet Taps Anneks til Aller, som havde Præster tilfælles. Anneksforholdet siges at stamme fra Tiden omkring Reformationens Dage.

Sognet stod i gamle Dage skyldsatsat for 13½ Plove foruden Møllen, Præstegaarden og en Gaard i Stubbum. I vore Dage opgives Arealet efter „Traps Danmark“ til 1600 Hektar, med 16,268 Thlr. Reinertrag, deri indbefattet Halvdelen af Indsøen Hejlsminde 102 Hekt., som hører til Kommunen. Sognet hører til det gamle Tyrstrup Herred. Dette har dog i vore Dage ikke nogen Betydning, da Herredsinddelingen i administrativ Henseende ikke mere benyttes.

Da der maaske hos mange hersker nogen Tvivl om, hvad der før hørte og ikke hørte med til Tyrstrup Herred, skal dette anføres.

Herredet omfattede før 1864 15 Kirkesogne. Ved Fredsslutningen efter denne ulykkelige Krig udskiltes 8 Sogne, som vedblev at høre til Danmark, mens andre 7 Sogne, nemlig: Aller, Fjelstrup, Bjerning, Tyrstrup, Hjærdrup, Stepping og Frørup kom under det tyske Rige.

De otte Sogne har man senere kaldt baade Nørre-Tyrstrup Herred og Kolding Herred, og de syv kaldes for Eks. i „Traps Danmark“ Sønder Tyrstrup, noget, der

aldrig har været officielt, og heller ikke har været i Folkemunde.

Herredets Grænser har som overalt for en stor Del været *V a n d l ø b e n e*. Derved er enkelte Byer fra de nævnte Sogne kommen ind under andre Herreder. For Eks. Sillerup i Fjelstrup Sogn hørte til Haderslev Herred, ligeledes Errigsted i Bjerning Sogn med Bjerningrøi, Ulvshus og Thomashus. Højrup med Taabdrup, Sottrup og Ødis-Bramdrup (det saakaldte Højrudder Distrikt) hørte til Gram Herred.

Simmersted i Maugstrup Sogn hørte derimod til Tyrstrup Herred.

Ellers er Herredets Grænser mod Nord Nørrejylland mod Vest Gram Herred, mod Syd Haderslev Herred og mod Øst Lillebælt.

I en Beskrivelse over Haderslev Amt fra 1840 beskriver J. Nissen, Degn i Hjerndrup, Tyrstrup Herred saaledes:

„I Længden fra N. til S. strækker det sig omkr. 3 Mil, og i Bredden fra V. til Ø. ligeledes henimod 3 Mil. Hele Herredet kan man næsten sige, har en meget god og frugtbar Jordbund; ogsaa har hvert Sogn nogen Skov og har i Fortiden haft langt mere. I Vonsyld og Øddis Sogne findes Leyninger af den gamle Farrisskov; omkring ved Stenderup eier Kongen betydelige Skove, der strækker sig langs med Kolding Fjord og lille Bælt. Tyrstrup Herred staaer for 215½ Plove, under hvilke dog ikke Præstegaarde, Møller og en Deel af de forhv. Herregaarde ere indbefattede.“ — — —

En meget interessant og for Nutids Mennesker næsten morsom Skildring af Forhold og Natur i Tyrstrup Herred giver Præsten P. R h o d e, der var Kapellan i Stepping fra 1760-64.

Han var kommen fra Lolland, og i 1775 udgav han en Bog, „Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse“, hvori han paa en begejstret eller „fornøjelig“ Maade, som man skrev dengang, omtaler Tyrstrup Herred. Han priser i høje Toner dets Frugtbarhed og Ynde. Befolkningen roser han, idet han sammenligner den med den lollandske, for dens Vindskibelighed og Dygtighed, og paastaar, at den stod langt over den lollandske med Hensyn til Oplysning og Levofod. Heri har han sikkert Ret. Befolkningen her

har aldrig været kuert og knægtet af Herremandsvælde, som Befolkningen paa Øerne. —

Han lovpriser især det frodige Landskab og de skønne Græsgange, „hvor fede Øksne springer i Hundredvis omkring og æder sig fede.“ Han skildrer Kornvangene, de mange levende Hegn, Skovene og de gode Bygninger som Bonden har og Velstanden blandt disse i det hele taget.

Det er da heller ikke for ingen Ting, at Tyrstrup Herreds Segl viser en springende Okse.

Vi kan være vel tilfredse med den Omtale, den unge Præst, P. Rhode i 1775 giver af vore Forfædre og de Kaar, hvorunder de gamle Slægter levede.

Med Hensyn til Ejendomsretten, da har denne i Hovedsagen for Tyrstrup Herreds Vedkommende været Kronens eller Kongens, som det hed. Dette stammer sikkert for en stor Del fra, at mange Gaarde og Landboeller under de mange Krige og Fejder blev lagt øde og saa overtoges af en Fæster. De fleste Gaarde, der var dog ogsaa Selvejergaarde, var kgl. Fæstegaarde, som dog alle efterhaanden, især i Slutningen af det attende Aarhundrede ogsaa gik over til Selveje. Men Fæsteforholdet til Kongen var ingenlunde nogen Byrde, og med dette Forhold var man almindeligvis godt tilfreds.

I 1710 ser man, at 3 Halvgaarde (de 2 Frigaarde), 1 Sjettedelsgaard og 5 Landboel i A l l e r Sogn har været i Selveje. Kronen eller Kongen ejede 24 Helgaarde, 16 Halvgaarde, 1 Tredjedelsgaard, 2 Fjerdingsgaarde. Haderslev Hospital 1 Helgaard. Gelting Hospital 1 Helgaard, 1 Halvgaard og 1 Landboel. Vandmøllen i Aller var Kronens.

Den højeste Myndighed i de gamle Slægters, vore Forfædres Tid, var for Slesvigs Vedkommende „det Slesvig Holst. Cancellie“ i København. Herunder stod den Slesv. Holst. Regering paa Gottorp og herfra gik Traadene ud, desværre saaledes for det Dansk talende Nord-

slesvig, at alle Dokumenter m. v. affattedes i det tyske Sprog. Det danske Sprog regnede man for intet. Sognefogder, til Nød Herredsfogder, kunde faa Lov at skrive paa Dansk, men ellers foregik Administrationen paa Tysk, trods dette, at Menigmand ikke forstod dette Sprog.

Da dette tyske Regeringsmaskineri endelig brast i 1848, var der sket stor Skade sproglig og nationalt i hele Hertugdømmet Slesvig.

Perioden derefter — 14 Aar — kunde ikke oprette, hvad der i Aarhundreder var forbrudt mod det danske Sprog i Sønderjylland.

En nærmere og meget fornem Øvrighedsperson, som vore Forfædre havde Føling med, var Amtmanden. Denne høje Herre residerede i Haderslev og var paa disse Tider, altsaa i det 17. og 18. Aarhundrede, en saare mægtig Mand. Bønderne havde til Tider i ham en Beskytter, men det modsatte kunde ogsaa hænde. Man ser, at Amtmands-Embedet i Haderslev har været en meget ærefuld Post, der har været beklædt af Medlemmer af den nyere Adel, saalænge Enevælden bestod. I Kongerne Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid holdtes der Hof paa Slottet, og disse Adelsmænd har da ret kunnet sole sig i dettes Glans, og maatte være Mænd med „Navne“.

Der findes mange gamle Dokumenter vedrørende Klager og Besværinger til Amtshuset med Amtmandens Underskrift. Utallige er de Forhold, han maatte raade Bod paa og stifte Fred imellem Parterne.

Om Amtmanden siger J. Nissen, „at han i Civilsager har den første Undersøgelse og i visse Tilfælde den endelige Afgørelse. Han er ogsaa paa en Maade Fredsdommer for hele Amtet. Vilde Parterne ikke forliges for ham, da er hans Dom i deres Sag gyldig, hvis den ikke inden 6 Uger forlanges indstævnet for, eller af ham henvises til vedkommende Værneting. Politi-, Aftægts-, Fattig- samt en Del andre Sager afgøres fuldkommen af ham, og i dem kan der ei appelleres, men vel suppliceres til højere Domstole. Paa en bestemt Dag i Ugen foretages saadanne civile Sager, og de stridende Parter have da med deres Advokater at give Møde.“

Af Amtmænd over Haderslev Amt vides følgende:

Peter Rantzau 1483, Jesper Rantzau, Michel Heesten, Hans Rantzau, Breide Rantzau, Siegfried Rantzau, Lorentz Vensien, Hans Blome, Ewald von Woyen, Geert Rantzau, Wolf v. Buchwald, Georg v. Ahlefeld, Detlew Reventlau, Kai v. Ahlefeld, Conrad Greve af Reventlau 1726. Christian Detlev, Greve af Reventlau, Carl Henrik v. Vieregge, Joachim Chr. von der Lühe, Mathias, Baron Gyldekronne, Frierich v. Klingenberg, Christian Ludwig v. Stemann, Johan Sigismund von Mösting, Kai Werner v. Ahlefeld, Friedrich Heinrich Chr. Johannsen 1848. William Walther Stockfleth, 1850—1864.

Som man ser, er dette en lang Række.

Fra den nyere Tid: v. Rosen, der efter 1866 gik over til at blive preussisk Landraad. Han var meget vellidt af Befolkningen og havde en heldig Haand i Overgangstiden fra dansk til tysk Styre. Af de senere Landraader, der stod i Spidsen for Amtet, skal her kun nævnes von Löw, der under Verdenskrigen gjorde sit Bedste for at lindre og skaane Befolkningen i den tunge Tid, saa meget det stod i hans Magt.

Endvidere skal nævnes, at efter Tysklands Sammenbrud i 1918 blev en af vore egne gode danske Mænd, nemlig J. P. Refshauge, Landraad en kortere Tid.

Herredsfogderne stod et Trin lavere. Han var Dommer og kom som saadan i nærmere Berøring med Bønderne eller Almuen, som det hed dengang. Langt tilbage i Tiden var Herredsfogden en Mand ud af en anset Bondeslægt, oplyst og ulastelig. Der nævnes mange Herredsfogder i Tyrstrup, og følgende Liste, der maaske dog ikke er helt fuldstændig, kan opstilles:

Omkring Aar 1500 nævnes Nis Jepsen fra Stubbum som Herredsfoged, og 1569 Mogens Jørgensen, ligeledes fra Stubbum, 1586 nævnes Peder Pedersen fra Straarup og 1594 Hans Joensen fra Agtrup. 1598 Michel Nielsen fra Anderup, 1625

Andersen
 Peder **Andersen** fra Aastorp og 1649 Christian **Jensen** fra samme By.

Derefter tyder Navnene paa, at Bestillingen som Herredsfoged ikke længere er bleven tildelt Bønderne, men mere lærde og studerede Folk. 1666 nævnes **Johan Horstmann** til Frørup at have Bestillingen. Han blev begravet i Frue Kirke i Haderslev. Efter ham er **Chr. Rosbach** fra Grønninghoved Herredsfoged fra 1698 til 1728. Han var den sidste, som boede i Herredet, senere havde de Bopæl i Haderslev.

Efter ham blev **Gotfried Schumacher**, en Præstesøn fra Stepping, Herredsfoged. 1752 finder vi, at **Nicolai Rasmussen** fra Hvinderup er død som Herredsfoged i Tyrstrup Herred. 1769 har **v. Saldern** Bestillingen. 1779 er **Detlef Friedrich Øye** Herredsfoged og 1787 **Cancelliraad Heinrich Daue**. Dernæst kommer **Friedrich Carl Feldmann** i 1790 og **Georg Diedrich Langreuter** i Aaret 1800.

Justitsraad Ernst Julius Clausen er Herredsfoged 1832, og 1842 findes **Carl Georg Andreas Thomsen** som værende baade Herredsfoged og Ridefoged i Tyrstrup Herred. Under Krigen 1848-50 er **E. Lehmann** Herredsfoged baade i Tyrstrup og Haderslev Herreder.

Dernæst kommer mellem Krigene **Aleksander Heide** indtil 1864. Han var Fader til den senere bekendte Bankdirektør **Aksel Heide** i København.

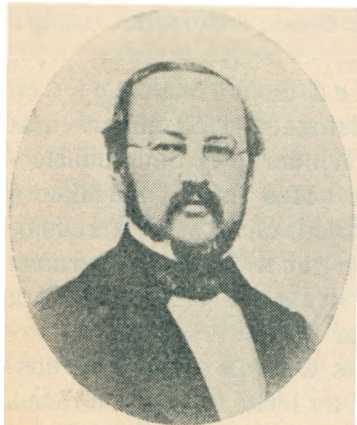
Denne sidste Embedsmand var Dansk, men ellers tyder de tyskklingende Navne paa, at Herredsfogderne i lange Tider var Tyskere, som overalt i Nordslesvig. Endelig i 1848 sprang Bomben, og vor Landsdel blev fra nu af regeret paa Dansk; men altfor længe havde Tysken siddet i Højsædet og behandlet vort Folk og vort Sprog paa en nedværdigende Maade.

Efter 1864 opretholdt de nye Magthavere Herredsfogedinstitutionen til 1888, da den nye Inddeling i Amtsdistrikter foretoges. Man slog Tyrstrup, Haderslev og Gram Herreder sammen til et saakaldt Herredsfogderi I og II. Den sidste Herredsfoged var **v. Krogh**, der bo-

ede paa Aastrupvej i Haderslev, hvor nu Kreditforeningen har til Huse. Her var altsaa det sidste Herredskon- tor for Tyrstrup Herred.

J. Nissen skriver saaledes om, hvad Herredsfogden har at gøre:

„Denne Øvrighedsperson er Dommer i første Instans. I de criminelle Sager forordner Loven imidlertid, at Dommen skal afsiges af otte Sandemand; men da disse sædvanligvis bedre kjende Ploven

end Loven, saa bliver Herredsfogden ogsaa her den, der slaar Sømmet paa Hovedet. Desuden staar det Beboerne frit i Sager, hvor det omtvistede ei overstiger Værdien af 10 Rigsd. Cour. at henvende sig saavel til Herredsfogden som til Amtshuset. Som Overformynder og Stiftsforvalter har Herredsfogden endnu en vigtig Post. Ogsaa er han Auktionsdirek- tør og maa tillige med Ridefoged og Tingskriver udfærdige og un- derskrive Købe-, Overladelses- og andre Contrachter — — —.“

Herredsfoged Aleksander Heide. 1852

Til Herredets „Officiales“

hørte ogsaa som ovenfor nævnt Tingskriveren, en saare vigtig Person paa disse Tider. Han førte Skyld- og Panteprotokollerne og skrev desuden Kontrakter og Obligationer. Endvidere førte han Protokollerne, var Skriver paa Ting og ved Auktioner.

Dette Arbejde førte ham ved mange Lejligheder i nær Berøring med Bønderne, som skulde have „skrevet“ et eller andet.

Man havde ogsaa en Amtsforvalter for Haderslev Østeramt, boende i Haderslev. En saadan har vi nu igen. I den tyske Tid kendtes ikke denne Embedsmand.

Ridefogden, hvis Navn forøvrigt har en ilde Klang og smager af Hundepisk m. v., havde med Lægds- væsenet at gøre, endvidere med Landudskiftningen, som stod paa i mange Aar, og andre lignende Ting. De kgl. nu igen. I den tyske Tid kendtes ikke til denne Embeds-

ret af den Type og haft den Skræk i Bønderne, som Historien melder om fra Herregaardene i det gamle Land.

Endnu var der en Embedsmand, som kaldtes Husfogden. Hans Opgave var at føre Tilsyn med Vejvæsenet, med de kgl. Skove og Moser, samt udskrive Ægtkørsler, hvilket sidste var en slem Byrde for Bønderne i gamle Dage.

Indenfor selve Sognet har man fra langt tilbage i Tiden haft Sognefogden. Til denne Post indstilledes kun de mest oplyste og skrivekyndige, i Reglen Bønder. Andet Steds i Bogen findes aftrykt en Sognefoged-Bestalling, hvoraf man ser, hvad Vedkommende havde at gøre. Til hans Bistand var der i Sognet en saakaldt Helligdagsfoged, — forresten en mærkelig Titel — der skulde gaa ham til Haande ved Opretholdelsen af Ro og Orden og indkræve den saakaldte Ekstraskat. „Alias“ med ham var Stodderkongen, Bettelfogden eller Tyvtrækkeren.

Endvidere havde man Sandemændene og Kirkeværgerne. Den første, Navnet skal sikkert udledes fra at sande, sige Sandhed, blev tilkaldt til Tinget ved kriminelle Sager. Desuden havde han med Vurderinger, Skifteforretninger, Taksationer og Auktioner at gøre.

Kirkeværgen var en kirkelig Embedsmand, der under Kirkevisitatorernes, Amtmandens og Provstens, samt Præstens Tilsyn sørgede for Kirkens Vedligeholdelse og modtog, hvad der i Korn, Tiender eller Penge tilkom den.

Ovenstaaende Redegørelse angaaende de gamle Slægters „Foresatte“, som det hed i gamle Dage, har jeg anført til Oplysning om, hvad denne eller hin Bestillingsmand havde at gøre. —

De Skatter og Afgifter, man havde at svare, var mange og meget uensartede, ofte fra Gaard til Gaard. Dette var en Følge af Gaardens Tilhørsforhold fra Arrilds Tid.

Til den kongelige Kasse betaltes den saakaldte Contribution, Landgilde (Herrengeld), Magasinkorn og Fou-

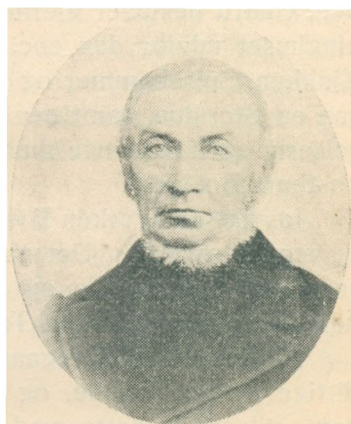
rage, dels i Penge, dels i Korn og Straa, Rigsbankhæftelsen, man fik efter 1813, som blev afdraget efterhaanden. Ekstraskat (Kopfsteuer) en meget forhadt Skat, Forbedelsespeng (Schutzgeld) og flere.

Hjemme i Sognet havde man Fattigskatten, som dog ogsaa bestod i Naturalier; det, som skulde ydes til Kirke, Præst, Degn og Skolelærer, endvidere Ydelser til Husfogden, Sognefogden, Sognebudet og Jordemoderen, og endelig havde man Udgifter til Vejforbedringer og Ægter. Ligningen af de kgl. Skatter skete længere tilbage i Tiden efter Plovtalet, senere, da den nye Sætning vedtoges i 1785, efter denne med boniterede Tønder. Endnu i 1838 var „Sætningen“ efter Bonitet-Tønder ikke indført overalt i Amtet, og her skete Ligningen endnu efter det gamle Plovtalet.

Da det har Interesse at høre, hvad J. Nissen skriver om Beboerne i Haderslev Amt for ca. 100 Aar siden, skal følgende anføres, der nærmest gælder for Tyrstrup Herred og Egnen paa Østkanten:

„Hvad Folket selv angaar, da er det et godmodigt, retsindigt, flittigt og sparsomt Slags Mennesker, som boer her. Dette er naturligvis sagt i Almindelighed, thi at der ogsaa her, ligesom overalt, findes Personer, der gjøre en Undtagelse fra Reglen og have en modsat Tænkemaade, lader sig langtfra nægte. I det hele taget ere forøvrigt Indbyggerne mere sindige end hidsige og fremfusende, mere forsigtige end dristige og forvovne. I forrige Tider har man vel villet beskyldte dem for, at de vare proces-syge; men denne Beskyldning troer jeg nu ikke mere, at man har nogen Grund til. Heller ikke finder man her mange af de slemme Vaner og Skjødesynder, som man paa somme Steder er saa hengiven til. Saaledes sværges og bandes her langtfra ikke saa meget, som i flere af det egentlige Danmarks Provindser. Sviir, Kortspil og Slagsmaal i Landsbykroerne høre til Dagens Sjældenheder, og Løstgæstighed og Utugt straffes her med almindelig Foragt. Beboernes Levemaade er, efter Amtets forskellige naturlige Beskaffenhed, meget afvigende. Jo bedre Egnen er, jo mere Overdaad og Velleevned, jo ringere og

skarpere den er, jo mere Tarvelighed. Begge Dele viser sig især i Mad og Drikke, i Klædedragt, i Boligens Beskaffenhed og i Kjøretøj. Sammenlignes især Beboerne paa Østkanten i de nævnte Henseender for Eks. med en Deel af Nordjyderne, da er Forskellen iøjnefaldende, og disse staa næsten som Betlere ved Siden af hine. Men fordi man her spiser bedre end hist, saa kan man derfor dog ikke beskyldte vor Omgivelse for, at den bestaar af

Bonder fra forrige Aarhundrede

Lækkermunde og Fraadsere. Kun ved enkelte Lejligheder lever man, i Almindelighed taget, højt og der beværtet da med Steeg og Punch osv.; men til dagligt Brug tager man smukt tiltakke med Huusmandskost, hvis Retter der bestaar i Grød, Velling, Pandekager, Kaal, Ærter osv. ere lidet forskellige, enten man boer i Skovegnen eller paa Heden. —

Klædedragten var i gamle Dage, saalænge man ikke lod sig beherske af Moden, langt simplere i denne Egn, end den er i vore Tider. Dengang kom Bonden til Kjøbstad og Kirke i en Vadmelskofte med Træskoe paa Fødderne, men disse er næsten hos Enhver, som just ikke er Betler, vegne for Støvler og Skoe, og Vadmelskoften hos mange bortbyttet med en fien Frakke af Klæde. Fruentimmerne, der forhen klædte sig i hjemmegjorte Tøjer, især Hvergarn, eller ogsaa højere op, og selv Tienestepiger seer man ikke sjældent klædte i Kjoler af Sirts og

Merinos. Den samme Luksus, som kjendes i Klædedragten, viser sig som oftest ogsaa i Kjøretøjet. Thi smukt og kostbart Hestetøj og saakaldte Stadsvogne med lake-rede Stole ere ikke sjældne ogsaa hos den simplere Bonde i Amtets bedre Egne.

Bygningerne ere næsten overalt stærke, rummelige og tætte. Sædvanligen opføres de med Grundmuur, dog findes der heller ikke faa med Bindingsværk. En saakaldt heel Gaard bestaaer gjerne af fire Længder, hvoraf Vaaninghuset udgjør den ene. Dette har foruden Bryggers Kjøkken, Spisekammer og Dagligstue, i Almindelighed ogsaa en Storstue, samt een eller flere mindre Stuer. Værelserne er hos mange malede og prydede med smukt og kostbart Boehave.

Iøvrigt er hverken Bygninger eller Boehave lige godt og smukt overalt. Det gaaer i Almindelighed dermed, som med Levemaade og Klædedragt; den magre Egn udmærker sig ved mere Tarvelighed.

Allerede i det foregaaende er sagt, at Beboerne ere flittige og nærsomme, og enhver, som kender noget til dem, vil sande dette med mig. Jorderne drives derfor næsten overalt med Flid, og mangen Bonde har desuden endnu søgt at aabne sig andre Erhvervskilder for at forøge sine Indtægter. Dette skeer paa ikke faa Steder ved Teglbrænderier. Hvor der findes rigtig Tørvemose og Beliggenheden er ikke altfor langt fra Kjøbstaden, bringe disse især siden man har begyndt at stryge Tørv, Eierne et betydeligt Udbytte. Huusmændene forfærdige i Skovegnene allehaande Arbejder i Træ saasom: Træskoe, Klodser, Skovle, Spadeskafter osv., hvor det fattes paa Materiel dertil, lægge de sig efter at snoe Tækkereb, eller at spinde Reeb af Svine-, Heste- og Koehaar. Fruentimmerne give i Stræbsomhed ikke Mandkønnet noget efter. De spinde og væve meget, og flere tusinde Alen Lærred, Vadmel og Hvergarnstøj (Tossel) forarbejdes her hvert Aar til Salg. Især bliver det sidste Slags meget søgt, og sælges til Lygomkloster, Flensborg, Kiel og andre bortliggende Steder. I det hele taget har Agerdyrkning og Landhuusholdning her i Egnen vundet meget

siden i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, og det kan ikke nægtes, at de Fremskridt, som ere gjorte, tildeels maa tilskrives de fra Holsteen og det sydlige Slesvig hidkomne og med en bedre Driftsmaade fortrolige Landmænd. Amtets Beboere have erkjendt det Fordeelagtige ved deres Fremgangsmaade og efterhaanden søgt at efterligne dem heri. Saaledes er Rapssæden bleven bekjendt, og saaledes er Kløveravlen og Jordernes Bemergling næsten overalt bleven indført. Ogsaa ved dem var det, man især lærte at indsee, at Kærne giver et sikrere og i Alm. rigere Udbytte end Studene. En Følge heraf er, at der paa mangfoldige Gaarde, hvor der tilforn græsedes og fodredes Stude, nu findes ypperlige Meierier, hvorfra der aarligen sendes en Deel Smør til Hamborg. Ganske ere Studene imidlertid ikke afskaffede og kunne heller ikke let blive det. Grunden dertil ligger især i den feilfulde Udskiftning af Jorderne, som har fundet Sted ved Markfælleskøbets Ophævelse, idet mangen en Bonde ofte eier Land, der næsten ligger en halv Miil borte fra hans Boepæl.

Sproget, som tales her er dansk, der, skjøndt det ikke afviger lidet fra Skriftsproget, dog er ligesaa forstaaeligt for Kjøbenhavneren, som det der tales af Almuen i Fyen og Jylland. I de nordlige Sogne i Amtet nærmer Udtalelsen sig mere til det jydsk, og i de sydlige Sogne mere til den almindelige slesvigske Udtale.

Hvad Beboernes Aandsdannelse angaaer, da kan denne i det hele taget sættes over Nordjydens, hvortil vist Grunden er, at Skolevæsnet i Hertugdømmet Slesvig i længere Tid har været hensigtsmæssigere organiseret end i Jylland. Følgen heraf er, at man i Almuestanden finder ikke faa tænkende Hoveder, og tidt hører man et klogt og vittigt Svar af en simpel Mands Mund —.

Saavidt den hundredaarige Beretning om vore Forfædres Forhold og Levemaade. Den indeholder mere Ros end Dadel og er paa mange Maader karakteristisk til Oplysning om Datiden.

Et Bevis paa, at Sognets Byer er meget gamle, er

dette, at der adskillige Gange er fundet Guldsmykker fra Oldtiden.

Engang fandtes ved Grøftegravning paa Engen Tovmaj i Stubbum to meget smukke spiralformede Ringe af det pure Guld. De indsendtes til Oldnordisk Museum, hvor de nu findes.

I Aaret 1842 fandt Pigen Sille Marie ligeledes 2 Spirallinge af Guld paa Stubbum Mark. De godtgjordes med 21 Rd. 16 Sk.

Endvidere fandtes ved Roerensning paa Grd. P. Boesens Mark i 1928 en Kæde Ringguld fra Folkevandrings-tiden. For nylig, 1935, fandtes i Meng ved Vejarbejde ca. 200 gamle Mønter fra Frederik II.s og Christian IV.s Tid. Mønterne var nedsat i en stensat Ovn, som syntes at være brugt til Brænding af Lerkar. Kostbarhederne, der var ogsaa en Spiseske iblandt, er sandsynligvis skjult der under urolige Tider, da Svensken var i Landet. Det var lutter Sølvmonter, meget godt bevarede.

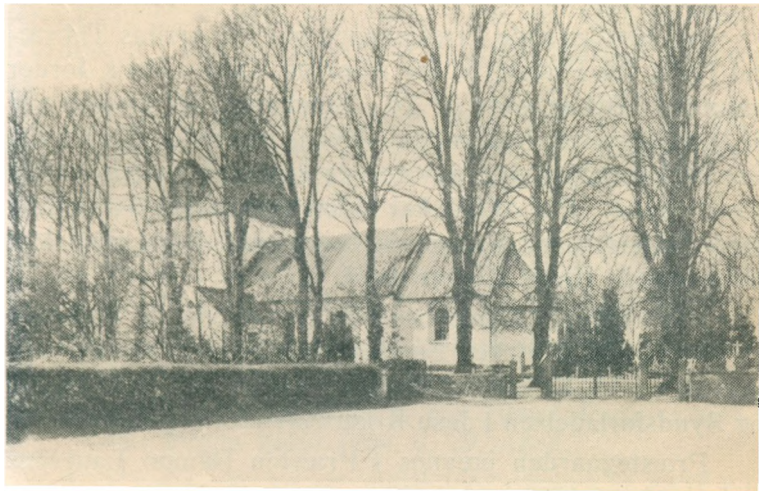
Andre gamle Oldtids-Mindesmærker findes ikke. Hvor Jorden har været dyrket som her, er disse forlængst jævnedes af Plov og Harve. Langs Tapsaaen findes dog flere Steder Spor af Volde.

I det følgende skal nu fortælles om Aller Sogns Slægter paa de gamle Gaarde. I flere andre Sogne kunde man gaa endnu længere tilbage, da Kirkebogen her kun er fra 1714.

Jeg mener, denne Indledning kan være til Tjeneste, dels, fordi man derved sættes ind i og tænker sig tilbage til den svundne Tid, og dels faar man Oplysning om Ord og Vendinger paa forskelligt, som forekommer senere hen i Bogen.

ALLER.

I denne By, der forstum skreves Alver, findes Kirken. Mærkeligt nok er denne bygget i Sognets Udkant. Der fortælles da ogsaa et Sagn om, at da man havde begyndt at opføre Kirken paa en Mark i Stubbum, forstyrrede Trolde om Natten, hvad man havde lavet om Dagen. Derpaa slog man to Stude løs og lod dem gaa, og hvor disse fandtes om Morgen, der skulde Kirken byg-

Aller Kirke

ges. Studene fandtes da liggende paa Marken Raabjerg i Aller, og her kom Kirken til at ligge. - Stærk og kraftig, med brede Skuldre, staar den nu paa denne Plads siden den rejstes i fjerne Tider. Paa Valdemarernes Dage blev Hovedparten af vort Lands Kirker bygget, saaledes ogsaa denne. Aarstallet vides ikke.

Paa en Mark i Stubbum fandtes for Aar tilbage ved Dræning en Række store Granitsten, som lagte af Menneskehænder. Er det mon her, Kirken skulde have staaet? Det er muligt.

Det blev ikke saaledes. Kirken med det brede Taarn — Korset højt mod Sky, de tykke Mure og Blytaget — har nu i Aarhundreder trodset Tidens Tand og gør det fremdeles. Disse gamle Kirker er uforgængelige.

Her har den skuet ned paa Gravene ved sin Fod, hvor Slægt efter Slægt er lagt til Hvile, her har dens Klokkes dybe Klang lydt for de skiftende Slægter Aar efter Aar, Sekel efter Sekel, mens de bares ind paa Kirkegaarden og lagdes hos Fædrene —.

Kirkens Indre er nu stilfuld og smuk med flere gamle Relikvier; særlig skal nævnes Apostelrækken og Indgangsportalen med Falk og Korslam i Relief.

Kirken er ret et Hus til Guds Ære.

Den nærliggende Præstegaard har fra Arrilds Tid været Bolig for Præsterne for Aller og Taps. Dens Jorder anføres i 1794 at være 32 Td. Stuehuset, der forud var af Bindingsværk, nedbrødes i 50erne af Pastor Nansen, der da lod opføre den nuværende statelige og rummelige Præstebolig. For ca. 30 Aar siden erstattedes Straataget med Skifertag, og Kamgavle toges ned, hvad der ikke forskønnede Huset. Tværtimod.

Paa denne gamle Boplads har altsaa de skiftende Præster boet og virket. Søndag efter Søndag har de vandret til og fra Kirken og prædiket Ordet om Guds Naade og Syndsforladelsen i Jesu Kristi Navn. —

Præstegaarden nævnes i Præsten Dampo Lauesens Tid, da den i 1587 husede Kong Frederik II., der var paa Gennemrejse.

Paa disse Tider var det ikke ualmindeligt, at Embedet gik i Arv fra Fader til Søn eller Svigersøn, eller at en Præst giftede sig med Formandens Enke. Paa denne Maade blev Præstegaarden noget af en Slægtsgaard i Lighed med Bøndergaardene. Senere hen i Tiden ophørte dette, og Præstegaarden blev Bolig for Præster fra alle Egne af Landet, der kommer og gaar som andre Tjenestemænd. Det hænder, at en Præstefamilie kommer i Slægt med Sognebeboerne og derved faar mere Føling med Bondeslægterne og deres Traditioner, men dette er en Undtagelse. Tiden har medført, at Præsten nu ikke mere driver Avlingen og er Bonde som i gamle Dage, noget, der ingenlunde er til Fordel for Præstens Stilling indenfor Sognet. Man havde her fælles Interesser, som

oite knyttede Præsten nærmere sammen med Menigheden end nu i vore Dage.

Mange Præster var i gamle Dage Foregangsmand paa forskellige Onraader, der gjorde, at Almuen saa op til dem og respekterede deres Liv og Virkemaade ogsaa ud over Kaldet, de var sat til at varetage.

Der findes i Aller en fuldstændig Fortegnelse over Præsterne fra Reformationens Dage. Før den Tid er der kun dunkle og spredte Optegnelser over Sognenes Præster. Efter P. Rhodes Amtsbeskrivelse for 1775 og Præstekroniken i Præstearkivet, skal denne hermed aftrykkes.

1. **L a u e J e n s e n**, som døde Aar 1567, 66 Aar gammel. I hans Tid blev Taps Kirke annekteret Aller. Han indgav 1563 en Fortegnelse til Provsten over Embedets Indtægter.
2. **D a m p o L a u e s e n**. Søn af den forrige, var Præst i 38 Aar i Aller og døde 1605. I hans Tid boede Kong Frederik II. en Tid i Præstegaarden.
3. **L a v e D a m p o s e n**, vistnok den forriges Søn, Præst i Aller til ca. 1634. En søvnagtig Mand.
4. **J o h a n S c h r ø d e r**, fra Bjært Præstegaard, var Præst indtil 1654, d. 29. April.
5. **P e d e r N i s s e n**, indtil 1682, menes at være en Søn af Mag. Nissen i Tyrstrup.
6. **J ø r g e n B a r s ø e** fra Fjelstrup, forriges Svingersøn, døde 1697 den 24. Maj. Var Præst fra 1682.
7. **J o h a n n e s Z ø e g a**, Herredsprovst og Assessor, fra Vilstrup, var Præst indtil 1729. „En fredelig, redelig og ustraffeligen Mand“. Var Præst fra 1697.
8. **M o r t e n H o r s i n** fra København. „Han kendtes ikke udenfor Aller og Taps og levede ligesom inden for lukte Døre, og takkede Gud for Levebrød.“ Han døde 1766.
9. **J ø r g e n H a n s e n** fra Pamhoel i Hoptrup Sogn. Fra Sommersted Skole gik han 1746 til Kjøbenhavn, hvor han fik „Regentz og Kloster ligesom danske Studenter. Han blev Præst i Aller 1766 og levede der til 1799.

10. **Jacob Aagaard**, f. i Kolding 1750, kom fra Hammelev til Aller 1799. Hans Hustru var **Vibecke Cretschmer** fra Haderslev. Ægteparret havde 11 Børn, der alle lød Navnet **Jacobi** eller **Jacobine**. I „Lautrups“ efterladte Papirer hedder det om ham, at „han var en meget selvstændig Mand, hvilket ikke skaffede ham Venner“. I Kirkebogen har Pastor **Eriksen** fra Hejls dog skrevet ved hans Død i 1825, „at han døde, yndet og afholdt af alle sine Tilhørere.“
11. **Laurentius Jacobi Aagaard**, den forrige Søn, var født i Hammelev og kom til Aller efter Faderens Død fra Bedsted, hvor han var Præst i 7 Aar. Hans Hustru var **Caroline Albers**, men de var barnløse. Han var en meget duelig og i enhver Henseende dygtig Sjælesørger, men døde i en ung Alder 1832 og blev begravet paa Aller Kirkegaard. Menigheden rejste en Mindesten paa hans Grav, som endnu findes der.
12. **Hans Chr. Fischer**, var født i Haderslev 1777 og Søn af en Hattemager **Conrad F.** Efter at have været Vikar i Hygum, blev han en Tid Feltpræst og derpaa Præst i Vodder og Aastrup og endelig 1833 i Aller. Han var først gift med **Johanne Gerdson** fra Haderslev og derpaa med **Sophie Cathrine Jordt**. Denne sidste overlevede ham i 34 Aar og døde i Aller. Han døde pludseligt i 1838 af Apopleksi. To af hans Døtre blev gift i Sognet.
13. **David Davidsen** fra Aabenraa, hvor han først var Diakon. Kom derpaa i 1838 til Aller. Blev 1855 forflyttet som Kompastor til Altona, men døde kort efter. Hans Hustru var **Metha Bahnsen**, og de havde kun en Datter.
14. **Joh. J. N. Nansen**, fra 1855 til 1864, da Grænsen skilte Aller og Taps Sogne. Han kom til **Aller** fra Kastbjerg og Rimsø i Aarhus Stift. I November 1864 nægtede han at holde den forlangte Fredsprædiken, hvorefter han blev afskediget. Han vedblev at være Præst i Taps til sin Død i 1884. Han var af jødisk Afstamning.
15. **Harald Emil Brunv. Neergaard** var

- Søn af en Godsejer og født i Ratzeburg. Fra 1842 paa Militærskolen i København. Blev Officer i den Schlesw. Holst. Armé og deltog med denne i Treaarskrigen. Fra 1852 bestyrede han Gaarden „Christinenthal“ ved Itzehoe. Studerede fra 1860 Teologi ved Universitetet i Kiel. Blev ansat af Preusserne som Præst først i Starup og Kliplev og derpaa i Aller, hvor han døde 1867. Hans Grav er paa Kirkegaarden. Han var gift med Edele Cathr. Sophie Vogelius fra Stenstrup.
16. Ernst Becker, f. i Lysabild paa Als, hvor Faderen var Degn og Lærer. Han udnævntes til Aller Præstekald 1868 og forblev der til 1890. Da han paa Grund af sit danske Sindelag blev forbigaaet paa mange Maader, søgte han Embede i Danmark og fik 1890 Dronninglund i Vendsyssel, et af Landets største Landsogne. Han døde for nogle Aar siden i København, meget gammel. Hans Hustru, Anne Chr. Jacobine, var Datter af Rektor Peters i Nordborg.
 17. Hans P. Dahl, f. 1850 i O. Jels, bestemte sig først til at være Lærer og besøgte Seminariet i Tønder. Var Præparand i Skodborg, men sluttede derpaa at studere Teologi. Kom paa Universitetet i Kiel og senere i Leipzig. I 1879 blev han Adjunkt i Rødding og Skrave og kom 1882 som Præst til Lyksborg. Blev valgt til Sognepræst i Aller den 20. Nov. 1890, hvor han forblev til 1919, da han tog sin Afsked. Han bosatte sig i Haderslev, hvor hans Hustru, Marie Johanne Louise f. Grodt, døde i 1932.
 18. Johan Andreas Lindeburg, f. i København 1883, nedstammer fra en gammel slesvigsk Slægt, hvis Medlemmer har boet i Husum og Flensborg. Blev ordineret 1908, derefter var han Medhjælper i Asminderød og Grønholt en kortere Tid. Kaldskapellan ved Jesuskirken og senere fra 1911 Sognepræst ved Timoteuskirken i København. Udnævnt til Aller Præstekald i Marts 1921. Hans Hustru er Caroline Mathilde, f. Baagøe. I 1932 forflyttet til Sognepræst ved Søndresogns Kirke i Viborg.
 19. Anton Hansen, f. 1905 i Ballum. Hans Hustru er Anna, f. Gadeberg, fra Christiansfeld.

Student fra 1924, cand. theol. Juni 1930, derefter Hjelpepræst i Holstebro. I Nov. 1932 Sognepræst i Aller.

Gaar vi Præsterækken igennem, ser man, at disse stammer saavel nord som sydfra, men Hovedparten vel nok fra vor egen Landsdel. Man kan ikke sige, det er saa overvættets mange i det lange Tidsrum paa henimod 400 Aar. Dette tyder paa, at man har været tilfreds med Forholdene, som de nu engang er faldet i vort Sogn. Mange af Præsterne har efterladt sig forskellige Minder, bl. andet deres Haandskrift i Kirkebøgerne. Den ældste af disse er fra Aar 1714. Paa denne Tid var Haandskriften med store Snirkler og Sving, saa den næsten er ulæselig. Andre har tydeligt og smukt skrevet deres Forretninger ned, og andre igen med mindre Akkuratesse og Orden. Af megen Værdi er dette, at flere Præster — ikke alle — har tilføjet en Omtale af Personer eller andet i Sognet, der er sket paa hine Tider, foruden det strengt nødvendige. Derved er mange Kirkebøger værdifulde at øse af som Kildeskrifter til Sognehistorie.

I vore Dage indføres desværre kun det skematiske, som man har Tilhold om at gøre.

Pastor A a g a a r d har skrevet saaledes i Kirkebogen om en Søn:

„Joachim Jacobi Cretschmer Aagaard var født i Hammelef Præstegaard 1789, den 20. Januar, af Ægteforældrene Pastor Jacob Aagaard og Wibeke Frederikke, født Cretschmer. Efter at være befordret til den hellige Daab, blev der anvendt alt mulig Flid paa hans christelige Opdragelse.

Da han af Naturen var forsynet med udmærkede Sjælsevner blev han bestemt til i Tiden at skulle søge sin Lyst ved Studeringer og i den Henseende fra Ungdommen af blev anført til dette Maal.

Ved tiltagende Alder blev han i sin Faders Hus, ved dertil antagen Lærer, undervist i de fremmede Sprog og Videnskaber og gjorde derudi den ønskeligste Fremgang. Da han her i Menigheden var bleven antagen til offentlig

Confirmation, blev det ganske overladt til hans frie Valg, hvad for en Stand han for Fremtiden havde Lyst til at begive sig udi, og da valgte han Krigsstanden.

Derpaa blev han ansat som fri Corporal ved det holstenske Rytterregiment i Haderslev, hvor han udviklede sine første Færdigheder i det militære Fag og ved aflagte Prøve derpaa blev han af Vedkommende tilkendt Berømmelse og den største Præmium, som for saa-

Aller Præstegaard fra ca. 1904

dant gives. Derefter blev han af Hs. Majestæt Kongen sendt til militær Institutet i Rendsborg, hvor han studerede i den næste Tid og udholdt saavel de foregaaende bestemte Examinere, som og den, som kaldtes OfficersExamen. Efter dette blev han af Hs. Majestæt beskikket til Lieutenant i det 2det Jydske Infanterie-Regiment, men blev efter nogle Ugers Forløb igen derfra tilbagekaldt og ansat som Lieutenant i det holstenske Rytterregiment, hvortil han egentligen henhørte. Han opfyldte sin Pligt paa en saadan Maade, at han med Fortrinlighed var yndet af sine Foresatte og elsket af alle sine Undergivne.

Fra bemeldte Regiment blev han i Begyndelsen af forrige Sommer udskrevet med en Commando af Ryttere til Tønning, hvor han først tabte en stor Del

af sit ellers sunde og stærke Legemes Kræfter, formedelst alt for idelige og langvarende Nattevaagen ved at holde Vagt over den der daværende, afsatte og omvandrende svenske Konge; og derefter blev han angrebet paa det heftigste af den ulykkelige Mærsk-Feber, hvilken efter hans Tilbagekomst fra Tønningen til Regimentet, som da cantonerede omkring ved Ekkernførd, uagtet de anvendte Midler, saaledes efterhaanden tiltog, at Døden blev uundgaelig og paa sin Hjemrejse blev han indlagt i Bov Præstegaard ved Flensborg, hvor han af samme blev, i hans hos ham værende Søsters Arme, bortrevet i en Alder af 23½ Aar. Det afsjælede Legeme blev enkelte Ting skal nævnes.

Om andre Minder efter Præsterne i Aller kan oplyses følgende: I Præstegaardsarkivet, som nu findes i Aabenraa og er meget stort og omfattende, er der utallige skriftlige Sager, ogsaa fra de ældste Præsters Tid. Det vilde dog føre for vidt her at komme ind paa dette. Kun skal enkelte Ting nævnes.

Man ser, at der har været mange Stridigheder og Processer, snart med hin og snart med en anden ang. Sogneforhold. Der har saaledes været Strid med Præsten i Tyrstrup vedrørende Jorder i Taarning og Høkelbjerg, som delvis laa under Aller Sogn.

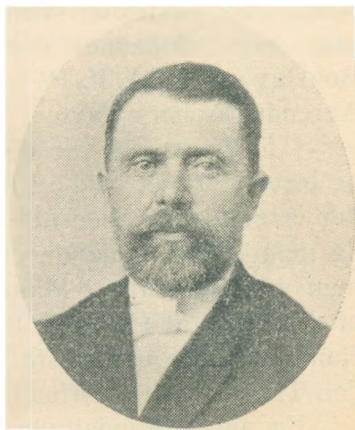
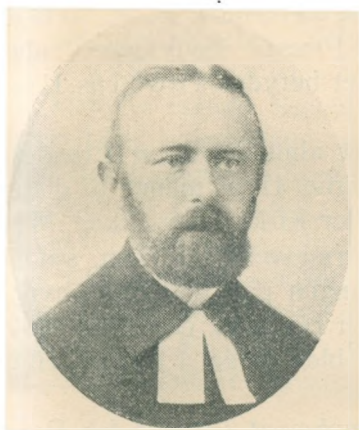
Der var paa denne Tid i 1706 3 Gaarde i Taarning, hvis Ejere var Klaus Laesen, Johan Finck og Kasper Jørgensen.

En Del Jorder i Høkelbjerg hørte til Stubbum, altsaa ogsaa til Aller Sogn, og endnu i vore Dage hører Skoven „Knæk“ til Aller Præstegaard. Ligeledes har der flere Gange været Strid med Fjelstrup ang. Sogneforholdet i Anslet, som fra Arrilds Tid med hveranden Gaard hørte til Aller og med hveranden til Fjelstrup. Dette kunde selvsagt paa disse Tider let føre til Uoverensstemmelser.

Præsten Jørgen Hansen har ført en langvarig Proces med Thomas Hansen i Taarning — paa forhenv. Chr. Finnemanns Gaard — om Kobbelen Ærteagerhave, som man havde i Fællesskab. Præsten kunde der græsse 11 „Høveder“, som det hedder. Over samme Kobbøl gik en

Vej, som Thomas Hansen havde flyttet, hvad Præsten ikke vilde bifalde. Det var Vejen, der førte over Høkkelbjerg til Annekset i Taps og som forkortede Vejlængden betydeligt.

Pastor Horsin førte 1758 Proces mod Gaardmanden Søren Knudsen i Anslet, der havde nægtet at møde paa de pligtige Høstdage i Præstegaarden. Angaaende Præstens Anneksgaarde, som de kaldtes, i Stubbum, Skov-

Præster for Aller

rup og Høkkelbjerg, opstod der ogsaa i Tidens Løb Strid. Afgifterne skulde nemlig ved hvert Præsteskitte fastsættes paany, og herom kunde man ikke altid enes. Mellem Søren Kielsen i Stubbum og Præsten Fischer trak det op til Proces ang. dette Forhold, som er omtalt andet Steds.

Inde i Kirken findes en Mindetavle over Præsten Johan Schrøder, der døde 1654. Paa Tavlen, der er udskaaret med Ornamenter og allegoriske Figurer i Egetræ, staar følgende:

„Denne Tafle Gud til Ære, Denne Kierke til en Beprydelse og Sal. Kiesten Hansd. og Johan Schrøder, som her neden for Roo og Hvile, til en Hukommelse, hensat af Hr. Hans Schrøder og hans kiere Hustru Elisabeth Hanses i Aller, Anno 1654.“

Tavlen er formodentlig „hensat“ af en Søn af Johan Schrøder.

Paa Kirketaarnets Vestside findes et Minde om Præ-

sten Johannes Zoega, der ogsaa var Herredsprovst. I 1724, altsaa paa Frederik den Fjerdes Tid, er nemlig Taarnet paa Kirken bleven forhøjet og ombygget. Paa Sydsiden findes Kongens Navnechiffer i et kunstfærdigt smedet Dobbeltmonogram med Aarstallet 1724. Endvidere findes Bogstaverne C. D. G. Z. R., hvilket skal udtrykke Amtmandens, Christian Detlef Graf zu Rewentlows Navn, der paa den Tid var Amtmand over Haderslev Amt. Paa Vestsiden staar Bogstaverne I. Z. P., hvilket skal sige: Johannes Zoega, Præst. Endvidere findes Bogstaverne H. A. F. P., hvilket betyder Provstens, Hans Ahrendt Fischers Navn.

I fordums Tid var det ret almindeligt, at Præsterne blev begravet i n d e i Kirkerne. Hvor mange af disse, der er er bleven „hensat“ i Aller Kirke vides ikke. Men da man i 1921 indlagde et Varmeværk i Kirken, stødte man ved Gravning i Midtergangen paa to Kister, hvoraf den ene var Præsten Jørgen Hansens, der døde 1799. Han skal være den sidste, der blev jordet i Kirken, efter den Tid blev dette forbudt.

En anden Mindetavle er ophængt i Koret for Præsten Jacob Aagaard. Han kaldtes altid i Sognet gamle Aagaard“ i Modsætning til hans Søn Laur. Aagaard, som fik Embedet efter Faderen. Paa Tavlen staar følgende Indskrift: „Jacob Aagaard, f. i Kolding 1750, d. i Aller 25. 12. 1824. Her i Aller var han i 25 Aar, i Hammelev 13 Aar, og i Viborg 4 Aar.“

„En Sandheden oprigtig Lærer, for sine Menigheders sande Velfærd omhyggelig Sjælesørger,
i sit Hjem en retskaffen Ægtemand,
en øm og kærlig Fader.

Til Himlens Naadeløn er hans Aand indgangen.
Sønlig Kjerlighed og inderlig Hengivenhed rejste ham
dette Minde d. 31 Jan. 1835. A. J. C. Aagaard.“

Det er ikke Sønnen, der blev Præst i Aller efter Faderen, der har „rejt“ dette Minde. Han døde allerede 1832 i en ung Alder. Det maa altsaa være en anden Søn. Paa Kirkegaarden findes endnu et Mindesmærke for L a u -

rentius Aagaard — en afbrækket Søjle — rejst af Menigheden.

Præsten J. J. N. Nansen har sat sig et varigt Minde med den store og smukke Præstebolig, der paa hans Initiativ blev bygget i 50erne i forrige Aarhundrede. Ikke saa længe efter maatte han flytte derfra, fordi han ikke kunde og vilde efterkomme Tyskernes Forordninger efter den ulykkelige Krig 1864. Han vedblev længe fra Taps af at vedligeholde Forbindelsen med Aller Sogn.

Om Præsten Harald Emil Heinrich Daniel Brun von Neergaard, som hans fulde Navn lød, kunde de „Gamle“ fortælle mange Scener og Tildragelser. Man havde ingen Tillid til en Mand, der havde kæmpet med „Oprørerne“ mod Danmark som Officer. Neergaard var streng pietistisk og vilde herske som en Befalingsmand, og dette saavel som hans politiske Sindelag bevirkede, at han kom i en meget skarp Modsætning til Sognets dansksindede Befolkning. Hans Grav findes i Hjørnet ved Vaabenhuset, og Pladen paa samme skal stamme fra Godset „Christinenthal i Holsten, hvor han havde været Godsinspektør.

Hans Billede saavel som Pastor Nansens findes endnu i flere Hjem i Sognet.

Præsten E. Becker var dansksindet. Paa Grund heraf og endvidere den smukke og tiltalende Maade, han forstod at varetage sin Præstegerning paa, gjorde, at han blev meget afholdt i Sognet. Det var med Sorg, man i 1891 ved en Fest i Aller Kro maatte tage Afsked med ham og hans Familie, der efterlod sig et godt Minde. Mange husker endnu hans velsignelsesrige Sygebesøg, som han foretog hver Mandag, ridende paa en gul Hest. Ved Afstemningen i 1920 var mange af hans talrige Børn mødt for at være med til at stemme Sønderjylland hjem.

De sidste Præster tilhører endnu ikke Historien, og de gamle Slægter, lad dette da være nok. — — —

Genforeningen bragte os en ny Tid ogsaa indenfor Kirkens og dens Mænds Omraade. Med Sorg saa man flere Ting forsvinde og med Glæde hilste man andre nye

Reformer indenfor Kirkelivet. Kirkekollegiet forsvandt med dens „Kirkeældste“, der ved deres Indsættelse maatte give Præsten Haandslag for Alteret, at de vilde være Gud og Kirken tro og lydige. Menighedsraadet traadte i Stedet, men dækker ikke over den ældgamle Betegnelse: „Kirkens Ældste“.

Ved Indkørslen til Præstegaarden ligger det gamle,

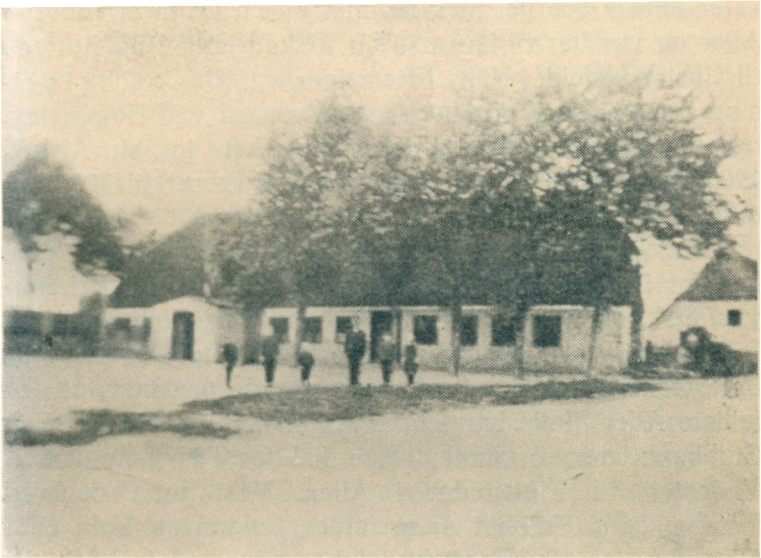
Enkehuset i Aller, ca. 1904

ejendommelige Enkehus, oprindeligt bestemt til Bolig for Præsteenker. I de sidste 70-80 Aar har dette dog ikke været Tilfældet. Huset, der er af Bindingsværk, som desværre er overkalket, gør Indtryk af at være meget gammelt, vel nok omkring 200 Aar. Det har nu i mange Aar været beboet af Graveren.

Den ældste Skole i Aller skal have ligget ved Vejen Vest for Kirken, hvorfra Præstegaarden ogsaa den Gang havde Indkørsel. Skolebygningen, der blev nedbrudt 1905, var fra 1820 og den har da været en efter Tiden rummelig og smuk Skole, saavel som Beboelse for Degnen. Med Hensyn til disse, da findes der ikke nogen Degnerække optegnet, som for Præsternes Vedkommende. Udtrykket Degn, der nu er ifærd med at forsvinde, stammer fra det græske „Diakon“ (Kirketjener), som gik Præsten tilhaande ved Gudstjenesten. Dette Tjener-

forhold har i Tidens Løb givet Anledning til mange Rivninger mellem Præst og Degn. Utallige er de Historier, der gaar om disse, ikke altid opbyggende for Menigheden at være Vidne til. Af Præste- og Degnehistorier verserer der mange, og herom kunde der skrives meget.

Senere blev Degnene Kirkesangere og Lærere for

Aller Skole, før 1904

Sognets Børn. De var som oftest Børn af Folket, og ikke sjældent blev Embedet i Familien, saa der kan nok være Tale om Degneslægter indenfor et Sogn.

I 1712 hedder Degnen Lorentz Hansen og 1763 finder vi, at Degnen hedder Hans Lauritzen. Han nævnes da sammen med Bymændene i Aller i Anledning af Præstens Proces med Thomas Hansen i Taarning, hvor disse har været ført som Vidner. Lorentz Sørensen Friis, f. 1734 i Ødis, var Degn fra 1771. Efter ham finder vi, at hans Svigersøn, Niels Lagesen, er Degn. Efterkommere af denne Slægt med Navnet Friis har indtil vore Dage haft Bopæl i Aller. I 1806 blev Truels Clausen Gram Degn. Han kom fra Bøgeskov, hvor han var Lærer i 10 Aar, og døde 1827. Derefter kom Mogens Sørensen, en meget omtalt Mand af

de „Gamle“, der havde gaaet i Skole hos ham. Hans Moder var Datter af Smeden i Aller, Hans Jacobsen, men han var født paa Fyen 1799, hvor Forældrene boede. Han havde en Broder, Hans Sørensen, der var Bødker i Stubbum. Mogens Sørensen kom efter 24 Aars Forløb til Tyrstrup, hvor han virkede i 17 Aar, og der døde han 1881. Efter ham, i 50erne, blev M. M a d s e n Degn og Lærer i Aller og var der til han tog sin Afsked i 1882 og flyttede til Christiansfeld. Hans Efterfølger var C. C. C h r i s t i a n s e n, der kom til Aller fra Ladegaard ved Hammelev, og stammede fra Egnen ved Læk. Han tog sin Afsked 1902, hvorefter C. J u h l var Degn og Lærer til 1926. Nu er C. G u n h o l m Førstelærer i Aller.

Fra langt tilbage, antageligt helt fra Valdemarstiden, har der i Aller været en Vandmølle. Møllen var „kgl. Mayestæts“, og Indehaverne spillede en stor Rolle i Sognet og regnede sig ikke til Bønderne, men hellere i Rang med Præsterne og andre „fine“ Folk. Nogle paastaar, at den ældste Aller Mølle har ligget ved Broen mellem Aller og Stubbum, der i gamle Dage kaldtes T i n g v a d, d. e. Vadested til Tingstedet i Aller. Vest for Broen ved Voldbækkens Udløb i Aaen findes endnu en Vold eller Dæmning og Sagnet siger, at her engang har været en Mølle. Hvis dette er Tilfældet, kan man formode, at denne snarere har tilhørt „Frigaarden“ i Stubbum, hvor Bondedelen regerede, og som i Lighed med mange andre Herregaarde har haft en Mølle til eget Brug. Ligeledes havde disse Gaarde ogsaa ofte et eget Smedested, hvad Frigaarden i Stubbum ogsaa havde. Marken der tilhørte ovennævnte Gaard, og man ser da heller ikke, at Frigaarden eller Frigaardene — senere blev den delt i to — nogensinde har været Tvangs Møllegæster til Aller Mølle, som Bønderne ellers var i en vid Omkreds.

I Nærheden af Møllen findes der forøvrigt et Voldsted, hvor der, som flere Steder langs Tapsaaen, har været en Borg eller Herregaard, og som formodentlig i fjernere Tider har oprettet Møllen ved den da meget vandrige og betydelige Tapsaa. Vandmøllen var som sagt Kongens, og ifølge de ældste Beretninger skulde Kongen ha-

ve de 3 Fjerdedele af „Tolden“ og Indehaveren — Fæsteren — een Fjerdedel. At man derved let lod sig forlede til at tolde „dygtig“ af Bøndernes Korn er forstaaeligt, noget som har hængt ved Møllerne indtil vore Dage, da denne Betalingsmaade er ophørt.

Der var i det 16. og 17. Aarhundrede 6 Møller i Tyrstrup Herred, der tilhørte Kongen, og blev bortfæstede paa Livstid. Disse var foruden *Aller Mølle*, *Vargaardsmølle*, senere kaldet *Kjær Mølle*, oprindelig tilhørende Herregaarden *Vargaarde* i *Hejls, Branduhre Mølle*, som da Vandet svandt hen, blev til en *Vindmølle*, *Taarning Mølle*, vistnok en *Aflægger* af *Møllen* i *Aller*, *Binderup Mølle* og *Dalby Mølle*. Fra denne Tid er *Aller Møllers* Historie dunkel og spredt. Der findes nu og da nævnt nogle Møllerfolk ved forskellige Lejligheder, saaledes i Kristian den Fjerdes Tid 1629, da *Wallensteins Tropper* oversvømmede *Halvøen*. *Hans Møllers* Kone klager da over, at hun er for højt ansat i *Mølleskyld* og har ikke noget at male, fordi *Møllegæsterne* er ganske forarmede, og hun beder derfor Kongen om *Nedsættelse*. Endvidere hedder det, at „al *Allersogn* er fordærvet af stor *Indkvartering* og *Vagt*, saa de saa godt som intet haver tilsaaet.“ Af 51 *Ejendomsbesiddere* i *Sognet* var de 47 *udplyndrede*. Man forstaar godt dette, da *Møllen* laa ved den store *alfare Landevej* fra *Nord* til *Syd*. En anden Gang hører vi i *Anledning* af en *Rets-sag*, at *Mølleren* hedder *Niels Møller*. Det var i 1575, at man fandt et *Barn* i *Møledammen*, og der blev da stor *Opstandelse* og *Forhør* med mange *Vidner* og *Sandemænd* fra de omliggende *Sogne*. *Herredsfogden* var da *Mogens Jørgensen* i *Stubbum*.

1568 svares der af *Aller Mølle* 40 Ørtug *Mel* til *Hertug Hans*. Senere hører man i længere Tid ikke noget om *Møllerne* dernede, som alle paa disse Tider kaldes *Møller* efter *Erhvervet*. At *Stammnavnet Møller* nedstammer fra *Møllere* er temmelig sikkert.

I 1763 har *Fæsteren* været *Morten Pedersen*, og fra den Tid findes der temmelig udførlige *Dokumenter* ang. *Møllens* *Forhold*. Samme *Morten Pedersen*, der

ogsaa var Sognefoged, og senere 1785 nævnes som Kromand, synes at have været en myndig og formaaende Mand. 1758 klager Præsten Horsin og Kirkeværgen Hans Schultz over ham ang. hans Tiendeaflevering. Men Møllen, som han 1763 skulde afstaa, synes han at have ladet forfalde. I hvert Fald maatte han gaa ind paa ved Afstaaelsen at lade foretage store Reparationer ved Sluseværket, Kværne og Bygninger. Den nye Forpagter var Hans Lorentzen fra Oksenvad, og herom findes en Kontrakt, dat. d. 4. Maj 1763, hvorefter han har forpagtet Møllen i 6 Aar for aarlig 212 Rd. courant. Afgiften skulde betales halvvaarlig kontant paa Amtsstuen i Haderslev.

Det er vel sagtens gaaet saadan, at „kgl. Mayestæt“ ingen Afgifter har faaet af sine Møller, og derfor har man forsøgt noget andet. Man ser da ogsaa, at den ene efter den anden af de kgl. Møller i Tyrstrup Herred i Aarene derefter bliver solgt.

Jørgen Lorentzen synes snart at være afgaaet ved Døden, for Aaret efter, 1764, attesterer Enken, Hede-
vig Marie Lorentzen, at vel er hun tilfreds med de skete Reparationer, men tillader sig at anføre, at der tiltrænges et ganske nyt „Grundwerk“, da et Højvande forrige Vinter har bevirket at dette „fast in allen Theilen delabriert und geschwackt ist.“ Dette ønskede hun at tilføje ved sin Underskrift, der forøvrigt er sket med ført Haand og med Præsten i Sommersted, Nicolaj Lorentzen, som Kautionist. „Grundverket“ er bygget 1730, og det anføres, at dette kun er maadeligt vedligeholdet af de forhenværende Forpagtere. Det ses da ogsaa, at der 1771 skete et Dæmningsbrud, og at der i den Anledning af Møllegæsterne, som ogsaa var Haand- og Spandtjenesteplichtige, maatte tilføres Mængder af Materialier til Istand-sættelsen.

Hvor længe Hede-
vig Marie Lorentzen har haft Møllen ses ikke, men i hvert Fald ikke de fulde 6 Aar, som Forpagtningen lød paa. I 1768 synes der at have været Auktion eller Licitation, som det dengang kaldtes, over Møllen, og efter denne faar to Mænd fra Haderslev Møl-

len overdraget til Ejendom, som de højstbydende. Herom findes en Kontrakt fra d. 4. Marts 1769, hvori Peder Christensen, kaldet Urmager, og Johan Sastrup køber Møllen „mit allem dazu gehörigen Recht und Rechtigkeiten, Gebäuden, Ländereien, Teichen und übrigen Pertnentien, nichts ungeschieden, solchergestalt wie die Zeit Paechter, alles und jedes seither in Besitz und Gebrauch gehabt, zum unwiederrufflichen Eigenthum, und damit als ihnen übrigen Guethern, schalten und walten wie machen, verkäufet und auf nächstkünftigen 1. Mai a. e. eingethan und überlassen“.

Købekontrakten er „konfirmeret“ i et højtideligt Dokument, givet paa vort Slot Gottorp d. 20. Maj 1769 og undertegnet „Christianus“.

Disse to, vistnok Borgere fra Haderslev, hvoraf den ene synes at have været Urmager, blev nu Ejere af Møllen. Prisen var en aarlig Canon eller Afgift paa 302 Rigsd. courant, at betale to Gange aarlig til Haderslev Østeramtsstue, prompte og contant.

Det ses i Kontrakten, at de betingede dem Lov til at bygge en Vindmølle paa Hvinderup Mark, hvad de ogsaa gjorde. Senere synes denne at være flyttet til Taarning.

Endvidere fik de Lov til at anlægge en Gryn- og Grubbekværn og til at brygge Øl og brænde Brændevin til Møllegæsterne.

Det varede dog kun kort, at disse to Mænd havde Møllen. I Kirkebogen ser man, at allerede 1769 bliver Mølleren Peder Christensens Datter, Mette Marie gift med Jørg. Hansen Ahrenkiel fra Stubbum, Søn af „Frimanden“ Hans Jørgensen Ahrenkiel fra den ene af de ansete „Frigaarde“ dersteds. Han blev nu Ejer af Møllen i ca. 20 Aar. Efter hans Død blev Enken gift Eschildsen, og dette synes at have været Sønnik Eschildsen fra Stubbum, der maaske har haft Møllen en Tid, idet han benævnes som Møller. Senere findes han boende i Haderslev og at være Gæstgiver. Allerede i 1789 bliver Jørg. Hansen Ahrenkiels Datter, Birthe Marie A., gift med Jørgen Lorentzen fra Lilholt i Halk Sogn. Nu bliver dette Ægtepar Møllerfolk i Aller Mølle. De havde 9 Børn, der

alle blev døbt med Navnet Ahrenkiel efter Moderen. I Aaret 1818 overlod Jørg. Lorentzen, der ogsaa havde taget Navnet Ahrenkiel, Møllen til en Søn, Lorentz Jørgensen Ahrenkiel, hvorom findes følgende Kontrakt:

„Den i Aller beliggende Vandmølle, det i Favstrup beliggende Landboelsted med Hus og Landrier, samt det i Hvinderup beliggende Landboel og alle til Møllen udi Bye, Skov Mark, Ager og Eng liggende og henhørende Ret og Rettigheder. Alle Bankhæftelser efter Lov af 5. Jan. 1813, samt det til Enken efter afdøde Jørg. Hansen Ahrenkiel, navnlig Mette Marie, siden gift Eschildsen, efter Contracht de dato 17 December 1789 tilskrevne aarlige Aftægt, til hvilken Ende han sig derfor paa alle behørige haver at lade sig indskrive — — —.

Forpligter at forsyne og forsørge Overladeren, hans kiere Fader Jørg. Lorentzen Ahrenkiel hos sig i Møllen med fri forsvarlig Op- og Underholdning i Henseende til Klæder, Føde og Renlighed, og nyder han der alt paa Raad og Maal, ligesaa godt som Antageren det nyder og bekomme, tillige indrømmes ham til fri Brug og Beboelse og Rolighed den i Vaaningshuset ved den sydvestre Ende ud til Møllehuset grænsende Stue, i hvilken opsættes en Jern-Kakkelovn og leveres ham en god forsvarlig Seng med Tilbehør, det i Stuen staaende Chatoul, en Slaaklokke, som Antageren forskaffer, ligeledes et Speil, et Bord og fiere Stoele, en Ildtang og Ildskovl, en Lyskierte samt Saks. Saa leveres hannem ogsaa det fornødne Brændsel oversauget og kløvet indbaarent til Kakkelovnen, tillige gives ham fri de fornøden havende Lys. Aarlig udi Haandpenge 20 Rd. cour. eller 32 Rd. sølv, samt at betale hans Offer og Kopskat. Ligeledes at holde ham en Pige, som gaar ham til Haande med Opvartning. Fri Brug af Møllens Heste og Vogn 10 Gange om Aaret for at besøge sine Venner og Paarørende, og til og fra Kirken, naar det forlanges. Saa tilstaar der ham ogsaa fri Adgang til Møllens

Stolestader i Kirken, og naar han dør give ham en christhæderlig og sognebrugelig Begravelse.

Skulde derimod det indtræffe, at Overladeren eller Antageren eller Møllens fremtidige Besidder over kort eller langt ej skulde komme overens, skal Overladeren have 1000 Rd. courant, og for Naturalydelsen 150 Rd. cour. aarlig.

Hans, Antagerens Broder, Chr. P. Ahrenkiel,

Aller Mølle. Tegnet af August Tams 1885

skal have i Arv 1000 Rd. Hamb. courant eller 6 400 Rd. sølv, som forrentes fra hans 16. Aar til 21 Aar med 4 procent, desforuden i Udstyr en forsvarlig Seng saa god som 66 Rd. Hamb. courant, et Chatolle, saa godt som 40 Rd. cour., en ung Ridehest med Sadel og Tilbehør saa god som 100 Rd. cour., samt fri forsvarlig Op- og Underholdning i Henseende til Klæder, Føde, Skolegang og fri Confirmation“.

Kontrakten er dat. Haderslev d. 4. Marts 1818 og undertegnet af Jørg. Lorentzen, Lorentz Ahrenkiel og som Formynder Rasmus From, Aller. infidem A.

L. Schmidt og til Vitterlighed Langreuter.

Lorentz Ahrenkiels Hustru hed Anne Margrethe, og der kom mange Børn. Man ser af Kontrakten, at der har været gode Dage og Velstand i Ahrenkiel-Slægten, naar

en Broder kunde tillægges en saa stor Arv som 6.400 Rd. Hvorfor vides ikke, men 1835 sælger Lorentz A. Møllen til en Mand fra Flensborg ved Navn Peter Ovesen for 16.000 Rbd. sølv. Naar man véd, at i Aarene kort før den Tid, blev mange Gaarde solgt for resterende Skatter og Afgifter, var dette en meget stor Sum. Men det har jo været Tvangsmølleriet, der her gjorde sig gældende.

Med Møllen fulgte Landboelsstederne i Hvinderup og Faustrup samt en Mark tilsaet med Raps. Lorentz Ahrenkiel døde et Par Aar efter; hvor hans Efterkommere er blevet af, vides ikke.

Paa denne Tid, i 1836, opstillede Sognefoged H. Buchholtz i Skovhus en Liste over Tvangs-Mølle-gæsterne til Aller Mølle. Det maa hertil bemærkes, at flere Ejendomme var fra gammel Tid af fri for Møllertvangen, saaledes Frigaardene i Stubbum, alle Kirke- og Hospitalsgaarde synes ogsaa at have været fri, og flere andre Besiddere er ikke nævnt i Fortegnelsen. Men alligevel er det et stort Antal fra en vid Omkreds, der var møllepligtige til Aller Mølle:

Aller og Brabæk.

(Gaarde).

Hans Sørensen. Knud Lausen. Jørg. From.

Truels Sørensen. Nis Paulsen, Brabæk.

(Landboel).

Hans Nissen. Jørg. Christiansen. Iver Fogdal. Niels Hofman. Grams Enke. Peder Friis. Iver Madsen.
Hans Green.

Skovhus og Kobbersted.

Enevold Ankersen. Gert Ankersen. Hans Buchholz.
Jørg. Madsen. Peder Grav.

(Landboel).

Ebbe Madsen. Frederik Freese. Mads Hjort.

Meng (Gaarde).

Jonas Hansen. Iver Nielsen. Johan Schultz. Claus Roos. Hans Ankersen, Menggaard.

Stubburn (Gaarde).

Knud Hansen. Jesper Jepsen. Knud Madsen. Hans
Madsen. Jørg. Fogt. Laue Friis. Jep Knudsen.
(Landboel).

Nis Hansen. Peder Madsen. Jes Grav.
Christoffer Olmütz. Jørg. Madsen.

Anslet (Gaarde).

Hans Kyhl. Peder Kyhl. Søren Jessen. Lars Thorøe.
Jens Madsen. Kristen Johansen. Rasmus Nissen.
Dines Erichsen. Hans P. Pedersen.
(Landboel).

Chr. Pedersen. Jens Rue. Jørg. Eskildsen. Frits Smidt.
Kristen Kyhl. Nis Ebbesen. Mads Nielsen. Kristen
Pedersen. Peder Jessen. Peder Thuesen.
Mads Pedersen. Heinr. Haurum. Mads Skau.

Bjerning og Skovbølling.

Jürg. Nissen. Jep Jensen. Nis Roos. Nis Pedersen.

Grønninghoved.

Peder Lausen. Hans Pedersens Enke. Jørg. Schaumann.
Niels Andersen.

Tyrstrup.

Mads Nissen Kylling.

Boiskov.

Erik Wiborg. Jürg. Roos. Søren Jessen. Joh. Lehnhoff.
Erik Jørgensen.

Rørkær.

Hans Christiansen. Andr. Andresen.

Kabdrup.

Jens Lauritzen.

Frørup (Gaarde).

Samuel Holst. Thomas From. Mads Dall.
Heinr. Buchholtz. Knud Thomsen. Jep Hauer.
Niels Jacobsen. Friedrich Lyngby. Hans Tillesen.

Desuden var hele Fjelstrup møllepligtig til Aller Mølle. En Fortegnelse herom er ogsaa udstedt 1836 af Sognefoged J. J. From i Fjelstrup.

Ovennævnte P. Ovesen blev ikke gammel i Gaarde. Allerede 3 Aar efter, i 1838, solgte han Møllen til J. R. T a m s fra Rieseby Sogn ved Eckernførde. Det ses, at den sidstnævnte ved Overtagelsen har udbetalt 3.200 Rd. sølv til Arvingerne efter den nu afdøde fhv. Møller Lorenz Ahrenkiel.

T a m s købte nu mere Jord ind til Møllen, idet han sammen med Hans Sørensen Holm købte Marken Raushave fra Finnemanns Gaard i Taarning. I hans Tid, 1846, bortskylledes Sluseværket ved den søndre Bro, men man havde jo Møllegæsterne, der var pligtige til at hjælpe ved Ubedringen. Under Krigen 1848 var Møllen ofte stærkt belagt med Indkvartering. Møllebroen blev afbrudt. Flere Gange trak det op til Fægtning, og der blev vekslet Skud. Der var Dage, da Danskerne rykkede ud om Morgen og Tyskerne ind samme Dag eller omvendt.

Men efter Krigen kom der noget meget alvorligt for de gamle Tvangsmøller. I et meget højtideligt Dokument ophævedes Mølletvangen for Hertugdømmet Slesvig fra den 1. Januar 1853 af at regne. Bønderne hilste denne Forordning med Glæde og havde længe arbejdet derfor. Man var nu fri for at age den lange Vej, som mange havde, og kunde tage hen, hvor man vilde. Der opstod ogsaa snart nye Vindmøller rundt omkring, saaledes i Brabæk ved Kjærmølle, i Sillerup og noget senere i Anslet, Skovbølling, Tyrstrup og Stepping. De gamle privilegerede Møller protesterede og gjorde Krav om Erstatning, hvad man da ogsaa var villig til at yde dem.

I den Anledning indfandt Herredsfogden for Tyrstrup Herred, Aleksander H e i d e, sig den 21. Juli 1853 for at lede en Taksation ang. det Tab, Møllen vilde lide ved Tvangsrettens Ophævelse. Taksatorerne var fra Regeringens Side Sandemand og Dannebrogsmd. H a n s N i s s e n fra Hammelev og fra Møllerens Side Sandemand J ø r g. F r o m fra Fjelstrup. Det har ingenlunde været en let Sag, da der var mange vanskelige Forhold,

som maatte beregnes og tages i Betragtning. Man enedes dog om, og Herredsfogden Aleksander Heide har sikkert gjort sit hertil, at Møller Tams for alle de Fordele og Rettigheder Møllen havde haft, skulde have en Erstatning paa 7940 Rbd.

J. R. Tams havde købt Møllen for 22.000 Rbd., saa det kunde jo blive katastrofalt for ham med Møllens Rentabilitet, men Tiden bar med i Midten af forrige Aarhundrede og man beholdt alligevel en stor Kundekreds. „Blæsemøllerne“, der skulde have Vind, var ikke meget regnede i Begyndelsen. Desuden var han en dygtig og paa-gaaende Mand, der hurtig fik Mølleværket mere tidssvarende indrettet.

J. R. Tams døde 1872, hvorefter en Søn, A. Tams, overtog Møllen. Efter hans Død i 1889 fik en Broder, F. Tams, Aller Mølle. Han havde i mange Aar opholdt sig i Chile og boede nu i Berlin og benyttede kun Møllen til Sommerophold sammen med sin Familie. I 1904 solgte han Møllen til et Konsortium af Omegnens Landmænd, der nu drev den en Aarrække ved en Bestyrer. I 1911 brændte Mølleriet, men det blev derefter smukt og moderne indrettet. Nu ejes Møllen af Fr. Bylling.

I Følge den saakaldte „Sätzungsplan“ fra 1790erne fandtes der i Aller 6 Gaarde foruden Møllegaarden og Præstegaarden. Disses Ejere var dengang følgende: Søren Knutzen 139 Td. Ld. (Kroen); Jes Jendresen 74 Td. Ld.; Søren Truelsen 69,7 Td. Ld.; Jørgen Jessen From 84,5 Td. Ld.; Nis Lassen 77,6 Td. Ld. og Jens Petersens Enke 32 Td. Ld. Desuden var der nogle Landboelssteder.

Langt den største Gaard i Areal var altsaa paa den Tid den gamle, meget omtalte Aller Kro, der langt tilbage i Tiden har været et vigtigt Samlingssted og Knudepunkt for Tyrstrup Herred. Beliggende midt i Herredet, lige overfor Tinghuset ved den store brede Landevej fra Haderslev til Kolding, havde den gode Betingelser for at være et Centrum og tillige et Bedested for de Vejfarende, som ingen anden. Dertil kom de store Studedrifter, som dengang passerede Landevejen fra Nørrejylland mod Syd til Marsken. Om det Liv og Røre, som dette førte

med sig, kan man kun i Tankerne danne sig et Billede. De gamle Slægter — vore Forfædre — har ofte forsamlet sig her, enten til Ting eller i anden Anledning med Sandemænd og Vidner, Herredsfogden og — Anklagede.

Om Kroens Historie og Ejere vides dog ikke meget før hen i Midten af 1700erne. Man ser da, at Morten Pedersen, der ogsaa havde haft Møllen, er „Krüger“. Han nævnes i Anledning af, at Kroen da er brændt tillige med det nærliggende Tinghus samt Skampælen. Samme Morten Pedersen lod Kroen opføre paa en anden Plads ved Landevejen og fik ogsaa Tinghuset bygget skraas overfor. Da han ogsaa var Sognefoged, har han nok selv været medbestemmende i saa Henseende. Her stod Krohuset saa i ca. 100 Aar, indtil det brændte igen i 1879, i den Skikkelse, som det endnu huskes af de Ældste i Sognet. I 1785 har Morten Pedersen været død, da nævnes som hans Arving Claus Mortensen, vistnok en Søn, at være Ejer af Kroen. Derefter, omkring Aarhundredskiftet, finder vi, at Søren Knutzen er Kromand i Aller. Han var født i Hvinderup 1766 og har maaske været en Svigersøn, og var Kirkeværge. Søren Knutzen var gift tre Gange og døde 1815 i en Alder af kun 49 Aar. Efter ham blev Truels Sørensen med Stamnavnet Gellert, Indehaver af Kroen, idet han giftede sig med Enken. Han døde Aaret efter, og derefter nævnes Søren Truelssen at være Kromand i mange Aar. I 1836 blev Gaard og Kro solgt til Tingskriver i Haderslev, Hans Peter Petersen, født i Niebüll. Han var en Mand, der var dygtig til Pennen, og vel ogsaa til Kromand. I 1842, da den endnu eksisterende Aller Brandkasse blev oprettet i Aller Kro, blev han dennes Sekretær og var dette i mange Aar. Han var Slesvig-Holstener, som de tysksindede dengang kaldtes, og engang under Trearskrigen, da Slesvigholstenerne, hvoraf der var ikke saa faa paa Egnen, holdt et Møde i Kroen, bombarderede en Flok af Sognets unge Karle Vinduesskodderne med Sten. Dette bevirkede, at der blev stor Opstandelse og Forfærdeise inde i Stuen, da det lød frygteligt. Men Karlene var selvfølgelig over alle Bjerge.

I hans Tid, eller maaske da han købte Ejendommen i 1836, blev store Dele af Jorderne frasolgt. Paa disse Arealer, der laa mod Nord ned efter den senere Grænse, blev der bygget to Gaarde, og maaske nogle Steder, som nu tilhører Nis Thuesen og Jens Dinsen. Disse Gaarde har altsaa ikke nogen ret gammel Historie.

Efter Hans Peter Petersens Død fik en Søn, Peter Petersen, Kroen, og for ham brændte som nævnt hele Ejendommen under det haarde Tordenvejr i August 1879. Kroen blev derefter flyttet hen paa dens nuværende Plads. P. Petersen, der var noget svagelig, levede til 1891. Hans Enke havde Ejendommen til 1900, da den solgtes til Grotkopp, hvis Søn, B. Grotkopp, nu er Ejer.

Paa Gaarden, som nu kaldes Allergaard, levede i 1728 Laurits Jendresen, og 1768 træffer vi der Hjendre Jessen. Hans Søn, Jes Jendresen, bliver 1778 gift med Voldborg Mathiasd. Refshauge fra Sillerup. Han levede til 1817, og i hans Tid forstørredes Gaarden i Areal. En Datter af dette Ægtepar hed Sara Jesd. Refshauge, og hun bliver 1799 gift med en Mand fra Flaut ved Navn Jeppe Nissen, f. 1768. Samme Jep Nissen, der ogsaa synes at have taget Navnet Refshauge, blev Sognefoged i Aller Sogn. Pastor Aagaard skriver om ham, „at han navnlig i 1813, da Kosakkerne var i Landet, forestod dette Embede med Berømmelse, men lagde maaske ogsaa ved de mange Strabadser, han da maatte udholde, Grunden til sin paafølgende Svagheit“. Han døde 1827. Hans Hustru Sara giftede sig igen med en Mand, der hed Christen Petersen Høefner, og han var nu Mand paa Gaarden en Tid. Hustruen er død 1843, men Gaarden var længe før bleven solgt til Hans Sørensen Holm fra Meng, Søn af Gaardmd. og Kirkeværge Søren Kielsen Hansen derved. Det var i 1829, Hans Sørensen Holm kom til Aller, og han har da været 29 Aar. Hans Hustru var Anna Dorothea, f. Paulsen, fra Bramdrupgaard i Ødis Sogn. I hans Tid forstørredes Gaarden yderligere ved Indkøb af Jorder fra en nedlagt Gaard i Nærheden. Han døde 1862, og hans Hustru 1864.

Paa disse Tider, da Fremskridtet og Oplysningen kom sydfra, blev mange „Slesvig-Holstenere“ paavirkede af tyske Embedsmænd og Købmænd. Saaledes ogsaa med denne Familie. Deres Søn var Peter Paulsen Holm, f. 1836, der nu fik Gaarden og blev gift med Theodora Jensine, f. Schmidt, fra Møgeltønder. Han døde i en ung Alder 1873, og et Par Aar efter blev Gaarden solgt for 186,000 Mark til Jacob Bruun fra Bramdrup ved Haderslev. Hans Svigersøn og Datter fik nu Gaarden, der da var paa ca. 100 Hekt. god Jord. Efter Christian Petersens Død i 1895 drev Enken en Aarrække Gaarden, indtil Sønnen Jacob Petersen, i 1909 overtog den og havde den til 1928, da den blev solgt.

Nu er Peter Hejssel Ejer af Allergaard, en af de bedste Ejendomme i Haderslev Østeramt.

Paa den nærliggende Gaard, der indtil for faa Aar siden tilhørte Nicolaj Møller fra Sundeved, levede i 1700erne Gaardfolkene Peter Kristensen og Kirsten Nisdatter. En Datter, Kirsten, blev i 1758 gift med Enke-mand Jørg. Jessen From fra Hoptrup Sogn. Med ham kom altsaa From-Navnet til Aller og ind paa denne Gaard, hvor det holdt sig i ca. 150 Aar. Jørg. Jessen From døde 1811 og hans Hustru Kirsten 1808. Ved hendes Død var der 5 Børn, nemlig: Jes, Nis, Kirsten, Rasmus og Marie. Rasmus, f. 1772, fik Gaarden, der paa denne Tid opgives at være 84 Td. Ld. Hans Hustru hed Dorthea Jesdatter, vistnok ud af Hjendreslægten paa Nabogaarden. I dette Ægteskab var der 13 Børn. Den ældste, Kirsten — et meget almindeligt Navn i gamle Dage — blev gift ind paa den ene Frigaard i Stubbum, hvor Bram'erne regerede, med Nis Truelsen Bram. Men han kunde ikke holde Gaarden i den daarlige Tid, og den blev solgt ved Auktion i 1824. Senere findes han at være død som Landboelsmand i Aller.

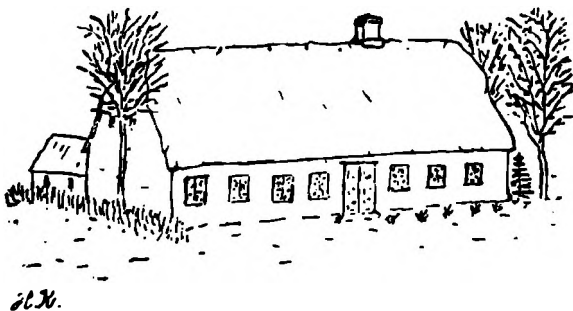
Andre Børn af Rasm. From var Jørgen, Jes, Voldborg, Nis, Rasmus, Peter og Hjendre. Jørgen fik Gaarden efter Faderens Død i 1838 og blev gift med Marie Christine Fischer, Datter af Præsten Fischer. Jørgen From havde Gaarden i mange Aar. Han anlagde et Tegl-

værk paa en af Markerne ned mod Aaen, hvor han byggede sig et Hus og boede paa sine gamle Dage. Hans Søskende blev spredt rundt omkring og gjorde, at Navnet *From* blev meget almindeligt i Haderslev Østeramt og er det den Dag i Dag. Af Jørg. Froms Sønner fik *Hans Christian* Gaarden hjemme, men han døde ung i 1882. Hans Hustru var Elisabeth, Datter af Gaardm. Jesper Schultz i Brabæk. Deres Søn, Jesper *From*, fik Gaarden ved Myndighedsalderen, men solgte den omkr. Aaret 1900 til *N. Møller*. En Datter var gift med *Johs. Bramsen* i Fjelstrup, og en anden Datter er gift med Kordegn *Clausen* i Gammel Haderslev. Nu ejes denne Gaard af *K. Schultz* fra Klostergaarden i Hejls.

Paa den gamle Stavn, som ligger i Nærheden af sidstnævnte Gaard, og som er Stuehuset til en tidl. Gaard, der opgaves at være 69 Td., levede i gamle Dage *Klaus Jacobsen*, *Laue Klausen* og *Knud Lausen*. Man finder ikke meget om denne Gaards Ejere, men der nedstammer fra disse en talrig Slægt med Stamnavnet *Gellert*. *Knud Lausen*, f. 1779, d. 1838, havde 12 Børn, alle med Navnet *Gellert*, deriblandt var *Laue*, *Nis*, *Christian*, *Søren* og *Peter*, som blev spredt vidt omkring og har forplantet Slægten videre; men i Aller er den forsvundet. *Chr. Knudsen Gellert* boede i Aller i et Hus og var Tækker; han var Dragon i Trearskrigen. I Midten af forrige Aarhundrede er Jorderne solgt, og kun et Landboelssted blev tilbage. Dette tilhørte i mange Aar *Jesper Bork*, der endnu huskes af de Ældre. Efterkommere af *Gellertslægten* bor nu i *Tyrstrup*, *Favervraa*, *Maugstrup* og flere Steder, og Navnet er ikke sjældent paa Eggen.

To af de Gaarde i Aller, som nævnes efter Udskiftningen, er i 1836 forsvundne, men hvor de har ligget, kan ikke opklares. *Nis Lassens* Gaard var 77 Td. Ld. Han havde kun en Datter, *Maren Nisdatter*, død 1827, der først var gift med *Hans Frederiksen* og derpaa med *Hans Paulsen* fra *Stenderup*. Denne sidste døde 1825 uden Arvinger, og Gaarden maa saa formodentlig paa denne Tid være bleven solgt og udslettet. Dens Jorder synes for *Størstedelen* at være lagt ind under den nuvæ-

rende Allergaards Arealer. Den anden Gaard, som ikke er mere, opgives at have været paa 32 Td. Ld. og tilhørte Jens Petersens Enke. Det er sikkert den Trediedel-Ejendomsgaard, som sammen med E. Ankers Gaard og Landboelsstedet „Bei der Hand“ blev solgt paa Auktion i 1825. Disse Ejendomme tilhørte da Christen P. Holst, en Mand der var kommet udensogns fra. Gaarden i Aller blev da tilslaaet Mølleren i Kjær-Mølle, Jens Christensen Krogh, for 400 Rd. sølv, som derefter maa have nedbrudt Gaarden.

Det gamle Tinghus i Aller, hvortil de gamle Slægter saa ofte har vandret ad de gamle Tingstier, der fandtes til alle Sider, skal ogsaa omtales. Langt tilbage i Tiden synes Tyrstrup Herredsting at være holdt forskellige Steder, oprindeligt under aaben Himmel. Saaledes nævnes Thorshøj ved Binderup, Tinghøj ved Straarup og Thingskovhede ved Taps som forhenværende Tingsteder. Men 1562 flyttede Hertug Hans d. ældre Tinget til Aller Kirke, hvilket er stadfæstet af Kongerne Christian IV. og Frederik III. Tinghuset i Aller laa som nævnt skraas overfor Kroen. Det blev nedbrudt i 80erne og var et almindeligt straatækket Hus med en stor Stue i den søndre Ende tværs over hele Huset. Den anden Del af Huset var udlejet.

Her blev Retten altsaa sat, og her skete Tinglysninger, Indførelser i Skyld- og Panteprotokollen, Aftægtskontrakter, som var en vigtig Foranstaltning i gamle Dage og meget andet. Herredsfogden med Tingskriveren, bistaaet af Sandemændene, hvoraf der var tvende i hvert

Sogn, var de ledende ved Herredstinget. Forhandlingerne synes til Tider, naar Pladsen i Tinghuset har været kneben, at have fundet Sted i Kroen.

Som Tingsvidner, de 8 trofaste Dannemænd, nævnes i Tidens Løb en Mængde Navne paa Bønder ude fra hele Herredet, der skulde forklare og beedige Sagernes Sammenhæng. Tinghuset var, som allerede nævnt, brændt sammen med Kroen omkr. 1780 — og det blev saaledes ca. 100 Aar gammelt. I Nærheden stod Skampælen, som Sognefoged Eskild Laugesen i Stubbum i en Indberetning til Husfogden i 1785 meddeler, er genrejst efter Branden. Til Herredstinget hørte ogsaa et Rettersted, og dette har været paa den høje, runde Bakketop Nord for Vejen efter Kobbersted, hvor den sidste Henrettelse skal have fundet Sted Aar 1700.

Tinghuset i Aller kaldes i tyske Dokumenter baade for „Dinghaus“ og „Gerichtshaus“.

Et vigtigt Sted for vore Forfædre var Smedestedet med Smedien. Man ser da ogsaa, at Smedene ofte er nævnt og har været regnet i Rang med Bønderne. Ham kunde man ikke undvære; ellers var der ikke mange Haandværkere paa hine Tider, og Smeden og Bonden er ofte traadt i Familieforbindelse.

Man finder i Præstearkivet, at Præsten Johan Schrøder i Aaret 1651 paa indstændig Begæring af det halve Sogn har ladet et Smedested oprette ved Landevejen paa Præstens Mark. Et Andragende herom er indsendt til Amtmanden Key von Ahlefeldt, der senere er „konfirmeret“ af Exellenzen Graf zu Rewentlow. Dette Smedested bestod helt til Slutningen af forrige Aarhundrede og er Ejendommen, hvor nu P. Dall bor. I 1694 finder vi, at der er indsendt en Klage til Amtmanden ang. deres Smed, „der i den forrige svenske Krig ynkeligen er bleven ihjælslagen og hans Hus ruineret.“ Beboerne i Aller, Brabæk, Skovhus og Kobbersted beder derfor allerunderdanigst Amtmanden om at „resolvare“, at der beskikkes dem en Smed igen, da al Næringen gaar til Smeden i Stubbum. — — —

I 1708 hed Smeden Christen Ammonsens Schmidt.

— Smedene fik altid dette Tilnavn enten paa dansk eller tysk — og 1768 finder vi, at Peder Jensen er Smed i Aller. En Datter af ham blev da gift med Sandemand Søn-
nik Eskildsen i Stubbum. I 1810 brændte Smedens Hus, og en gammel Kone paa 84 Aar, Karen Jenses, indebrændte. Sønnen hed ogsaa Peder Jensen Smed og døde kort Tid efter. I Kirkebogen staar vedrørende denne Begivenhed, „at den ulykkelige Ildebrand og hans Moders beklagelige Død blev vistnok Aarsag til hans Endeligt.“

Senere er der sket en anden sørgelig Hændelse paa Smedestedet. Dette er nu for mange Aar siden bleven ophævet.

Tilbage er at omtale Husmandsslægterne i Aller, hvoraf der dog ikke er mange tilbage. Den bekendte Bladudgiver, nu afdøde Carl Aller i København, skal stamme fra et Husmandssted i Aller og har taget Navn efter Byen. Hans Livsværk var som bekendt Udgivelsen af Ill. Familie-Journal. I 1825 døde Tingbud Conrad Vagner, der var født 1759 i Hammelev. Hans Slægt boede i Byen i flere Generationer. Slægten Kjeld findes der endnu og synes at stamme fra Meng, hvor Kjeldsen-Navnet fandtes i det attende Aarhundrede og senere gik over til at blive til Stamnavnet Kjeld. Friis-Navnet er forsvundet fra Aller, men fandtes der i lange Tider som Efterkommere af den daværende Degnefamilie Friis. Lind er ogsaa et gammelt Navn paa denne Side af Aaen, har været bosat i Skovhus og er det endnu i Aller. Ellers er de fleste gamle Navne forsvundne og andre er kommet i Stedet.

Efter 1864 blev den nye Grænse trukket nord for Byen ved Kærmølleaaen. Der oprettedes da et Grænse-Kontrolsted i Aller, der senere flyttedes til Brabæk, hvor Vejen deler sig til Vejstrup og Kær-Mølle. Grænsen medførte, at ikke faa tyske Toldfunktionærer blev bosiddende i Sognet. Der blev senere bygget ret kostbare, store Huse til disse, der nu staar til et Minde om Fremmedherredømmet og Grænsen fra 1864.

BRABÆK

Mellem Kirkebyen Aller og Brabæk løber en lille Bæk, der nok engang i fjerne Tider har givet den lille By sit Navn.

Om Forholdene her og Slægterne, der levede paa Gaardene, skal fortælles følgende: Man ved, at der før 1585 laa 4 Gaarde i Byen, som i Lighed med Gaardene i Kobbersted blev købt af Frederik den Anden. Af disse Gaarde havde 3 indtil denne Tid hørt under Vilstrupgaard og 1 under Bjerningrøj (Adelig). I 1699 var der 3 Gaarde og 2 Landboelssteder i Brabæk og i 1834 3 Gaarde og 6 Landboelssteder.

Een af disse Gaarde var bleven Eckernførder Hospitalsgaard eller saakaldt „Gelting Gaard“ og een en Fruekirke Gaard, der hørte under Fruekirke i Haderslev.

Om den første — Gelting Gaarden — der nu tilhører Jes Skøtt, vides, at i 1604 levede her Gregers Hansen, der havde laant nogle Penge af Tyrstrup Kirkes Midler. Derefter træffes 1650 Laurits Iversen som Ejer og 1674 Nis Hansen. I Aaret 1700 gik Gaarden Konkurs og blev da købt af Hans Petersen med Tilnavnet Schultz, der døde ¹⁷⁶⁰ 1764. Han synes allerede i 1716 at have afstaaet Gaarden, vistnok til en Svigersøn, Mads Christensen, der ogsaa antog Navnet Schultz efter sin Hustru Karen. *Navn fra Rindøvej, Skovvej.*

Om Oprindelsen til Navnet Schultz, som har været og endnu er meget udbredt i Tyrstrup Herred, kan oplyses, at dette tysk klingende Stammafn ikke findes her paa Egnen i Følge Indvandring sydfra; men tværtimod er disse nu vidt forgrenede Slægter gamle slesvigske Familier, hvis Forfædre har været „Foged“ over et eller andet, saaledes ogsaa i dette Tilfælde, som vi senere skal høre. „Schultze“ er Betegnelsen i de gamle tyske Provinser for Byforstander, Opsynsmand eller lignende, og de tyske Overordnede har da benyttet dette Udtryk om deres Fogeder, der saa noget forkortet, er blevet Familienavnet Schultz.

Mads Christensen Schultz døde 1740 og

er ikke bleven nogen gammel Mand, hvad de fleste ikke blev paa disse Tider. I 1742 blev Sønnen H a n s M a t z e n S c h u l t z, født 1720, Ejer af Gaarden og giftede sig samme Aar med Pigen Marie Nisdatter af Sjølund. Om ham hedder det i Kirkebogen ved hans Død i 1802, „at han levede med hende — Hustruen — i 59 Aar og avlede 6 Børn, 4 Sønner og 2 Døtre. Den afdøde var Kirkevæрге her i Sognet i 39 Aar og ligeledes i mange Aar „Foged“ over det her paa Egnen liggende Gøltling

Gods. Som Aftægtsmand døde han hos sin Søn Hans Hansen Schultz i en Alder af 81 Aar og 2 Maaneder.“

Af Hans Matzen Schultz' Børn har Sønnerne Mads og Hans i 1780 været Faddere til Jens Jensen Schultz førstefødte Søn i Taarning, hvilket tyder paa Slægtskab med Familien i Taarning, som vi senere kommer tilbage til. I 1785 overtog Hans ~~Hansen~~ Schultz Faderens Gaard i Brabæk. (Den gamle Kirkevæрге har altsaa levet ikke saa faa Aar efter den Tid.) Hans Hustru, Karen Hanses, døde i 1809, og de havde kun een Datter, Bodil Marie, som da efterlevede hende tillige med Faderen. Men Hans Hansen Schultz kunde ikke klare den daarlige Tid, som nu kom. Han gik i 1811 fra Gaarden og maa være flyttet fra Sognet, da han ikke ses at være begravet i Aller.

En Datter af Hans Matzen Schultz, Karen Hansd. Schultz, blev i 1776 gift med en Mand i Stubbum ved Navn Daniel Kristensen. Om ham siges der ved hans Død i 1802, „at han i en Del Aar beflittede sig med

at udøve Lægekunsten og skal efter Sigende ved adskillige Lejligheder have været heldig; men hans idelige Omrejsen og de derved indløbende Omstændigheder, svækkede formentlig hans eget Helbred og blev vel ogsaa Aarsag til hans tidlige Død i en Alder af omtrent 50 Aar.“

Vi finder derefter, at den saakaldte Gelting Gaard i 1811 er gaaet over til Hans Pedersen Sørensen, der formodentlig heller ikke har kunnet klare sig; thi allerede to Aar efter blev den solgt til Aksel Jacobsen fra Moltrup. Hans Forældre var Jacob Andersen og Anneken Kristensdatter, som ogsaa synes at have boet paa Gaarden, idet J. Andersen er død i Brabæk i 1834. Aksel Jacobsens første Hustru, Gunder, var fra Hoptrup og hans anden Hustru, Cathrine Nisdatter, fra Anslet. Ægteparrets Børn var Gunder, gift i Ødis, Anna Sophie, gift i Anslet med Hans Kyhl, Anneken, gift i Fjelstrup-Anslet med Simon Pedersen, Nis, som fik Gaarden hjemme, og Jeppé. Alle var døbt med Stammenet „Juhler“, der i næste Generation blev forkortet til Juhl.

Aksel Jacobsen døde 1849 og Hustruen 1845. Sønnen Nis Akselsen Juhl fik Gaarden 1846. Han var en begavet og intelligent Mand og var Sognefoged, indtil denne Post ophævedes af det tyske Styre i 70-erne, og derefter Kommuneformstander til sin Død 1884. I hans Tid kom denne Gaard endelig ud af Fæsteforholdet til Hospitalet i Eckernförde, idet han ved Overenskomst og Afløsning i 1868 med Landraad v. Ahlefeld paa Olpenitz og Klosterpræst v. Ahlefeld i Uetersen fik Gaarden til Ejendomsgaard.

Om det saakaldte Gelting Gods paa Egnen, som Hans Matzen Schultz var „Foged“ over, kan oplyses, at foruden denne Gaard i Brabæk fandtes der een i Hvinderup, een i Hejls, een i Taps Sogn og een i Meng og maaske flere.

Navnet Gelting stammer fra Godset Gelting i Angel, hvis Herrer havde Patronatsret over Hospitalet i Eckern-

förde, som disse Gaarde altsaa i sin Tid var tillagte og maatte svare Afgifter til.

Efter Nis A. Juhls Død viste det sig, at hans Enke, Juliane Marie, f. Dahl, ikke kunde holde Gaarden. Denne blev da i 1886 solgt af Myndighederne til en forhv. Gods-ejer fra Holsten ved Navn H a m a n n, der beholdt Gaarden til 1898, da den købtes af P. Refshauge fra Fjelstrup Sogn. Den kom derved over paa danske Hænder, efter at den i lange Tider havde været i tysk Eje.

Som før nævnt var der Slægtskab mellem Schultz-Familierne i T a a r n i n g eller Taarnum, som man dengang skrev, og Brabæk. H a n s P e d e r s e n S c h., der boede i Brabæk omkring 1700, havde nemlig en Søn, J e n s H a n s e n S c h. født 1713, der giftede sig ind paa en Gaard i Taarning, som laa midt imellem de to nuværende Gaarde, men som er nedbrudt i forrige Aarhundredes første Halvdel. Hustruen hed M a r e n Jensdatter og Navnene Maren og Jens findes da ogsaa i denne Familie den Dag i Dag.

Schultz'erne i Taarning, som altsaa stammede fra Brabæk, nævnes forøvrigt i 1744 i Anledning af en Strid mellem Pastor H o r s i n, der var Præst i Aller fra 1729 til 1766, og Præsten i Tyrstrup, Magister R e i m e r, ang. Jorder i Taarning og Høkkelbjerg, som laa ind under Aller Sogn. Man kunde ikke enes om, hvem Afgifterne af disse Jorder skulde tilfalde.

Jens Hansen Schultz i Taarning levede til 1782, var to Gange gift og havde mange Børn, hvoraf flere dog døde som mindreaarige. Hans første Hustru var ovennævnte Maren Jensdatter, og derefter var han gift med Dorthea Knudsdatter.

En Søn var J e n s J e n s e n S c h., der ved sit Giftermaal i 1775 med V o l d b o r g N i s d a t t e r fra Vejstruprøjer bleven Besidder af Gaarden i Taarning. En Datter, Catharina, blev gift med I v e r P e d e r s e n i Højrup i Stepping Sogn og bragte Navnet Schultz dertil, hvor det som bekendt findes endnu. Om de andre af Jens Hansen Sch.s Børn vides, at K n u d S c h. en Aften gik vild i Mørket og blev funden paa Præsteforten efter

Hjerndrup i forkommen Tilstand, hvorpaa han blev bragt ind i en Gaard, hvor han døde 1807, 51 Aar gammel. En anden Søn døde samme Aar som Faderen, 1782, 18 Aar gammel.

Jens Jensen Sch. og Voldborg Nisdatter, der var Datter af Nis Bramsen og Marie Hansd. af Vejstruprøj, havde Børnene Jens, Nis, Anne Marie og Maren. Den første var nævnt efter Farfaderen, og Nis fik Navn efter Morfaderen og kom til at hedde Nis Bramsen Sch. En tredie Søn, Hans Jensen Sch., døde 1790, 7 Aar gammel. Datteren, Anne Marie, blev gift med Hans Fredsted i Bjerndrup og havde Børnene Niels og Voldborg; om den anden Datter, Maren, ved man intet.

Paa samme Tid boede paa en Gaard i Tyrstrup Mads Hansen Schultz fra Brabæk, sandsynligvis en Farbroder til Jens Jensen Sch. i Taarning. Han synes at have giftet sig ind paa en Gaard der med Voldborg Jørgensd.; men hvor denne Gaard har ligget, vides ikke. Den findes opført i den gamle Jordebog i en Størrelse af 25 Td. Land. ¹⁷⁸⁶⁻³⁶⁴

Men tilbage til Gaarden i Taarning. Her døde i 1805 Jens Jensen Sch., 60 Aar gammel, og Hustruen, Voldborg Nisd., døde 1810. Den ældste Søn Jens var født 1780, altsaa paa denne Tid 25 Aar gammel, overtog nu Gaarden og blev samme Aar gift med Hedvig Catharine Dinesd. Gehlert fra Høkelbjerg Kro.

Hendes Fader var Dines Mortensen, der paa denne Tid havde Privilegium paa hele Kroholdet i Tyrstrup Sogn. Kroen, der laa ved den gamle Kongevej, blev, efter at den nye Landevej var anlagt i 50-erne, flyttet over til denne og kom til at hedde „Frederikshøj“. I 1864 kom den efter lange Forhandlinger, da den laa paa Tyrstrup Sogns Grund, med til Danmark, idet Grænsen sattes lige syd for Kroen.

Ægteparret havde 4 Børn, nemlig: Voldborg, Dines, Jens og Morten. I den daarlige Tid, som nu kom, gik Gaarden i Taarning ud af Familiens Eje. I 1815 døde Hustruen, Hedvig Catharine, men allerede samme

Aar giftede Jens Jensen Schultz sig igen med en Søster til den afdøde, **D o r t h e a D i n e s d a t t e r G e h l e r t**, og her var kun een Datter, Hedvig Catharine. Selv døde **J e n s J e n s e n S c h.** 1818, kun 38 Aar gammel, og Hustruen, **D o r t h e a**, i 1820. Om deres Børn kan fortælles, at Voldborg døde paa Daareanstalten i Slesvig. Dines, der var født 1809, levede til 1861 og havde ingen Efterkommere. Morten Sch. levede i Tyrstrup, og Datteren, **H e d v i g C a t h r i n e**, blev gift 1845 med Jørgen Paulsen Holdt i Tyrstrup og boede paa en forsvunden Gaard, der har ligget ved Vejen, hvor nu den store Mergelgrav findes. Af dette Ægtepars Børn blev en Datter gift med Laur. Skau i Hejsager og en anden med Jørg. Ravn i Vandling.

Jens Jensen Sch.s anden Søn fra Taarning, **N i s B r a m s e n S c h u l t z**, blev 1810 gift med **R e b e k k a P e d e r s d.** i Faustrup, Datter af Gaardmd. Peter Jensen dersteds. Denne Gaard, som har været paa 80 Td. Land, findes heller ikke mere, men siges at have ligget ved Skoven, forbi nuv. E. Petersens Gaard, under hvilken Jorderne til Dels er lagt. (Denne var paa den Tid en mindre Ejendom paa 24 Td. Land, tilhørende Mikkel Klausen).

N i s B. S c h u l t z var nok paa mange Maader en mærkelig Mand, og der er flere Fortællinger om ham ang. hans Levnet og Vandel. Vist er det, at Gaarden kunde han ikke holde. Den blev, som saa mange andre, i 20-erne solgt, og han og Familien blev fattige. Siden træffer vi ham bosiddende i Hvinderup, hvor der er død en Søn ved Navn **P e t e r**, 15 Aar gl. En anden Søn, **E r i k**, var Soldat i 1848, da **F a d e r e n** døde 60 Aar gl. En Datter, **R e b e k k a**, blev gift i Skodborg.

Den ældste Søn hed **J e n s S c h u l t z**, født 1811 i Faustrup. Han lærte Murer- og Tømrerprofessionen og synes som Ungkarl at have opholdt sig i Stubbum, idet han flere Gange nævnes som Fadder, bl. a. til Ellen Marie Krog i 1837. Paa denne Tid købte han derefter 6 Td. Land af Jeppe Knudsen i Stubbum af Marken „Anshøj“, beliggende ved Vejen til Meng. Her byggede han en

Ejendom og blev gift med Maren Nielsdatter fra Aarø og levede til hen i 60erne som Landboelsmand.

Dette Sted findes endnu, men solgtes i 1907 af Sønnen, Nis Schultz, der nylig er død 90 Aar gl. hos en Søn i Brabæk. Hans forlængst afdøde Hustru var Mette Kjestine, f. Vestergaard, fra Anslet. Deres Efterkommere er: Hans Sch. i Brabæk, Maren Plov, f. Sch. i Christiansfeld, Anne Fallesen, f. Sch., i Seest, Jens Sch. og P. Sch. i Kobbersted.

Efter at have gjort denne Afstikker til Taarning, Faustrup og Stubbum, vender vi igen tilbage til Brabæk, hvortil nu en Gren af den gamle Slægt fra Geltinggaarden er vendt tilbage. Dog ikke til den samme Gaard, men til Nabogaarden, den gamle Fruekirke Gaard, der i 1907 blev solgt til Nis Schultz fra Stubbum, som før er nævnt.

Paa denne levede omkring Aar 1700 Mikkel Hansen og efter ham Christen Nissen, hvis Enke i 1739 blev gift med Tønnes eller Thomas Thomsen fra Meng. Mærkeligt nok kom der ca. 100 Aar senere igen en ung Mand fra denne By og blev Ejer af Gaarden. Efter ham fik i 1762 Sønnen Thomas Tønnesen Gaarden og besad den til 1773, da den solgtes til Nis Pedersen. 1776 købte Rasmus Rasmussen Haue Gaarden, hvis Datter Anne Cathrine Hauesdatter og Svigersønnen, Mads Madsen Siemonsen fra Seggelund derpaa i 1802 overtog Gaarden. Den sidste levede kun kort Tid derefter, og Anne Cathrine blev derpaa gift anden Gang i 1807 med Peder Jensen Lindberg fra Hejls, Søn af Jens Nicolaisen L. dersteds. Han fik foreløbig Gaarden paa Sætteaaringer, indtil Mads Siemonsens Søn Rasmus, der 1807 var 5 Aar gl., blev myndig. Udtrykket „Sætteaar“ brugtes ofte forhen, naar en Mand fik en Ejendom paa et bestemt Aaremaal. —

Men 1825 købte Peder Jensen L. Gaarden af Stedsønnen Rasm. Madsen, der senere blev bosat i Tagkær. Peder Jensen døde i 1834, og hans Børn var Anne, gift med Jørg. Madsen i Stubbum. Elsebeth og Else

Cathrine, alle døbte med Stammaavnet Lindberg, der senere har bredt sig til mange Byer i Omegnen, saaledes i Stubbum, Brabæk og Anslet. I 1836 kom der igen en Mand fra Meng og giftede sig ind paa denne Gaard, nemlig Jesper Schultz, der i Ægteskab med Else Cathrine nu blev Mand paa Gaarden. Han døde dog allerede 1852, kun 42 Aar gl. og var som sagt fra Meng, hvor Faderen, Johan Schultz, var Gaardmand, s. d. Dette Ægtepars Børn var: Anne Cathrine, gift i Styding med Nis Skau, Johan, der kom til Hejls, Mette Sophie, gift med P. Holst i Hejls, Anne, der lever endnu i Haderslev, og Elisabeth, der blev gift med Hans Chr. From i Aller.

Sønnen Johan Sch. fik efter Faderens Død Gaarlerede 1852, kun 42 Aar gl. og var som sagt fra Meng, indtil Else Cathrine 1857 giftede sig anden Gang med en Broder til hendes første Mand, Søren Sch., som saa paa 11 Sætteaar blev Ejer af Gaarden. Men allerede 1859, da Sønnen Johan arvede en Gaard i Hejls, nu kaldet Klostergaarden, efter et Par ugifte Brødre af hans Farfaders Slægt, ophævedes Sættekontrakten, og Gaarden overlodes til fornævnte Søren Schultz, hvis Ægteskab med Else Cathr. var barnløst. Han døde i 1907, omtr. 90 Aar gl., og Gaarden blev derefter, som allerede nævnt, solgt.

Om de saakaldte Fruekirke- og Hospitalsgaardene kan oplyses, at disse's Ydelser, der oprindeligt bestod i Naturalier, blev endelig afløst i 1876, men efterfulgtes af den saakaldte Canon-Process, der svævede i mange Aar. Sagen gik til de højeste Instanser, men vandtes til Slut af de paagældende Grundejere, hvorfra der var mange her paa Egnen.

I de gamle Udskiftningsbøger eller „Sätzungsplån“ for Haderslev Østeramt, findes ogsaa en Gaard i Brabæk tilhørende Jens Schultz paa 54 Td. Land. Hvor-naar denne er forsvundet vides ikke; men der siges at have ligget en Gaard, hvor nu den saakaldte gamle Smedie har sin Plads.

Paa Gaarden, som nu tilhører Jørg. Lindberg, har i fordums Tid levet en Slægt ved Navn Barsøe. At

denne skulde nedstamme fra Præsten Jørgen Barsøe i Aller (1682-1697) er tænkeligt. I hvert Fald er der senere udgaaet baade Missionærer og Præster fra denne nu i Aller Sogn forsvundne Slægt. En Gaard i Skovhus har ogsaa været i denne Families Besiddelse, som endnu har Efterkommere paa Haderslev Næs.

I 1773 finder vi, at Christian Jensen fra Hauge i

„Bei der Hand“, nedbrudt Hus i Brabæk

Fjelstrup Sogn er flyttet ind paa denne Gaard. Han døde 1794 og hans Hustru Mette i 1807. En Søn af ham var Paul Christiansen, og han fik Gaarden i Brabæk. En anden Søn var Truels Christiansen, der kom til Skovhus. Derefter har Nis Paulsen, der kom fra Aastorp, giftet sig ind paa Gaarden med Anne Marie Haue. Dette Slægtsnavn bæres af flere Familier i Omegnen og synes her at være kommet fra Gaarden „Hauge“ til Brabæk med ovennævnte Chr. Jensen. Det skrives i gamle Dage Hau og Haue, men er nu forandret til Have.

Nis Paulsen i Brabæk døde 1850 og havde 3 Sønner. Paul Nissen Haue, Rasm. Nissen Haue og Laue Nissen Haue. Den første kom til Aastorp; senere har denne

Gren haft M ø l s k o v g a a r d og været bosat i Ødis og flere Steder under Navnet H a u e. .

Til de andre to Sønner blev Fødegaarden i Brabæk delt, idet der 1843 blev bvgget en ny Gaard paa Marken mod Nord ned mod den gamle Grænse.

Rasmus Nissens Søn var P e t e r H a v e. hvis Efterkommere er: Jens Have, forhen Gaardejer i Anslet, og Voldborg H., gift med N. Nissen i Stubbum. Laue Nissens Børn var: N i s H. i Brabæk, J ø r g e n H., der lever endnu i Haderslev (Hørregaard) og Anne Marie, der blev gift i Vonsbæk med Otto Østergaard. Nis Haves Datter er Laura, gift med Jørg. Schultz fra Anslet, hvis Datter og Svigersøn nu har Gaarden.

Ved den gamle Hovedlandevej, der gik gennem Brabæk, laa indtil for nogle Aar siden et gammelt Sted, kaldet „B e i d e r H a n d“. Der fortælles, at Navnet ikke er ældre end fra Treaarskrigen, da det tyske Militær der havde Samlingssted og saa gav Huset, der laa tæt op ad Landevejen, dette besynderlige Navn, der siden har figureret paa Kortene, ja endogsaa i forkortet Form gik over paa den sidste Ejer. Nu er der rejst en Mindesten paa Pladsen til Minde om det fordums „Bei der Hand“.

SKOVHUS

Denne By i Aller Sogn var i den tyske Tid den mindste Kommune i Haderslev Amt. I fordums Tid har den været kongelig Fæstegods, og langt tilbage i Tiden har den tilhørt Adelen. I 1604 finder vi, at Kristoffer Rosenkrands solgte Skovhuse til Sophie Løcken, og den havde da fem Gaarde. I en nyere Tid har der været fire Gaarde og et Par Landboelssteder i Byen, hvilke sidste dog, saavel som een af Gaardene, nu er forsvundne.

Om Byens Beboere i gamle Dage kan fortælles følgende:

Paa Gaarden, som nu tilhører Andr. B o n d e, levede i Begyndelsen af det attende Aarhundrede Gaardmand L a u r i t s H a n s e n med sin Hustru K i r s t e n P e t e r s d a t t e r. En Søn af dem ved Navn M a d s L a u r i d s e n, blev 1770 gift med Maria Knudsd. fra Højgaard i Stubbum. Hendes Fader var Knud Nielsen, dersteds, som døde i Aaret 1800. S. d.

Ægteparret havde fem Børn: Kirsten, Mette, Laurids, Knud og Katrine Marie. Selvsagt var disse Børn, som det altid var Skik paa den Tid, opnævnt efter Bedsteforældrene.

Mads Lauridsen var født 1740 og levede til 1806: han var Svoger til Anders Jensen paa Stavnsbjerg i Hejls, hvis Hustru Elisabeth ogsaa var fra Stubbum. Om Børnene vides, at K i r s t e n i Aaret 1800 blev gift med T r u e l s C h r i s t i a n s e n B a r s ø e fra Brabæk og fik Fædrenegaard i Skovhus.

L a u r i t s M a d s e n blev gift og bosat i Skartved i Sdr. Bjært Sogn. Han blev der Stamfader til en talrig og nu meget udbredt Slægt i de otte Sogne, der senere antog Navnet J u h l.

K n u d M a d s e n blev 1818 gift med Mette Marie Jørgensd. fra Kobbersted, og bosatte sig i Stubbum paa en Slægting, Nis Madsens Gaard. S. d.

T r u e l s C h r. B a r s ø e (f. 1776, død 1861) og Kirsten Madsd. havde to Døtre, hvoraf den ene, Mette Truelsd. Barsøe i 1823 blev gift med N i e l s J e s s e n B o n d e

fra Feldum (d. 1851). Søsteren, Marie Truelsd. Barsøe, blev gift med Gert Ankersen paa en anden Gaard i Byen. Dette Ægtepars Børn var: Truels, Bodil Cathrine, der blev gift med Nicol. Lundbeck i Haderslev, og Kirsten. Truels Bonde døde allerede 1862, kun 38 Aar gl., hvorefter hans Søn, Niels Bonde, ved Myn-dighedsalderen overtog den gamle Slægtsgaard. I 1925

Hans Linds Hus i Skovhus

flyttede han til Christiansfeld og døde for fire Aar siden. Hans Hustru var Kirstine, f. Hansen, fra Hejls.

En anden Familie i Skovhuse er den, som bærer Navnet A n k e r. Efter Udskiftningen anføres nuv. E n e - v o l d A n k e r s Gaard at være paa 39,7 Td. Land, og kaldes „en halv Ejendomsgaard“. Vi finder, at den 1764 tilhørte P e d e r L a u r i d s e n, der da blev gift med N i l - l e, Datter af Jens Hansen i Brabæk.

Navnet Laurids, der i Tidens Løb er blevet skrevet: Lake, Lave, Lauge, Laue og Laurids, synes i gammel Tid at have været til Huse paa alle Gaardene i Bven, sand-synligvis ved Slægtskab mellem Familierne.

Peder Lauridsen synes ikke at have haft Sønner, for en Datter bliver 1797 gift med Detlev Sørensen Ravn fra

Hejls og overtager Gaarden. Han døde dog i en ung Alder, og nu gik Gaarden i 1815 over til en Mand ude fra ved Navn Chr. Holst. Samme ejede ogsaa en mindre Gaard i Aller og Landboelsstedet „Bei der Hand“ i Brabæk. I 1825 kommer disse tre Ejendomme til offentlig Auktion, hvorom en opbevaret Protokol fortæller saaledes:

— „Da Hr. Advokat Gottfriedsen, Haderslef, har erklæret, at han paa Enevold Christensens Anker, hans Vegne, paa offentlig Auktion jub. dato 6te Okt. 1825 haver købt den halve Ejendomsgaard i Schauhus ud af Bonis-Cedenten Chr. P. Holst, hans Besid, for en Sum af 530 rd. Cur. eller 848 rbd. Sølv efter de in Termine auctio-nis offentlige forelæste og herved in Copia fidimata anhæftede Conditioner, og bemeldte Enevold Chr. Anker efter egen Erklæring udi Herredsfogdiet jub. dato 31. Okt. 1825 vedkendte samme Bud, jub. caution, Gaardmændene I v e r N i e l s e n fra M e n g og H a n s P e d e r s e n fra W e i s t r u p, saa bliver hannem meerbemeldte E. C. Anker, denne halve Ejendomsgaard i Schauhus med Tilbehør af mig Hs. Kong. Majest. Justitsraad og Herredsfoged E. J. Clausen hermed og i Kraft af dette, saaledes adjudiceret og tilskreven, at han da, naar han præsterer, P r æ e s t a n d a efter Tilhold og i Medfør af anlagde Conditioner, samme Gaard med Tilbehør som sin velerhvervede Ejendom, maa eie, nytte, bruge og beholde, følgelig og være berettiget sig derfor som Eier paa alle behørigte Steder at lade sig indskrive.

Til Stadfæstelse er dette Adjudicationsbref af mig egenhændig underskrevet, og med Signet forsynet.“

Haderslef, udi Tyrstrup Herredsfogdie,
d. 20. Febr. 1826.

Clausen.

Enevold Chr. Anker var fra Menggaard, hvor Faderen Christen Hansen ifølge en tilstedeværende Kontrakt overlod Broderen, Hans Christensen. Gaarden i 1811. Et Afsnit i dette temmelig omfangsrige Dokument omhandler, hvad E. Chr. Anker og en Broder, der begge dengang vare mindreaarige, blev tillagt fra Gaarden efter Forældrene.

— — — „til Enevold Christensen, 10 Aar gammel, cum Curatores, Hans Lauridsen i Silderup og Jørgen Christensen, 8 Aar gammel, cum Curatore, Hans Pedersen i Fuglsang, en hver af dem, naar de vorder gift, dog efter et $\frac{1}{4}$ Aars lovlig Opsigelse i Forvejen, 333 rdl. 16 Sk., skriver tre Hundrede tre og tredive Rigsdaler 16 Sk. Slesv. Cur., som forrentes til dem efter deres 22. Aars Alders Op-

naelse med 4 pCt. pro Anno, naar de forinden den Tid ikke er kommen til Giftermaal, og i Vare eller Udstyr til enhver, en god Seng eller i Stedet for 30 rd., et Chatoul uden Skab, en eege malet Høelkiste med halv Beslag, fiere Ryslæder Stoele, tvende Klædnin-
ger, en sort og en coulørt, eller i Stedet for samme, til enhver 10 rd., ligeledes i Slesv. Holst. Cur.

Men skulde den ene eller den anden, forinden deres 22de Aar blive udtagne til Kongens Tjeneste, saa forpligter sig Antageren at udbetale til dem, naar de vorde indkaldet til Tjeneste, et Aars Renter af deres Penge, samt at forsyne dem med en god Madpose, eller i Stedet for at betale til enhver 6rd., siger sex Rigsdaler, og nyder dem, der efter hvert Aar, saalænge de gjøre Tjeneste, saa vel deres Renter, som deres Madpose, eller i Stedet for sidste, de anførte 6rd.“

Jørgen Christensen døde dog allerede 1817, 14 Aar gammel, og fik altsaa ikke Brug for nogen „Madpose“ i Kongens Tjeneste, som man efter ovennævnte havde tænkt sig kunde ske —.

Enevold Christensen Anker kunde nok opfylde „Praestanda efter Tilhold“, som det hedder, og overtog saa i 1825 den købte Gaard i Skovhus.

Omtrent samtidigt blev han gift med en Datter af Præsten i Hejls, F a l l e E r i c h s e n, der i 1807 var kommet dertil fra Lygumkloster.

Til hans, Præstens, Efterkommere hører ogsaa Erik-
sen-Slægten i Hejls med de i sin Tid meget kendte og agtede Mænd, M ø r t e n og F a l l e E r i k s e n, der har mange Efterkommere paa Egnen.

I 1848 blev Enevold Christensen Anker, der var en oplyst og begavet Mand med gode Evner, ud-
nævnt til Sognefoged i Aller Sogn efter H a n s B u c h-
h o l t z, der da var afgaaet ved Døden. Hans Bestalling, undertegnet af dav. Amtmand J o h a n s e n, findes end-
nu og viser de mange Pligter en Sognefoged dengang maatte paatage sig.

Da den er ret interessant i hele sin Stil og sit Indhold, og maaske særlig vil interessere de nuværende Sogne-
fogder, skal den hermed aftrykkes:

„Hans Kongelige Maiestæt til Danmark
p. p. allerhøist beskikkede, Konferentsraad og Amtmand,
Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd etc.

Jeg, Friedrich Heinrich Christian Johannsen, gjør hermed vitterligt, at eftersom Sognefoged Hans Buchholtz i Skovhuus ved Døden er afgaaet, jeg paa Herr. Justitsraad Friis's Forestilling som Husfoged, i den afdøde Sognefogeds Sted igjen haver antaget og beskikket Gaardmand Enevold Ankersen til Sognefoged for Aller Sogn, som har en indfødt Undersaats Egenskab, hvilken Indfødsret udfordres og fastsættes, gjør ogsaa saadant hermed og i Kraft af dette, saaledes og altsaa at han fornemmeligen skal være Hans Kong. Maiestæt som sin rette Arve-Konge og Herre i alle Ting tro og huld, derefter yde mig som hans Foresatte Amtmand, ald skyldig Lydighed som og de Herrer Embedsmænd, at besørge til ham kommende og den kong. Tjeneste betreffende Ordre og Befalinger efter gammel Skik, prompte som og at føre flittig Opsyn og have nøje Agt paa Veje, Siler og Broer i hans Distrikt saavel om Vinteren som om Sommeren. og ved Vintertide Sneens Oprydning af Vedkommende ufortøvet bliver fuldbyrdet, iøvrigt har han at forrette alt, hvad der kan komme hans Forretning ved, og han som Sognefoged er skyldig at gjøre, hvorunder da fornemmelig er indbegrebet, at han over alle i Amtet bekendtgjorte Forordninger og Befalinger i hans Sogn vaager med Alvor, at anmelde tilbørligen alt, hvad der muligvis maatte stride imod disse, paa det rette Sted, tillige at have flittig Opsyn med Undersaatterne, at de til rette Tid besørger deres Sæd lagt, og at de ei udleje eller sælge deres Fæste havende Landerier til andre, og i Fald nogen skulle foretage saadant og altsaa ikke forestaa deres Fæstegods efter Skyldighed, da at gjøre vedbørlig Anmeldelse, saavel som alt øvrigt. Ligeledes har han i alle Henseender nøie at vaage over, hvad der geraader til Hs. Kongl. Maiestæts Fremme og allerhøieste Fordringer, som ogsaa til Undersaatternes Bedste, og maatte han heri efter sin aflagde Eed ikke under Tab af sin Sognefoged Bestalling og anden vilkaarlig Straf, vise sig forsømmelig.

For saadan sin Betjening har han da ogsaa at nyde

alt det, hvad hans Forgjænger med Rette før ham har nydt, eller ved den nye Sætning efter Kong. Resolution allerede er forordret eller herefter vil blive anordnet.

Til Bekræftelse haver jeg egenhændig underskrevet denne Bestalling og forsynet samme med mit Segl.

Haderslev Amtshuus, den 8. Juni 1848.

Johannsen.

Sognefoged Enevold Chr. Anker i Skovhuse levede til 1865 og hans Hustru Jacobine, f. Erichsen, til 1883. Efter hans Død blev Sønnen Falle Eriksen Anker Ejer af Gaarden. Hans Hustru var fra Kobbersted. *Sop.*

Falle E. Anker var en kendt og anset Mand paa Eggen og fik mange Tillidshverv. Saaledes var han i mange Aar Formand for den i 1872 oprettede Sparekasse i Christiansfeld og Kommuneforstander for Skovhus Kommune. En af de mellem Krigene oprettede Sognebogsamlinger havde til Huse hos ham, indtil disse gik op i Sprogforeningen. Efter hans Død i 1893 blev Sønnen Enevold Anker, Ejer af Gaarden og er det endnu i 1935. En Datter er gift med E. Grau i Skovrup. *Sop.*

* Paa Gaarden, der nu indehaves af E. Helms, levede i gamle Dage Bertel Lauridsen. En Søn af ham, Niels Bertelsen, blev 1785 gift med Mette Cathrine Jørgensd. fra Stubbum, Datter af „Frimanden“ Jørgen Sørensen og Mette Hansd. dersteds. Ægteparret havde en Søn, Bertel Nielsen, f. 1790, der døde 1823, lige før han skulde holde Bryllup. En Datter var ved Moderens Død i 1832 gift med Søren Surballe i Anslet paa nuv. Th. Ellegaards Ejendom. Vel paa Grund af Sønnens Død eller paa Grund af de daarlige Tider dengang, blev Gaarden omkr. 1825 solgt, og Køberen var en ung Mand fra Erlev ved Haderslev, Hans Buchholtz, født 1789. Navnet tyder paa Indvandring sydfra. Hans Hustru var Mette Marie, f. Toftmann fra Haderslev.

H. Buchholtz var en dygtig Mand, blev Sognefoged efter Jeppe Nissen i Aller, og levede til 1848. Af deres 3. Børn fik Sønnen, der ogsaa hed Hans B., Gaarden efter Faderens Død, mens Datteren, Marie Kirstine, blev gift i

Seggelund, og den anden Datter, Else Marie ligeledes i Skovbølling. To Børn døde som smaa.

Men Sønnen, Hans Buchholtz, blev en mærkelig Mand, og om hans Liv og Levned kunde der fortælles lange Historier. I sine yngre Dage var han et opvakt og begavet Menneske og drev sin Gaard som andre, ja, maaske endda bedre. Han forblev ugift, og efterhaanden blev han en Særling, som der paa disse Egne ikke fandtes Mage til. Der gaar endnu mange Fortællinger om hans Landbedrift paa den ret store Gaard, om hans Særheder og om hans rent ud sagt elendige Tilværelse. Da han var uden kvindelig Medhjælp, blev han undertiden foreholdt andre Ungkarle til Skræk og Advarsel. Myndighederne greb ofte ind og paalagde ham Bøder for Dyrplageri og andre ulovlige Forhold, men man kunde ikke erklære ham umyndig, da han var klog nok paa sin Vis. Hans B. mente at kunne gøre med sit Gods, hvad han syntes, og hans stadige Omkvæd var, at saadan vilde han nu have, det skulde være. Store Dele af de gode Marker blev ikke dyrket, og hans Husdyrhold indskrænkede sig mest til Faar og Heste, hvoraf han havde mange. Det skete, at han mødte paa Haderslev Dyrskue med Hingste og fik Præmie, da han havde en god Stamme; her vakte hans Tilsynekomst berettiget Opsigt.

Omsider formaaede hans Slægtninge ham dog til at bortforpagte Gaarden, og han fortsatte da sin Eneboertilværelse paa et Landboelssted, han ogsaa ejede. Men da Forpagterne efter en Tids Forløb gik Fallit, vilde Hans B. have sin Gaard igen, og fik ogsaa dette sat igennem. Her døde Hans Buchholtz i 1899, ensom og forladt, som han havde levet.

Derefter arvede en Slægtning af ham, Knud Buchholtz, Gaarden. Han gjorde i flere Aar et stort Arbejde med at faa den forfaldne og forsømte Ejendom paa Fode igen, og var nu Ejer af denne til sin Død i 1921, hvorefter den blev solgt, og den har nu gentagne Gange skiftet Ejer.

I Aaret 1905 blev Gaarden, der tilhørte Gert Østergaard i Skovhus udstykket og nedbrudt. I Perioden ef-

ter 1900 forsvandt mange Gaarde paa denne Maade. Tiderne var gode, der fandtes Købere nok baade til Jorderne og Besætningen og de saakaldte Gaardslagtere florerede. At denne Fremgangsmaade i det lange Løb var forkastelig, var endnu ikke gaaet op for alle, saa Gaarde med gamle Bygninger fik i altfor mange Tilfælde denne Skæbne.

Gert Østergaards Gaard i Skovhus 1892

I vore Dage gaar Tendensen i en anden Retning, at bygge op, hvor der før blev splittet og revet ned.

Paa denne Gaard levede i Midten af 1700erne Tonnes Hansen og hans Hustru, Karen Pedersdatter. En Datter af dem, Elisabeth, blev i 1785 gift med en Mand ved Navn Gert Pedersen fra Nørby-Mastrup. Han levede dog ikke længe, for 1791 bliver Elisabeth Tonnesdatter gift med Anker Pedersen fra Aastorp i Taps Sogn.

Der har været flere Bymænd i Skovhus med Navnet Tonnes, som paa disse Tider var ret almindeligt i Sognet, men nu er forsvundet. En Søn af dette Ægtepar var Geert Andersen, f. 1794. Han blev gift med en Datter af Truels Kristiansen Barsøe fra Nabogaarden, hvor man førte dette Slægtsnavn, der sandsynligvis stammer fra Øen Barsøe. Truels Barsøe var fra Brabæk, hvor Navnet ogsaa fandtes. Deres Børn var Elisa-

beth, der blev gift med Rasm. Fogt i Stubbum. Kirsten. Anker, Truels og Niels, alle var døbt med Stamnavnet Østergaard, som man havde antaget efter Gaarden, der laa længst mod Øst i Byen.

Gert Ankersen døde 1847 og blev ikke nogen gammel Mand. Sønnen Anker Østergaard fik Gaarden efter Faderen. Hans Hustru var Anne Sophie. f. Barsøe fra Knud. Men allerede 1856 døde Anker Ø., kun 30 Aar gammel. Derefter blev Broderen, Truels Ø., gift med Enken, men heller ikke dette Ægteskab varede længe, for Truels Østergaard døde i 1862, kun 38 Aar gl. Derefter fik Sønnen, Gert Østergaard, den gamle Stavn og havde den indtil 1905, da den som nævnt solgtes og nedbrødes. Gert Ø. og hans Hustru flyttede derefter til en Datter, gift med Hans Møller i Skovrup, hvor de begge døde. En anden Datter er gift med N. Thuesen i Aller.

Af denne gamle Bostavn findes et Fotografi, der viser, hvordan et gammelt typisk Stuehus saa ud. Af disse er der nu ikke mange tilbage. I de fleste Tilfælde er dette, at tage et Billede af de gamle Gaarde, inden de forsvinder, desværre blevet forsømt. —

I 1836 var der i Skovhus endnu 3 Landboelssteder, der i Tidens Løb er forsvundne. De tilhørte da Ebbe Madsen, Friedrich Freese og Mads Hjort.

KOBBERSTED

I Sognet ligger den lille By Kobbersted, der kun bestaar af to Gaarde og et nyere Hus, hvorfra man har en herlig Udsigt over Hejlsminde og Engene paa begge Sider af Tapsaaen. Denne ældgamle Boplads har i gamle Dage været et Herresæde, der tilhørte Adelen sammen med det nærliggende Skovhus og skreves da Kopparstath. Det nævnes allerede 1241 i Kong Valdemars Jordebog som Kongsgods og er der skyldsats for fem Mark Guld. I det 16. Aarhundrede hørte K. under Fovslet, der 1585 af Hans Lindenow med alt Tilbehør, altsaa K., blev solgt til Kong Frederik II. Derefter blev Gaarden — oprindeligt sikkert kun én Gaard — i ca. 2 Aarhundreder en kongelig Fæstegaard. Man ser, at flere af Besiddernes Navne fra den Tid har en fremmed Klang, og de har maaske faaet Kobbersted i Fæste som Belønning for Tjenester, der er ydet Kongen.

I Aaret 1580 nævnes Jep Gregersen fra Kobbersted. 1633 Mikkel Pedersen, 1665 Kristen Knudsen kaldet K. Kovversted og 1672 Johan Tewes. Om denne sidste, der efter Navnet at dømme er kommen sydfra, findes en Del Akter vedrørende en Strid med Præsten i Aller, Peter Nissen (1664—82) angaaende nogen Jord paa Kobbersted Mark, som Præsten paastod, man i Kobbersted uretmæssigt havde tilegnet sig. Han, Peter Nissen, beraabte sig paa, at den Jord fra Arilds Tid havde ligget til Præstegaarden og af Adelen i den katolske Tid var skænket til Præstekaldet for Sjælemesser. Striden varede i flere Aar, og der førtes i Sagen mange Vidner fra hele Sognet, hvis Navne er optegnede; men Johan Tewes synes at have tabt Sagen, idet der efter den Tid kom til at hvile en Afgift paa Gaarden, og der findes endnu den Dag i Dag et Engstykke mellem Kobbersted og Skovhus tilhørende Præstekaldet i Aller. Efter Johan Tewes finder vi, at Claus Tewes, maaske en Broder til ovennævnte, har været i Besiddelse af Gaarden. Han nævnes flere Gange i Akterne sammen med sin Svigersøn, og Jordstriden blev først endt i hans

Tid. Der er endnu opbevaret en Egeplanke, som er indmuret over Stalddøren, men fundet 1889 i det gamle Stuehus, da dette blev nedrevet, hvorpaa der staar indskaa-ret følgende:

CLAVS TEWES ANNO 1695
BODIL CLAVSES,
HERREN BEVARE ILD.

Indskriften fortæller, at Claus Tewes har taget sig en Hustru fra Egnen, da Bodil var et meget almindeligt Navn blandt Bønderne paa disse Tider.

Træstykket fandtes mærkværdigvis i „Køllen“, hvor man røgede Flæsk, men har maaske oprindelig siddet over Indgangsdøren — en smuk Skik, som man brugte den Gang. Efter Claus Tewes finder vi i Skyldprotokol-len, at en Mand ved Navn D a u m har haft Gaarden, kan-ske hans Svigersøn, og derefter har A l b r e c h t J o h a n s e n været Fæster af Kobbersted. Efter Navnet kan han være en Søn af den forrige Besidder, Johan Tewes, og det tyske Navn Albrecht bekræfter, at Familien er indvandret sydfra.

Albrecht Johansens Hustru hed Maren, og hun er død i 1754. Han selv er død omkring 1757; paa denne Tid er der i hvert Fald gjort Skifte, og tvende Døtre har da faaet udbetalt Arv efter Faderen, nemlig B o d i l og M a r i e Albrechtsdatter, og givet Afkald i Skyldproto-kollen for Tyrstrup Herred. I Aaret 1748 blev en anden Datter, E l i s a b e t h Albrechtsdatter, gift med M a d s T ø g e s e n fra Sillerup, som nu er blevet Besidder af Gaarden. Han levede til 1786 og var da 68 Aar gammel, og hans Hustru, Elisabeth, der var født 1728, døde 1805. Hendes Navn har holdt sig paa Gaarden indtil denne Dag, altsaa i ca. to Hundrede Aar, et Bevis paa, hvor trofast og vedhængende man i de gamle Slægter var med Hen-syn til Fædrenes Navne.

Ægteparret havde fem Børn, hvoraf de tre blev voksne, nemlig A l b r e c h t — efter Bedstefaderen —, Jørgen og Maren. Mads Tøgesen var Mand paa Gaarden i næsten 40 Aar, og hans Navn nævnes ofte i Aller Sogns

Annaler. Efter Udskiftningen opføres Arealet til 57 store Tdr. Land, og Gaarden var efter den Tids Forhold en god og velbesat Ejendom. Han har ogsaa sat sig et Minde, idet der paa en anden Egeplanke, der er indmuret i Laden, staar følgende Indskrift:

MADS TØGESEN, ELISABETH MADSES. 1779.

Man ved ikke, hvor denne oprindelig har haft sin Plads; men utænkeligt er det ikke, at der ca. 100 Aar efter Claus Tewes igen er bygget et Stuehus. Om Sønnen *Jørgen* vides intet, den anden Søn, *Albrecht Madsen*, fik Gaarden efter Faderen, og Datteren *Maren* blev i 1789 gift med *Nis Madsen* i Stubbum paa Gaarden, som senere tilhørte *H. J. Krog*.

Ved denne Tid boede paa en af de gamle Frigaarde i Stubbum „Frimanden“ *Jørgen Sørensen* (s. d.) og hans Hustru *Mette Hansdatter*, som førte Slægtsnavnet *Ahrenkiel*. Ejerne af disse Frigaarde var i Besiddelse af visse Friheder, skænket dem af *Kristian I.* til evig Arv og Eje, og de har nok været ansete og dygtige Folk, som man saa op til i Sognet. Dette Ægtepar havde 3 Sønner, *Hans*, *Søren* og *Jørgen Ahrenkiel*, samt 4 Døtre, *Mette Cathrine*, *Inger*, *Annemarie* og *Maren*, som alle blev gift i Sognet. *Inger Jørgensdatter*, der var født i 1766, kom til Kobbersted og blev gift med *Albrecht Madsen* i Aaret 1785. Man har Lov til at tænke sig, hvorledes „den unge Karl“, som der staar i Kirkebogen, er vandret over „Spangen“ til Stubbum eller maaske til Hest er redet over til *Jørg. Sørensen* og har anholdt om hans unge Datters Haand. *Inger Jørgensdatter* var kun 19 Aar gammel, da hun blev viet til *Albr. Madsen*.

Men dette Samliv skulde ikke vare længe. Allerede 1790 døde *Albr. Madsen* i sin bedste Alder fra sin unge Hustru og en Datter, født 1789, ved Navn *Mette Albrechtsdatter*. Denne Datter blev i 1809 gift med *Lauge E. Bram* i Stubbum paa fhv. *P. Finks* Gaard. Hun levede til 1870 og kan endnu under Navnet *Mette Laues* huskes af de ældre.

Det varede dog ikke længe, før der meldte sig Friere

til Inger Jørgensdatter, og i 1793 blev hun atter gift, nemlig med Ungkarl J ø r g e n M a d s e n fra Stubbum, hvis Broder, Nis Madsen, nogle Aar i Forvejen, 1790, var bleven gift med Maren Madsdatter, en Søster til Albr. Madsen. Det blev altsaa dobbelt Svogerskab.

Fra Jørgen Madsens Giftermaal med Inger Albrechts, som hun nu kaldtes, er der opbevaret en Kontrakt dateret Tyrstrup Herredsting den 6. Februar 1794, hvori

Gaard i Kobbersted. 1779. Mads Thøgesen

Formynderen, J. Madsen fra Gammelby, paa sin Myndlings Metta Albrechtsdatters Vegne giver Afkald paa Arveretten til den hele kongl. Fæstegaard i Kobbersted, mod at der ved hendes 21. Aar udbetales hende 700 Rd. samt et nærmere betegnet Udstyr af Klæder og Møbler, saavel som at „svare og præstere det Elisabeth Madses efter Aftægtscontrachten de dato Ulrichsberg den 6. Februar 1792 tilskrevne og protocollerede Aftægt“. Kontrakten er egenhændig underskrevet af Jørgen Madsen og Inger Albrechts og som Lavværges af Nis Madsen i Stubbum. Desuden som Vitterlighedsvidner: A m b r o s i u s, F e l d m a n n og Tingskriver S c h u l t z fra Ulrichsberg i Simmersted.

Maren Madsdatter blev som nævnt gift med Nis Madsen i Stubbum. Hun synes ogsaa at være død i en

ung Alder. Da Nis Madsen døde i 1809, tales der ikke om en Enke, men kun om 5 efterladte Børn. Her møder vi nu for første Gang Navnet *Svend sen*, idet flere af Nis Madsens Børn er døbt med dette Navn. Man staar temmelig uforstaaende overfor, hvorfra det stammer. Nis og Jørgen Madsens Faders Navn skrives i Kirkebogen baade for Mads Sørensen og Mads Svendsen. Om dette nu er en Skrivefejl fra Præstens Side eller ej, ved man ikke, men Forholdet blev, at Svendsen blev Familienavnet baade i Kobbersted og Stubbum, hvor Familien dog uddøde. Her gik det nemlig saadan, at ingen af Nis Madsens Børn fik denne Gaard, men derimod en Slægting af ham, *K n u d M a d s e n* fra fhv. N. Bondes Gaard i Skovhus.

Jørgen Madsen og Inger, Albr. Madsens unge Enke, levede heller ikke længe sammen. Allerede i 1804 gik hun i Graven, kun 38 og et halvt Aar gammel, efter at være bleven Moder til tre Børn, hvis Navne var *M e t t a M a r i a*, *E l i s a b e t h C a t h a r i n a* og *M a d s J ø r g e n s e n*. Stifatteren, *Metta Albrechtsdatter*, der nu var 16 Aar gammel, havde altsaa mistet baade Fader og Moder, og for at faa hendes Arvelod ud af Gaarden, blev der 1805 foretaget en meget indgaaende Taksation af Gaardens Jorder, Husgeraad og alt, som forefandtes. I Indledningen til dette Aktstykke hedder det med den originale Retskrivning:

„Actum Kobberstedt den 21. Marts 1805.

Da Gaardmanden *J ø r g e n M a t z e n s* Hustru, *I n g e r M a t z e s* ved Døden er afgangen og haver efterladt sig en umyndig Datter af første Ægteskab, *M e t t e A l b r e c h t s d a t t e r*, nu 16 Aar gammel, saa er under 22de December f. A. udi Boen foretaget Forsegling, og i Dag til nærmere Skift og Deeling Boen bleven aabnet og inventeret i Overværelse af Enkemanden *J ø r g e n M a t z e n* og Formynderen for hans benævnedes Stiefdatter, *S ø r e n J ø r g e n s e n* fra *O s t o r p*, af vedkommende Taxatores saasom Sandemanden *J e p A n d e r s e n* fra *W e j s t r u p r ø y*, *A n d e r s H a n s e n* fra *G r ø n n i n g h o d e* og *T i n g b u d e t C o n r. W a g n e r* i *A l l e r* under Rettens Direktion.“

Fortegnelsen, der er udstedt den 21. Marts 1805, og som kaldes en „Skifte- og Deelings-Recept udi Arvboen efter Gaardmanden Jürgen Matzens i Kobbersted ved Døden afgangne Hustru, Inger Matzès“, er paa mange Maader interessant og viser, hvad et Bondehjem indeholdt for ca. 130 Aar siden af Ind- og Udbo. Ligeledes ses, at man i flere Henseender dengang er gaaet anderledes frem ved en Vurdering end i vore Dage. Husbygningerne takseres saaledes fagvis, og Skovene takseres efter saa mange Læs Træ, som de skønnes at indeholde. Endvidere har man medtaget de levende Hegn, Podningerne, noget man nu ikke paaregner ved Vurderinger, og Stenbroen paa Gaardspladsen. Taksationen, der har taget to Dage, lyder noget afkortet saaledes:

1. Husbygninger:

Salshuset bestaaende af 9 Fag med Skorsteen og Quist a Fag 34 rd, under samme Tag 4 Fag a 22 rd, do. samme Tag 2 Fag a 16 rd. Øster-Lade 12 Fag a 16 rd, Synder-Lade 14 Fag a 14 rd, Vester-Lade 10 Fag a 12 rd. Et Plankeværk og et Port i Gaarden 5 rd, Brønden med Tilbehør 7 rd, Steenbroen i Gaarden 18 rd, 9 Favne Brænde a 4 rd, noget Eegetræ, Giøden i Gaarden 40 rd, 24 Sk. Bøge-Planker, nogle kløvet Kampesten.

2. Beester.

En sort Hest 44 rd, En sort Hoppe 40 rd, En sort do. 34 rd, Et sort Føl 16 rd, En graabroget Koe 14 rd, En do. do. 16 rd, 2de do. Køer 30 rd, En graahuet Koe 13 rd, En do. Koe 11 rd, 8te Stude a Par 40 rd, 4re andet Aars Stude a Par 21 rd. 2 andet Aars Quir 18 rd, 6 Aarings Kalve 24 rd, 2 Spæde Kalve 2 rd, 1 Griis-Soe 8rd, 8 Faar og 1 Vædder 20 rd, 2 Giæs og 1 Gaasse 4 rd.

3. Avlings-Redskaber.

En beslagen Vogn med Tilbehør 34 rd, En dito med Tilbehør 16 rd. En Trævogn med dito 12 rd. En gammel dito 2 rd. En Plov med Tilbehør 7 rd. 2de jernbunden Harver 4 rd. 2de Skovslæder 3 rd. 2de Par Høehauer og Læstræer 3 rd. 1 Møgbør og Møgkrog 1 rd. 2de Svine-
truge 10 Sk.

Efter at man derpaa har takseret Redskaberne, der fandtes i „H u g h u s e t“ og S k i æ r l o e n“, gaar man over til

4. Indboet

og begynder med, hvad der fandtes i S t o r s t u e n: „En Fege Dragkiste med 4re Skuffer, som var forseglet, Seglet recognosieret og ubeskadiget befunden, derudi:

I det første Skuffe: Børnenes Livsklæder.

I det andet Skuffe fandtes: 5 Fruentimmer Huer med Strimmel.

I det tredie Skuffe: En Psalmebog med Sølv-Spænde, 5 Pd. heglet Hør.

I det fjerde Skuffe: Intet uden Børnenes Klæder.

En grøn malet T a b u l e t med noget Teetø, 2de Messing Lysestager, 1 Speil med bruun Ramme, 1 Klædebørste.“

Endvidere fandtes i Storstuen:

„En grøn malet, beslagen Eege heel Kiste, En grøn malet halv Kiste, En grøn malet beslagen heel Kiste, og En grøn malet halv Kiste med Beslag, alle indeholdende Klædningsstykker, Sengetøj, Blaar, Garn m. v.“

I e t l i d e t K a m m e r v e d S t o r s t u e n fandtes:

„Et Lp. Uld, 9 Pd. Garn, 3 Par Karer, et Uldhuus og en Uldkurv.“

I det S ø n d e r - D ø r n s e fandtes:

„Et Stue-Uhr, Tvende Senge med Tilbehør, et Messing Sengebækken, 4re Rebbundne Stoele, 8 Læder Stoele, et Steenkrus med Tinlaag, et Strygejern med 2de Bolter, et Staldløgte, 2de Ildfanger og Ildskovl, 6 Flasker og 2de Ølglass, nogle Bøger, et Eegebord med Skuffe.“

I K i ø k k e n e t :

„En Seng med Tilbehør, et Eegebord med Fod, 6 Tinn Fade, 12 Tinn Tallerkener, 4re Steen Fade, 16 do. Tallerkener, 6 Steen Skaale, en Messing Morter, 1 Kobber-Pott og do. Tragt, 1 Jernpande og do. Rist, 2de Tee-kiedeler, 6 Messing Pott-Laage, 1 Tinn Skaal og do. Kruus, 3 Jern Gryder, en Kaffemølle.

I et Kammer ved Køkkenet:

„En Gryn**b**ænk og et gammelt Skrien, 2de Madkurve, 24 Steen-Siebøtter, 1 Blik-Lysform og 2de Rivjern, et Salthus.“

I Baghuset fandtes:

„Brygger-Redskaber, 4re Messing-Kiedeler, et Kar og en Ballie, 2de gamle Tønder, en Vaskeballie, 2de Bagtruge og et Salttrug, en Quern med Tilbehør, 3de Kornsolde og et Tems, 8 Korn**s**ække, 3de Øltønder, en Jern-Trefod og Kielske¹⁾, en Kjerne med Tilbehør, 16 Stk. Melkebøtter, 2de Malkspande og 2de Flødespande.“

I det lille Nør-Dørnse fandtes:

„En Jern-Kakkelovn, Et Eege Skatol, som var forseglet, hvilket Gaardbesidderen med Formynderens Consens forlods udtager, En Seng med Tilbehør, et Eege-Syskrin, et lidet Spejl med forgyldt Ramme, 4 gammel Skilderier, et firkantet Bord med Skuf, en Krøypott²⁾, et lidet Brændeviins Anker, en Blik Tragt og en Smørpott, et lille Eege Hængeskab.“

Efter at man derpaa nævner mange forskellige Ting paa Loftet, gaar man over til at vurdere tærsket og utærsket Korn, samt den lagte Rugsæd. Man ser, at en Td. Rug er sat til 4 rd, en Td. Byg til 2 rd 32 Sk. og en Td. Boghvede ligeledes, og derpaa kommer Skoven til Gaarden: Mølska u, 192 Læs a 1 rd, Kiær Kobb^el 77 Læs a 1 rd, Træerne ved Gaarden 10 Læs a 1 rd.

Podninger: Søndermarks-Kobb^el 124 Favna 2 Sk. Mølska u-Kobb^el 206 Favna 3 Sk. 1 Kiær Kobb^el 184 Favna 2 Sk. Fælleds-Kobb^el, 111 Favna 4 og 3½ Sk., i Heste-Kobb^el 23 Favna 2 Sk., i Torrebæk 232 Favna 4 og 3½ Sk., Tørvejorden ansættes til 54 rd og Grunden til Gaarden til 644 rd.

Summen for hele Gaarden med Jorder, Indbo og Udbo beløb sig til 3187 rd 44 Sk., og Fortegnelsen slutter saaledes:

„Ovenstaaende Taksation er af os undertegnede Tak-

1) Redskab, hvori Gryder hænges. 2) Krydderpotte.

satorer efter bedste Skønsomhed bleven forrettet, og ved Landeriernes Ansættelse taget Hensyn til det paa Gaarden hæftende Aftægt, hvorefter Gaardbesidderen Jørgen Matzen forsikrede, at have alting troeligen angivet, og Formynderen for den umyndige Stiefdatter erklærede, at han ey forlangede Manifestations-Edens Aflægelse. Hvorpaa denne Forretning blev sluttet og underskreven.

Saaledes passeret i vores Hos- og Overværelse bevidnes herved. Actum ut Supra.

Paa Herr Auditeur Langreuters Vegne:
J. H e m s e n. A. C. L. S c h m i d t.“

Vi finder derefter den Oplysning, at Skiftets Deling er fuldbyrdet den 27. Maj s. Aar, hvorom det hedder:

„Efter at denne Skifte Udkast 8te Dage i Forvejen samtlige Arvinger er bleven communiceret til at efterse samme og exient, adanda Monita; mødte samtlige Arvinger i Dag paa Tinget og erklærede med Skiftet at være fornøyet og underskrev samme med deres egne Hænder.

Actum Aller, Tyrstrup Herreds Ting den 4de Juny 1805.

som Formynder for Mette Albrechts Datter:

J ø r g e n M a t z e n, S ø r e n J ø r g e n s e n, O s t o r p.
som Assistentler for Børnene af sidste Ægteskab:

H a n s J ø r g e n s e n A h r e n k i e l. N i s M a t z e n,
Stubbum.“

I Aaret 1807 giftede Jørg. Madsen sig anden Gang med Anneken Madsdatter fra Anslet, Enke efter Hans Willadsen dersteds. Gaarden gik i hans Tid, omkring 1805, fra Fæstegaard over til at blive Ejendomsgaard, og han synes at have klaret den onde Tid, som nu kom, godt. I hans andet Ægteskab var der 3 Børn, hvis Navne var: Inger Marie, Hans Svendsen og Elisabeth.

Om Børnene fra første Ægteskab kan fortælles, at Mette Marie i 1818 blev gift til Stubbum med Knud Madsen paa den Gaard, der alt er nævnt, og som der før i Tiden var Familieforbindelse med. Der var to Børn, Marie og Inger Sophie. Den næste, Elisabeth Cathrine, døde ugift i 1842 paa Gaarden i Kobbersted, og den tredie, Sønnen Mads Jørgensen, kom

til Meng og blev gift med **A n n a D o r t h e a R o o s**, Datter af Claus Roos paa Gaarden, som nu tilhører F. Leerskov. Han var ud af den bekendte Roos-Slæggt fra **B j e r n i n g r ø j**, som dog ikke her skal beskrives, og som nu synes at forsvinde fra Egnen (s. d.).

Af Børnene fra andet Ægteskab blev **I n g e r M a r i e** gift med **K r i s t e n H a n s e n J u h l** paa Menggaard, Søn af den ansete Bonde Hans Kristensen, der havde antaget Stamnavnet „Juhl“ efter sin Hustru, Anna Cathrine Christiansd. Juhl fra Hejls, som vi maaske senere kan komme tilbage til. Sønnen, **H a n s J ø r g e n s e n S v e n d s e n**, fik ifølge Kontrakt af 15. Juni 1839 Gaarden hjemme, og den yngste Datter, **E l s a b e t h**, døde ugift.

Hans Svendsens Overladelses-Kontrakt med Faderen er ogsaa opbevaret. Man kan ikke undgaa at lægge Mærke til, hvor forsigtig man i gamle Dage har været ved Affattelsen af slige Dokumenter.

Det hedder heri, at Overtageren, **H a n s S v e n d s e n**, er pligtig til foruden at udbetale til sine Søskende en Sum paa hver 480 Rbd. „og at beholde Overladeren og hans Hustru saalænge de lever hos sig paa Gaarden, paa Mad og Maal og give dem forsvarlig Ophold, Føde, Klæder og Pleje; men skulde de i Løbet af Tiden ikke finde sig dermed tilfreds, er Gaardens Besidder pligtig at yde og præstere til dem for deres øvrige Levetid følgende Aftægt aarlig, saasom:

a. Til Beboelse 3 Fag Huus i Stuchusets vestre Ende, der sættes i forsvarlig, beboelig Stand, samt forsynes med en forsvarlig Jern-Kakkelovn.

b. Paa bemeldte Aftægt modtager de, eller den længst levende, frit følgende: 2 gode Senge med Tilbehør, samt desuden allehaande fornødenhavende Redskaber og Huusgeraad.

c. Til Underholdning aarligt, udi godt, reent og tørt Korn 3 Td. Rug, 3 Td. Malt, 1 Td. Byg til Grubergryn, 1 Td. Boghvedegryn, 1 Skp. Grubermeel, 1 Skp. Havregryn, hvilket alt af Gaardbesidderen besørgeres frit til og fra Møllen, samt malet. Videre aarlig: et fedt Sviin, 2 fede Giæs, 1 Lp. Smør, 2 Skp. Salt, 3 Pd. Humle, 2 Lp. Hør, samt til en Haandskilling hvert Aar 12 Rbd., ligesom Gaardens Besiddere betaler den aarlige Offer- og Ekstraskat.

d. En altid levende Koe, der udtages af Gaardens bedste Malke-

køer, næst den bedste, som holdes dem frit paa Føder og Græs, og naar denne Koe ikke giver over et Kruus Melk daglig, giver Gaardbesidderen dem hver Dag en Kande nymalket Melk, indtil Koen igen har kælvet. Ligeledes erholder Aftægtstageren de Faar, som udtages af Gaardens bedste, og som fodres og græsser frit hos Gaardens Faareflok, af hvilke 2de Faar Aftægtet erholder al Yngel og Uld. Desuden giver Gaardens Besidder aarlig 8 Pd. Talg til Lys.

e. Til Ildebrændsel aarlig 3 Favne Bøgebrænde og 6 Læs Tørv, alt frit forarbejdet og hjemkørt og til Kaalhave og andet Brug det Stykke Havejord i Gaardens Have, som ligger østlig for den til Lysthuset gaaende Gang, samt Frugterne af de derpaa staaende Træer.

f. Befordring med Heste og Vogn til Kirken, Købstad eller andetsteds, saa ofte Aftægtstageren finder for godt, dog undtages herfra Sæde- og Høsttiden.

g. Naar Aftægtstageren i Alderdom og Svaghed behøver idelig Tilsyn og Opvartning, da er man pligtig i saa Henseende at yde alt fornødent, og naar de ved Døden afgaa, at lade dem christhæderlig og sognbrugelig begrave — — —“.

Resten af Kontrakten omhandler, hvad der skal fradrages, naar Stedsøsteren, Elisabeth Cathrine,

Hans Svendsen fik ogsaa, som det var almindeligt i Maaliteter ved Indførelse i Tyrstrup Herreds Skyld- og Panteprotokol. Den er dateret Kobbersted den 15. Juni 1839 og undertegnet Jørgen Matzen, Hans Svendsen.

Hans Svendsen fik ogsaa, som det var almindeligt i gamle Dage, sin Hustru hjemme fra Sognet, idet han i 1838 blev gift med Else Hansdatter Juhl fra Menggaard, hvis Broder, Kristen Juhl, nogle Aar i Forvejen var bleven gift med Søsteren, Inger Marie. Kun kort varede dette Ægteskab. Aaret efter døde den unge Hustru, kun 31 Aar gammel, efter at have født en Søn ved Navn Jørgen Hansen Svendsen. Han giftede sig dog snart igen, i 1841, og hans anden Kone var Elisabeth Kirstine Dal fra Anslet. Aaret 1842 har ret været et Sorgens Aar for Familien; da døde ikke alene Hans Svendsens Moder, Anniken Sophie, men ogsaa hans forannævnte Stedsøster og den yngste Søster, Elisabeth. Faderen, Jørgen Madsen, opnaaede den høje Alder af 85 Aar og levede til 1851.

I Hans S.' Tid blev Tiderne bedre for Landbruget, særlig efter Trearskrigen skete der et stort Opsving.

Man ser i en gammel Skatte-Kvitteringsbog, hvor han har gjort nogle Optegnelser vedr. Folkene og andet, at Folkelønnen i Tiaaret efter Krigen omtrent er steget til det dobbelte. Han anfører saaledes, at Lønnen til „Kjæstine“ fra November 1850 for et Aar er fastsat til: „11 rd., Lærred til 2 Særke, et Forklæde, et Pund Uld og et Par Træsko“, og til „Thomas Thomsen“ for 1852: 18 rd., Lærred til en Skjorte, et Par Bukser og 2 Par Træsko. Nogle Aar senere er Karlelønnen især steget meget, og Pigerne fik da ogsaa noget mere i Løn og — 2 Par Træsko.

Hans Svendsen blev ikke nogen gammel Mand. Han døde allerede i 1855 i en Alder af kun 46 Aar. Hans ældste Søn, Jørgen S., var da endnu ikke myndig og kun 16 Aar gammel. Imidlertid var der i hans andet Ægteskab bleven født 5 Børn, som endnu var mindreaarige ved hans Død. Af disse sidste Børn blev ingen bosiddende i Sognet. Moderen, Elisabeth Kirstine, levede helt til 1883. En af Sønnerne, Mads Svendsen, døde i 1868 af den da graserende Tyfus-Epidemi i en ung Alder, lige hjemkommen fra Soldat. Hvor alvorlig denne Sygdom har været, ses af, at alene fra Gaarden i Kobbersted har der været indlagt 6 Personer paa Stiftelsen, som man dengang kaldte Sygehuset i Haderslev, og deraf døde som nævnt Mads Svendsen, foruden mange andre unge Mennesker i Sognet. Jørgen Svendsen blev i 60erne Ejer af den gamle Stavn, og i 1866 ægtede han Else Marie Jensen fra Brogaard i Hartie. Han levede til 1912 som Gaardejer i K. og hans Hustru døde i 1906. Om deres Efterkommere, der ikke henhører til de „gamle“ Slægter, skal nævnes, at en Datter er gift med Peter Schultz fra Brabæk og er bosat paa Fædrengaarden, en anden Datter er gift med Andr. Dall i Ødis-Bramdrup. Paa en Villa nær ved Gaarden, der hedder „Godhavn“, lever Elisabeth og Hans Svendsen.

Paa den anden og mindre Gaard i Kobbersted, der efter Udskiftningen opgives at være paa 27 Td. Ld., levede i 1733 Laurits Jensen, der døde 1761, med sin Hustru Kirstine Jensdatter. Naar denne

Gaard er udskilt fra den anden Gaard i K., kan ikke oplyses; men allerede da Frederik II. købte Kobbersted, nævnes der 2 Gaarde. Længere tilbage har den sikkert, saavel som Skovhus, været under Kongsgodset. der opføres i Valdemars Jordebog.

Ægteparret havde en Datter, Johanne, der blev gift med I v e r N i e l s e n fra A g t r u p. Han døde i en ung Alder i 1771, og Enken blev gift igen med Hans Kristoffersen fra Anslet. Der var 2 Sønner i første Ægteskab, hvoraf den ene selvsagt hed L a u r i t s I v e r s e n, som fik Gaarden omkring 1790. Der findes endnu to Indskrifter, den ene over Stalddøren, den anden over Laden, som fortæller, at Anno 1797 og 1804 boede og byggede Laurits Iversen og Anna Kjestine Lauritses her paa denne Gaard. I gamle Dage var det sjældent, at en Gaard blev solgt, men Laurits I. har ikke kunnet holde den, da den daarlige Tid kom efter Aar 1800. Da kom der en ung Mand fra H o l m i Nordborg Sogn paa Als ved Navn P e d e r G r a u i 1817 og bosatte sig paa denne Gaard, og samtidig blev han gift med Ingeborg Hellesøe, der ogsaa var fra Als. I H o l m Kommune ligger den nu udtørrede Sø, Hellesø, der omkring har sikkert hendes Hjem været. Faderen til P. G r a u hed J e s C h r i s t e n s e n G r a u og Moderen E l e o n o r a. Han stammer ud fra den meget udbredte Grau-Slægt, som endnu den Dag i Dag er meget talrig paa Als. En Broder til ham, Jes Jessen Grau, kom ogsaa hertil og bosatte sig i Stubbuni, hvor han giftede sig med Pigen Johanne Marie Engel. De havde en Datter ved Navn Anna Eleonora. Stedet, hvor de boede, blev senere nedbrudt og kom ind under Gaarden, som den Gang tilhørte Knud Madsen.

P e r G r a u, som han kaldtes, havde mange Børn, hvoraf J e s G r a u fik Gaarden hjemme. En anden Søn, Johan G. blev bosiddende i Hvinderup. En foer til Søs, blev Skibskaptajn og boede i mange Aar i Blankenese ved Hamborg, og en Datter blev gift med F a l l e A n k e r i Skovhuse. *Magdalenæ Søpau d. 6. 1817*

Jes Grau, der var født 1825, deltog i Krigen 1848 som Dragon, og da Regimentet engang kom gennem Aller,

hilste mange af Beboerne paa ham og andre Bekendte, der fandtes mellem Aarhus-Dragonerne. Han overtog Gaarden efter Faderens Død i 1858 og levede til 1892; hans Hustru, Ingeborg, døde i 1918. Nu er Peter Grau, deres ældste Søn — siden Genforeningen Sognefoged i Aller Sogn — Ejer af den gamle Gaard i Kobbersted.

STUBBUM

Stubbum er sikkert efter alt at dømme en meget gammel By. Navnet med Endelsen „um“ tyder derpaa. Gaarden *S t u b b u m g a a r d* nævnes langt tilbage i Historien som „Frigaard“ og har sikkert oprindeligt haft de fleste af Byens Jorder under sig.

Udsigt over Tapsaa-Dalen ved Stubbum

Efter Jordebogen fra 1542 har der i Byen, maaske dog Meng er med indbefattet, været 14-15 Gaarde. Da Udskiftningen var til Ende, findes der optegnet 11 Gaarde, 3 Landboeler samt disses Ejere og Størrelsen i Tdr. Ld. efter Opmaalingen i 1769.

Byens Grænse mod Nord er Tapsaaen, der i gamle Dage var meget mere vandførende end nu og havde Enge og Moser paa begge Sider. Mod Øst ligger den lille By Meng ved den lille Indsø Hejlsminde, og Menggaard, en gammel Selvejergaard, samt Anslet. Denne sidste synes at være en nyere By, der blev delt mellem Aller og Fjelstrup. Mellem Stubbum og Anslet synes der langt hen i Tiden at have ligget en Flade med Lyng eller i Hede. Flere Marker hedder for Eks. Lyngager.

andre Hedehave. Mod Syd danner Voldbæk Skellet mod Fjelstrup, og ligeledes delvis mod Vest til Hvinderup. Denne Bæk, der udmunder i Tapsaaen, har formodentlig Navn efter en Vold eller Dæmning, der findes ved dens Udløb, og hvor der efter gamle Overleveringer skal have ligget en Mølle eller ogsaa en Borg.

Den gamle Frigaard havde dog Jorder ud over Byens Grænser, baade i Hvinderup og Faustrup.

Her paa dette Højdedrag, hvis højeste Punkt er Stenbjerg (52 m), med en herlig Udsigt over det frugtbare Landskab paa begge Sider af den gamle Grænse, har Stubbum sine Jorder, skraanende til alle Sider. Ved en lille Bæk, kaldet Bybæk, har man paa en enkelt Undtagelse nær i fjerne Tider lagt Gaardene i en lang Række i Læ af de omgivende Højder. Af Skov er der nu ikke megen, men ved Udskiftningen fik hver Gaard tillagt et Moseskifte, som nu dog for de flestes Vedkommende er afhændet til andre og blevet bebygget.

Her findes nu den lille Samling af Ejendomme, som kaldes Aakjær, som senere vil blive omtalt.

Om Slægterne paa disse Gaarde skal nu fortælles. Jeg bemærker, at længere tilbage end til det 18. Aarhundrede gaar jeg i Almindelighed ikke, da Kirkebøgerne i Aller begynder paa denne Tid (1714). Disse er i det væsentlige Kilden til efterfølgende Skildring. Dog har jeg ogsaa fundet værdifulde Oplysninger i Præstegaardsarkivet og paa flere andre Maader, saaledes gamle opbevarede Kontrakter, Indskrifter paa gamle Huse og fra den nyere Tid mundtlige Overleveringer.

I 1770 udkom der for Hertugdømmerne en Forordning om, at Bønderne og Almuen skulde antage faste Stamnavne i Lighed med, hvad flere andre Stænder alt havde, saaledes Adelen og Præsterne. Disse sidste skulde ved Daaben paase, at dette skete, og man finder da ogsaa, at der fremkom en Mængde Stamnavne, som vi her i Landsdelen har den Dag i Dag. Der har sikkert blandt Almuen været en Del Modstand mod disse Navne, man hængte bagpaa, og ofte blev de betragtet som Øgenavne, man helst vilde være fri for. Man ser da ogsaa,

at mange Bønder ikke har benyttet dem ved Underskrifter og lignende, skønt de staar opført i Kirkebogen. Den gamle Skik og Tradition, at naar en Mand hed Hans Knudsen, skulde Sønnen uvægerligt hedde Knud Hansen og Datteren Mette Hansdatter eller, hvad det nu kunde være, var saa indgroet, at den meget langsomt forsvandt.

I Stubbum fremkom omkring forrige Aarhundred-

Stuehus paa Højgaard ca. 1905. Bygget 1796

skifte og noget før, en Mængde nye Navne. Man træffer saaledes paa Stamnavnene Ahrenkiel, Schmidt, Dam, Kjeld, Fink, Slivsgaard, Højer, Fogt, Krog, Friis, Lindberg, Skov, Dal og fl., og i Meng Navnene Juhl, Roos, Schultz, Holm og Fischer. Vi vil i det følgende komme tilbage til disse Slægter og deres Herkomst.

Gaarden „Højgaard“ kaldes ogsaa med dette Navn omkring Aar 1800. Jeg er dog ikke helt sikker paa, om det ikke er en Forvanskning af Hørgaard, som den lille Mark vest for Gaarden hedder. I gamle Dage skulde Kronens Bønder dyrke Hør til Kongen, og muligvis har Gaarden da været en Slags Hørgaard, hvortil den særlig egnede sig med sine gode Jorder.

Her levede i Begyndelsen af 1700 Niels Rasmussen. En Søn af ham, Rasmus Nielsen, er død 1739. En anden Søn, Knud Nielsen, har nu faaet Gaarden. Han var født 1716, blev gift 1747 med Mette Hansd. og døde 1800. Efter ham blev Sønnen, Hans Knudsen, f. 1733, Mand paa Gaarden. En Broder, Tonnes Knudsen, kom til Haderslev og blev Gæstgiver paa Stormklokken, og hans Efterkommere findes endnu i Byen. Hans Knudsen paa Højgaard blev en anset Mand i Byen og var i mange Aar „Sandemand“. Hans Hustru var Anne Marie Arnkiel fra „Frigaarden“, og med hende kom Navnet Arnkiel ind paa denne Gaard og holdt sig der i over Hundrede Aar som Slægtsnavn. I hans Tid byggedes det smukke Bindingsværks Stuehus. Over Baghusdøren stod indskaaret i en Egeplanke følgende:

H. K. S.. A. M. H. S. ANNO 1796, DEN 25 MARTS

Men for ikke saa mange Aar siden er Huset desværre ombygget, og det smukke og karakteristiske borte.

Hans Knudsen døde 1826 og Hustruen 1836. En Søn Knud Hansen, fik Gaarden, og er 1814 bleven gift med Valborg Iversd. fra Brorsbøl. Han levede til 1854 og er mærkelig nok døbt med Navnet Høyer, sandsynligvis efter Gaarden. Dette Ægtepar var barnløst, og nu fik Broderen, Jørgen Hansen Ahrenkiel, som man nu skrev Navnet, Gaarden. Denne Mand blev Stamfader til en talrig Slægt med dette Navn. Hans Hustru var fra Aastorp i Taps Sogn, og hans Efterkommere er spredt ud over baade Kongeriget og Nordslesvig, bl. a. findes en Giren af Slægten i Møgeltønder. Andre Børn af H. Knudsen var Mette, g. m. Hans Pedersen i Haderslev, Inger, g. m. Jens Peter Kloster sammesteds, Elisabeth, g. m. Gmd. Hans Hansen i Løndt, Sara, g. m. Grovsmed Jens Hansen i Haderslev, og Tonnes, der blev gift i Meng. Navnet Tonnes var i gamle Dage meget almindeligt, nu er det sjældent og er vel gaet over til Thomas.

Jørgen H. Ahrenkiel levede i mange Aar som Aftægtsmand i den ene Ende af Stuehuset og døde 1883. Hans Søn var Jeppe Jørgensen Ahrenkiel, der over-

tog Gaarden i 60erne. Han var gift tre Gange og havde en talrig Børneflokk. I Firsernes Krisetid maatte han give op og overlade Gaarden til Kreditorerne, hvorpaa han med Familie flyttede til København, hvor der boede en Broder, Andreas Ahrenkiel. Senere kom han til Flensborg, hvor en Søn, Rudolf A., var Lærer. Her døde han for en Aarrække siden meget gammel.

Dermed var denne Slægts Saga ude paa den gamle Bostavn. Højgaard kom derefter i H. J. Krogs Besiddelse, der ejede den til 1907, da den solgtes til Hans Frost fra Faustrup, som nu igen har afhændet den til Peter Jørgensen fra Menggaard.

Den næste Gaard i Byen, nu tilhørende N. Jensen, var i gamle Dage et Smedested. I Udskiftningsbogen fra 1790 ses, at Stedet og Grundene der omkring tilhørte „Frigaardene“ i Nederbyen „in Vereinschaft“, som der staar. Her boede fra langt tilbage i Tiden Byens Smed, der førhen var en saare vigtig og estimeret Person. En Mark, der hedder „Smedland“, har sikkert været tildelt Smeden at bruge og dyrke; men ellers var Smedestedet i det attende Aarhundrede ingen Gaard og findes ingen Steder nævnt som saadan. Peter Bertelsen, der havde lært Smedehaandværket i Haderslev, kom til Byen 1766 og giftede sig med Kirsten Klausdatter, hvis Fader var Klaus Hansen i Stubbum. Han var født i Kolstrup 1738 og døde 1808. Hans Søn, Hans Petersen, f. 1774, blev Faderens Efterfølger som Smed i Stubbum. Han var først gift med Maren Jørgensd. fra „Frigaarden“ i Byen og har med hende nok faaet Stedet i Eje, der i hans Tid ved Køb af Landerier paa Anslet Vestermark blev til en lille Gaard, hvis Bygninger, som de stod endnu for en Menneskealder siden, stammede fra den Tid. Anden Gang giftede Hans Pedersen sig med Marie Kirstine Hansd. fra Høkelbjerg og han havde 9 Børn, der kom til at bære Stamnavnet Schmidt. Paa-faldende mange Smede har i Tidens Løb baaret dette Navn, som de altsaa fik efter Haandværket, de udøvede, kun noget fortysket. En Søn, Jørgen Hansen Schmidt, fik Gaarden og Smedien efter Faderens Død

i 1850 og var nu baade Landmand og Smed i Byen i mange Aar. Da han blev ældre, bortforpagtede han Haandværket, og i Firserne blev Smedien flyttet længere ned i Byen og kom paa andre Hænder.

Gamle Jørgen „Smej“, som han kaldtes, huskes endnu af mange. Han var født 1810 og døde 1903, altsaa meget gammel. Hans Hustru var Johanne Marie fra Sdr. Stenderup. En Søn og en Datter døde under den berygtede Tyfus-Épidemi, der rasede i Byen 1868 og bortrev mange unge Mennesker. En anden Søn rejste til Amerika og blev Farmer i den danske Koloni „Fredswille“ i Jowa, hvor Slægten lever videre. En Datter, Kirstine, blev 1889 gift med Jørg. Juhl fra Menggaard, som for ca. 30 Aar siden solgte Gaarden og flyttede til Kolding. Nu er Gaarden fuldstændig ombygget og forstørret meget i Arealet.

Ved Smedegyden, som Vejen kaldes, der gik hen til det gamle Smedested, blev der omkring Aar 1800 oprettet et Landboelssted paa Marken Kirketoft, tilhørende Hans Knudsen paa Højgaard. Her kom en Søn af Jørgen Hansen paa H. Kjelds Gaard til at bo med sin Hustru Anne Marie Jørgensd. Ahrenkiel, Datter af Jørgen Sørensen fra Frigaarden i Nederbyen, hvor man førte dette Slægtsnavn.

Hvorfra dette ret sjældne Navn er kommet, kan ikke oplyses. Maaske fra Als, hvor der som bekendt findes noget, der hedder Arnkiels Øre.

Nævnte Hans Jørgensen havde mange Børn, og Kirkebogen vrimler paa den Tid med Navnet Ahrenkiel, der da fandtes paa tre Steder i Byen foruden paa Aller Mølle. Men Børnene døde som Fluer i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Man ser nemlig, at i Aaret 1800 er der i Sognet død 36 Børn af Børnekopper, og senere igen i 1807 er der bortrevet mange Smaabørn af denne smitsomme Sygdom. Til Hans Jørgensens mange Børn findes som Faddere indtegnet forskellige Slægtinge, bl. a. fra Højgaard og fra Aller Mølle. Denne sidstes Historie skal ikke her optegnes; men denne gamle Vandmølle var til omkring 1770 „kongel. Majestæts“ og var bortforpagtet. I 1769 giftede Jørgen Hansen Ahrenkiel, Søn af Hans

Jørgensen A. i Stubbum, sig med Mølleren Hans Christensens Datter, og Navnet Ahrenkiel kom derved ned paa Møllen, hvor det holdt sig i tre Generationer til 1835, da Lorenz Jørgensen A. solgte Møllen til P. Ovesen fra Flensborg. Tre Aar efter købtes den af J. R. Tams fra Eckernførde Egnen.

En af Hans Jørgensens Sønner var Jørgen Hansen Ahrenkiel, som fik Stedet efter Faderen. En anden Søn var Hans Ahrenkiel, der fik sig en Ejendom bygget ved Siden af og døde 1887. Den førstnævnte døde tidlig og Enken Maren blev derefter gift med Hans P. Schmidt, Broder til Smeden Jørg. Schmidt. Herfra stammer Carl Ahrenkiel, der først var Mejerist, senere blev han Gaardejer i Uldal ved Vojens, hvor han har flere Efterkommere. Landboelsstedet, der førhen ofte blev kaldt „e Vinkele“, tilhører nu J. Bonnicksen. Det findes ikke paa Kortet over Stubbum fra 1794 og er altsaa som før nævnt bygget efter den Tid og blev senere delt mellem de to Brødre.

Paa den næste Gaard i Byen levede 1730 Søren Christensen, der da har faaet en Datter døbt ved Navn Mette Marie. Hans Hustru hed Mette Jørgensd., og hun har maaske 2. Gang været gift med Christen Lauridsen fra Ørby, der i hvert Fald ogsaa har været Mand paa Gaarden. Nævnte Mette Marie Sørensd. blev omkring 1760 gift med Mads Sørensen fra Faustrup, der nu fik Gaarden, som efter Udskiftningen var paa ca. 40 Td. Land. Mads Sørensen havde 4 Sønner, Søren, Nis, Jørgen og Christen, hvoraf Nis Madsen blev gift med Maren Madsdatter fra Koppersted og fik Gaarden ca. 1790. Dette Ægtepar havde 8 Børn, hvoraf flere er døbt med Efternavnet Svendsen efter Hustruen. — En Dag i Høsten 1801 brændte denne Gaard, mens Folkene var i Marken, saa Børnene var nær indebrændte.

Hvilke Grunde Nis Madsen har haft, vides ikke, men Gaarden blev flyttet noget længere mod øst og blev opbygget i en lille Kobbek, der paa Kortet kaldes Krog-hauge, og paa Stuehuset stod Aarstallet 1802.

Den daarlige Tid har vel bevirket, at ingen af Nis

Madsens Børn fik Gaarden, selv døde han 1809 kun 47 Aar gammel. Hans Efterfølger blev Knud Madsen, en Søn af Mads Lauridsen i Skovhus, f. 1793. I 1818 blev han gift med Mette Marie Jørgensd., ogsaa fra Kobbersted, en Datter af Nis Madsens Broder, Jørgen M. Han var nu Mand paa Gaarden til 1854 og havde 2 Døtre, hvoraf den ene døde som Barn, den anden hed Inger Sophie Dam.

Der fortælles, at Knud Madsen antog dette Stamnavn efter en Dam, som findes ved Gaarden, hvad der beviser, at Stamnavnene ofte kom frem paa en ganske tilfældig Maade.

Knud Madsen levede til 1857, og hans Eftermand blev Hans Jac. Krog, der i 1854 var bleven gift med Datteren Inger Sophie. Hun levede dog ikke længe, men døde 1864, hvorefter H. J. Krog i 1868 giftede sig med Marie Cathr. Die ns en fra Byen. I samfulde 53 Aar var nu H. J. Krog Ejer af denne Gaard, nemlig til 1907. Den forstørredes i hans Tid ved Indkøb af en anden Gaard og et Par Landboelssteder meget, og blev paa over 100 Td. Land. Han døde 1911, 86 Aar gammel, og hans Hustru i 1918. Han havde mange Efterkommere. To Sønner rejste til Amerika i 1882 for Militærtjenestens Skyld. Andreas Krog kom til Skovbølling. Hans Krog fik Gaarden i 1907 og havde den til 1926, da en Brodersøn overtog den. Nu ejes den af Aa. Brandorf.

Umiddelbart ved Landevejen gennem Byen ligger en gammel Bostavn, der nu tilhører Hans Kjeld. Denne Gaard har fra ældgammel Tid været annekteret Præstekaldet i Aller og kaldtes en $\frac{3}{4}$ Ottinggaard, og dens Besiddere maatte svare en aarlig Fæste samt Haand- og Spandtjeneste til Præsten i Sognet. Her levede 1706 Iver Michelsen. Som Præstens Fæstere findes der i Præstearkivet adskilligt om Besidderne af denne Gaard, bl. a. Fæstebrevene. Hans Iversen andrager saaledes i 1753 Præsten om, at Fæstet paa Grund af Alder og Svaghed maa blive overdraget til hans Søn, Jørgen Hans en, der døde 1799. Han havde en Søn, Hans Jørgensen, der dog ikke fik Gaarden; det gjorde en Datter,

Margrethe Jørgensd. Hun blev i 1783 gift med Kjeld Sørensen fra Meng, der i sine unge Dage havde faret til Søs i otte Aar, og hvis Skibskiste endnu forefindes. Dette Ægtepar havde nu Gaarden til 1803, da Kjeld Sørensen døde. Margrethe Kjelds kom derefter paa Aftægt, hvorom der forefindes en gammel Kontrakt. I Ægteskabet var der 5 Sønner og en Datter, hvoraf Sønnen Søren Kielsen, som man nu skrev Navnet, fik Gaarden. En anden Søn hed Nis. Han blev 1814 gift med Maren Kristensd. fra Menggaard og kom til at bo i Haderslev. Datteren Karen Kjeldsdatter blev gift med Peder Thimsen fra Ørsted.

I Aftægtskontrakten mellem Søren Kielsen og Moderen hedder det bl. a., at han skulde udrede til Broderen, Nis, 320 Rbd. Sølv og til Søsteren, Karen, 160 Rbd. Sølv, samt til hver endvidere „en skikkelig god daglig Seng med Tilbehør, en Dragkiste med Beslag og et lidet Bord.“

Søren Kielsen var Rytter i otte Aar ved Liv-Kyraserregimentet i Slesvig, og da han kom hjem fra den lange Tjeneste, giftede han sig 1816 med Karen Madsdatter fra Byen, der var født 1791. I hans Tid ombyggedes Stuehuset, som staar endnu og bærer Aarstallet 1826. —

Det kom derefter til nogle Stridigheder med Præsten i Aller ang. Anneksforholdet til Præstekaldet, hvorom skal fortælles.

Efter en „Ekstracht“ over det „Inventaria“, som tilhører Kirkerne i Aller og Taps og deres Tjenere, dat. Gottorp d. 21 Juli 1763, fandtes der følgende Landerier, som var pligtige til at svare Afgifter til Præsten, nemlig: „En lille Kobbøl, beliggende ved Smidien i Aller, hvoraf svares 4 Rd. aarlig. Jørgen Hansens Landerier i Stubbum, hvoraf svares 12 Rd. Jacob Jacobsens Landerier i Høkkelbjerg, hvoraf svares 9 Rd. Simon Mathiasens i Høkkelbjerg, hvoraf svares 9 Rd. 8 Sk., og et ved Kongevejen liggende Sted, tilh. Rasm. Pedersen, svarer 2 Rd. 16 Sk. Endvidere den Præsten tilhørende (zuständige) Anneksgaard i Schaurup, der efter Opmaalingen i 1769 var 850,495 Kv. Alen stor, og hvoraf skulde svares 20 Rd.

ærlig. Bygningerne tilhørte overalt Ejendomsbesidderne, men Afgiften var bevægelig, eller, som der staar i den tyske Tekst, at yde fra ældgammel Tid af „nach Beschaffenheit der Zeit und Umstände.“

Den meget udførlige Afskrift af Originalen er undertegnet af Pastor Jørg. Hansen, Præst i Aller fra 1766 til 1799, Degnen og de to Kirkeværgere, Hans Matzen Schultz i Brabæk og Hans Pedersen i Aastorp den 16. Juli 1777 og senere af Kirke-Visitatorerne H. Møsting og J. Cretschmer i Haderslev.

Det uheldige ved dette Fæsteforhold var, at Afgiften ved hvert Præsteskifte maatte fastsættes paany. I 1825 døde „gamle“ Pastor Aagaard, som han kaldtes i Sognet, i **Modsætning** til hans Søn Laurentius Aagaard, der blev hans Eftermand i Embedet. Denne sidste har forhøjet Søren Kiildsens Fæstepenge fra 12 til 19 Rd., som efterfølgende Fæstebrev udviser:

Fæstebrev.

Saasom Søren Kiildsen i Stubbum er af mig underskrevne begjærede, at jeg vilde fæste til ham, det Sted i samme Bye, som henhører til Aller Præstegaards Avling, og som han haver havt i Fæste af min sal. Fader som min Formand i Embedet, saa haver jeg ogsaa samtykket udi samme hans Begæring og som Husbonde for Godset herved fæster til bemeldte Søren Kiildsen det bemeldte Sted med tilhørende Grund af Ager, og Eng, samt Græsning, s a a l æ n g e jeg derfor er raadig.

Hvorimod bemeldte S ø r e n K i e l d s e n lover og hermed tilforpligter sig aarligen og til rette Tid, nemlig hver Mikkelsdag, at betale til mig 19 Rbd. 1 M. 3 s. (siger Nitten Rigsbankdaler, een Mark, tre og en Femtedel Skilling i klingende Sølv) saa og at skiftes til med J e n s S i m o n s e n eller en anden Fæster af Annex Gaarden i Skourup at gjøre, som sædvanligt de forefaldende to ærlige Rejser, Godset vel at iagttage, at intet deraf i Ager eller Eng formindskes eller frapløies, hvad Skov der er, ikke i mindste Maade at røre, men give vel Agt paa at andre ikke hugge noget, lidt eller stort, ifald sligt skulde ske, straks at melde det til Rettens Befordring.

Og som han, saavel som hans afg. Fader K j ø l d S ø r e n s e n, samt forrige Fæster fra sal. Herr P a s t o r H o r s i n s Tid af, selv ejer Bygningerne, saa falder al Reparation derpaa ham selv til at bekoste. Dette Fæste er ham da paa overskrevne Kon-

ditioner akkorderet, og han sig i kraftigste Maade forpligter det at holde, alt under hans Fæstes Fortabelse.

For Fæste haver han mig fornøjet.

L. A g a a r d.

Aller Præstegaard d. 27. Januar. 1827.

L. A g a a r d blev ikke længe Præst i Aller. Han døde allerede 1832, kun 42 Aar gammel. Der findes endnu paa Kirkegaarden en Mindesten over ham. rejst af Sogneboere. Hans Eftermand, H a n s C h r. F i s c h e r, der var Søn af en Hattemager i Haderslev, har sandsynligvis yderligere villet forhøje Søren Kiildsens Fæstepenge, hvad denne ikke vilde gaa ind paa, og herom findes en Del gamle Dokumenter.

I lange Klager, skrevne i det tyske Sprog, gør Præsten det høje Amtshus i Haderslev opmærksom paa, at han ved sin Tiltrædelse af Embedet fandt, at Fæsteafgiften af den saakaldte Anneksgaard i Stubbum var saaringe, at det bevægede ham til at kræve en Forhøjelse, og at han dermed ikke mente at være traadt Fæsteren eller Supplicator (som det hedder), for nær, og ydermere var det hans Overbevisning, at hans Krav indeholdt den muligste Billighed for en Ordning, men til Trods herfor siger Præsten: „so ist Supplicant doch nicht zu vermögen auf meine Vorschläge einzutreten.“ Han beder til Slutning Amtshuset om at give Søren Kiildsen en Ordningsfrist, indenfor hvilken han e n t e n skal udlevere det $\frac{3}{4}$ Otting Præsteland, e l l e r ogsaa gaa ind paa hans Forslag. Amtshuset gav Præsten Medhold og giver Supplicator Befaling til i Løbet af 6 Uger at „confirmere“ hans Krav eller ogsaa at opgive Fæstet. Søren Kiildsen svarer nu i en vistnok selvskreven „Gegenvorstellung“ af 6. November 1833 derpaa, hvori han bl. a. anfører, at hvis han skal udlevere Fæstet, vil han tage sig den Frihed at nedbryde og medtage Bygningerne, der er h a n s Ejendom.

Løvrigt er han dog nok bleven betænkelig ved Sagen, og Præsten ligeledes, thi den 12. Febr. 1834 er man kommet til en Overenskomst. Det hedder heri, at begge Parter maaske løber en Fare for at komme ud i en lang-

varig og kostbar Proces, og derfor er man blevet enig om, at Søren Kiildsen een Gang for alle betaler en Sum paa 400 Rd. cour. eller at han forrenter denne Sum med 4 pCt., indtil Betaling sker. Overenskomsten er dog først approberet af den Slesv. Holst. Regering paa Gottorp 1837 og ikke undertegnet af Pastor Fischer, der Aaret efter pludselig afgik ved Døden, men af hans Efterfølger i Embedet, Pastor D. D a v i d s e n. Dermed endte denne Strid, der gav Anledning til meget Skriveri med videre; men Søren Kiildsen naaede at faa Afgiften fastlagt og at blive uafhængig af Præsterne, hvad vel ogsaa har været hans Hensigt.

Han levede til 1863. Af hans Sønner, der alle var døbte med K j e l d til Stamnavn, fik Jørgen Kjeld, født 1817, Gaarden hjemme efter Faderen i 1850. Sønnen Hans kom til Maugstrup, og Nis blev bosiddende i Høkelbjerg. I 1881 overtog Søren Kjeld efter Faderen den gamle Slægtsgaard og blev samme Aar gift med Anne Kirstine f. Krog. Han blev ogsaa „Rytter“, som hans Bedstefader, idet han tjente fra 1875-78 ved 2. Garde- Dragonregiment i Berlin. Han var en af de første paa Egnen, som trak i den prøjsiske Soldatertrøje; endnu opererede Størstedelen af de unge Mænd for Danmark. Da han i 1876 til Julen kom hjem paa Orlov, rejste der sig en vældig Snestorm, og da han og en Kammerat, J u l i u s E g e b æ k, kom til Flensborg, gik Toget ikke længere paa Grund af Sneen. De to Soldater besluttede da at vandre til Fods gennem Snedriverne til deres resp. Hjem, hvortil Søren Kjeld ankom 2den Juledag efter en haard Tørn i Snefog ad de tilføgne Veje.

I Midtbyen ligger Gaarden, som forhen tilhørte P e t e r F i n k, nu hans Svigersøn, P. Boesen. Paa denne Gaard har i gamle Dage baade Sognefogder og Sandemænd haft til Huse. 1672 nævnes Eskild Jul som Vidne i en Sag ang. Aller Præstegaards Jord i Kobbersted. Senere kom L a u e J ø r g e n s e n derind ved Giftermaal. Hans Navn nævnes ofte i Stubbum. Han døde 1793 og synes at have været Mand paa Gaarden i mange Aar. I 1748 er en Søn født ved Navn E s k i l d L a u g e s e n, der i

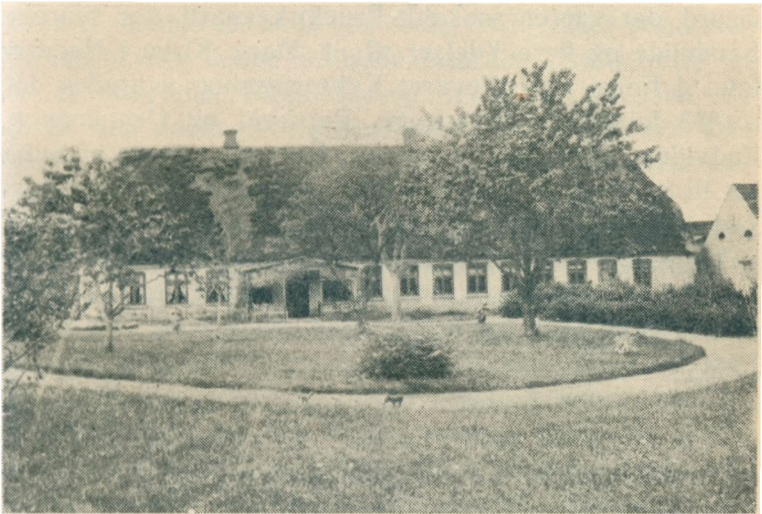
1771 blev gift med Maren Jørgensd. fra Knud. De havde 6 Børn, af hvilke kun 2 Sønner, Lauge og Jørgen, overlevede ham ved hans Død i Aaret 1800. Hans Efterkommer fik Stamnavnet *B r a m* ifølge den alm. Skik at man tog faste Stamnavne. Eskild Laugesen var Sognefoged og har nok været en meget anset og agtet Mand i Sognet. Ved hans Død skriver Pastor Aagaard i Kirkebogen: „At hans tidlige Død beklages af alle for hans Retskaffenhed og gode Dyders Skyld.“ En Søn af ham var *L a u g e E s k i l d s e n B r a m*. Hvorfra Bram-Navnet er kommet kan ikke ses, antagelig har der været Slægtskab med Bram'erne paa Frigaarden i Nederbyen, hvor man længe havde ført dette Navn. Lauge Eskildsens Navn nævnes ofte som Fadder i Kirkebogen, han var jo Sognefogdens Søn. I 1809 blev han gift med Mette Albrechtsdatter fra Kobbersted, Datter af Albrecht Madsen dersteds. Han døde 1853 som Inderste i Stubbum og hans Hustru levede til 1870.

Der fortælles om Lauge Eskildsen, at han levede over Ævne, holdt Ridehest og fine Køretøjer og var i det hele taget foran sin Tid. Da nu den daarlige Tid kom efter Statsbankerotten i 1813, kunde han ikke holde den store og gode Gaard, men gik bankerot, som man sagde dengang. Desværre lavede han Misligheder i Pengesager og blev straffet. Der siges, at han blev afhentet af Ryttere og indsat til Afsoning i Fængslet. Da han blev fri igen og tilfods kom til sit Hjem, var det første han sagde, da han traadte ind: „Nu kommer den fangne Mand. Gaarden blev senere solgt, og som et Bevis paa den elendige Tid det var, efter Sigende for de resterende kong. Skatter og andre Afgifter.

Ved Vejen efter Hvinderup ligger endnu et Hus med et Par Skp. Land til, som Lauge Eskildsen fik bygget, og her flyttede han ind med sin Familie. En Datter, Maren, er født 1809, en Søn, *E s k i l d*, 1813, og en anden Datter, Anne Sophie 1829. *E s k i l d B r a m*, der døde i 90'erne, huskes endnu af de Ældre; hans Søn, Lauge, der var Skomager, solgte efter Forældrenes Død Huset og flyttede

fra Byen. Han blev Landmand i Mastrup og Slægten lever videre paa Egnen syd for Haderslev.

Paa Gaarden „Bøgebjerg“ i Hejls levede ved forrige Aarhundredskifte Jep Jespersen Fink. Man er ikke klar over, hvorfra Fink-Navnet stammer, antagelig sydfra. Blandt de Taarning Gaardmænd i 1706 nævnes Johan Finck, og meget sandsynligt er Navnet saa kommet til Bøgebjerg fra Taarning.

Afd. Peter Finks Gaard i Stubbum. 1771 Eskild Laugesen

Da Lauge Eskildsens Gaard nu skulde sælges ved Auktion sidst i Tyverne, kom Jep Jespersen og købte denne Gaard til Sønnen J e s p e r J e p s e n F i n k. Han giftede sig i 1836 med Else Marie Petersd. fra Knud og blev Stamfader til en talrig Slægt med dette Navn, som nu er spredt over hele Nordslesvig. Peter Fink, født 1848, er saa godt kendt, at han ikke skal beskrives her, det skal overlades til andre. Han døde under Krigen, 1916.

En Datter af Jesper Jepsen var gift med Chr. Finne-
mann i Taarning, der døde for nogle Aar siden paa Taar-
ninghus ved Chrflid. Efter Udskiftningen var ovennævnte
Gaard i Stubbum 96 store Td. Ld. og den største i By-
en. Der blev dog i den daarlige Tid solgt noget fra, og
den var senere i P. Finks Tid 81 Td. Ld. Gaarden blev

ombygget i Midten af forrige Aarhundrede, og paa det store Stuehus staar Aarstallet 1857.

I vore Dage glemmer Bygmestrene i Reglen at sætte Aarstal paa Bygningerne, noget der paa den Tid var almindeligt og en smuk Skik af Hensyn til Efterslægten. -- Ved Siden af ovennævnte Gaard laa indtil for ca. 80 Aar siden en gammel Bostavn, hvis Slægt ogsaa skal omtales. I 1748 nævnes Nis Kioldsen at være Ejer af denne Gaard, der var en saakaldt Fruekirkegaard, der svarede Landgilde og flere Ydelser til St. Marie Kirke i Haderslev. I Følge en opbevaret Kvitteringsbog svarede der i 1853 følgende: Hyrepenge, Retskyld og Hegnepenge. Endvidere Rug, Byg og Havre i Naturalier, samt et Svin, sat til 8 Rd. og 10 Læs Brænde. Denne Ydelse faldt bort ved Afløsning i 1876, og der er da for sidste Gang betalt i Penge 55,5 Mark samt 225 Pd. Rug, 338 Pd. Byg og 455 Pd. Havre. Afløsningssummen fik man derefter at betale i Form af en Skat, der kaldtes Rentebankrente, hvis sidste Rest faldt bort ved Markens Sammenbrud efter Krigen.

Samme Nis Kioldsen havde en Datter ved Navn Elsebeth, der efter at have været gift med Nis Nielsen i 1763 anden Gang blev gift med Nis Christensen, f. i Brabæk 1743. Han levede til 1806 og døde, som der staar i Kirkebogen, af den „grasserende Sygdom“, som i samme Gaard alt havde bortrevet en Datter, og en Datterdatter. Han synes kun at have haft Døtre, for i 1789 blev en Datter gift med J e p p e T h o m s e n fra Taarning, som derefter fik Gaarden. Han var Søn af Thomas Hansen i Taarning paa den Gaard, som senere tilhørte Chr. Finnemann. Han døde 1828, 70 Aar gammel; hans Søn, T r u e l s J e p s e n, f. 1794, fik nu Gaarden; han var gift to Gange, først med Bodil Hansdatter og dernæst med Karen, født Geltzer fra Hejls. Om Karen Truelses, der døde 1874, og efter Gaardens Salg kom til at bo i Aftægtshuset, som forresten findes endnu, har der gaaet mange Fortællinger i Stubbum. Hun var saa grovkornet i al sin Tale og Færd, at hun for mange var en Skræk. Børnene fra denne Familie fik Stamnavnet S l i f s g a a r d Om dette Navn kan udledes fra Forbindelsen med Frue

Kirken, véd man ikke, maaske er det ganske tilfældigt, man har antaget dette Stamnavn.

Truels Jepsen døde 1846, og det fortælles, at ved hans Jordefærd løb Hestene med Kisten løbsk ned ad Bjerget mod Aller. Hans Søn, Jeppe Truelsen Slifsgaard fik derefter Gaarden. Han var født 1827 og blev gift med Johanne Marie Frederiksen fra Hvindrup. En anden Søn var Hans Truelsen Slifsgaard, der kom til Skudstrup, hvor han døde 1905. Efter nogle Aars Forløb arvede Jeppe Truelsen Gaarden „Skovrøj“ efter en Slægting Hans Madsen, der døde 1853. Han solgte da den gamle Fruekirke-Gaard, der laa meget indeklemmt, til Hans Jacob Krog, og den blev derefter nedbrudt.

Men Slægten levede videre og kom til det fjerne Vesten. Udvandringen til Nordamerika var begyndt og drog mange, og Jeppe Truelsen var en Mand med Vove-mod, der vilde noget. Han nedrev og ombyggede i 1862 det gamle Skovrøj og oprettede et Ølbryggeri i samme. Dette gik ogsaa godt en Tid. Men da Tyskerne efter Krigen 1864 fik Magten, blev Jeppe led og ked af det hele. Toldvæsnet havde nemlig paa Grund af Skatten Tilsyn med Bryggeriet, og han kunde ikke fordrage dette Snuseri og kom paa Kant med Myndighederne, ja blev nok endda straffet. I 1870 solgte han saa Gaarden til Jørg. Madsen fra Byen for 11,000 preus. Dalere og rejste til Amerika, hvortil hans Søn, Truels Jepsen Slifsgaard, var rejst et Par Aar i Forvejen. Han kom dog hjem igen en Tid efter, fik hele Familien med og bosatte sig saa i den danske Koloni „Fredswille“ ved Cedar Falls i Staten Iowa. Af hans mange Børn af første Ægteskab skal foruden Truels nævnes Marie, g. m. Jørgen Schmidt fra Stubbum, Hansine, g. m. Johan Schultz fra Lille Anslet, Maren, g. m. Fotograf C. Sørensen fra Vamdrup. Alle var bosiddende i Amerika. Dette sidste Ægtepar kom senere hjem til det gamle Land og drev en Aarrække Fotograf-Forretning i Odense. I det fjerne Land findes der nu mange Efterkommere af Slægten Slifsgaard.

Jeppe Truelsen blev en betydelig Mand for den dan-

ske Koloni derude. Sammen med Sønnen oprettede han et Mejeri efter dansk Mønster og indførte den første danske Centrifuge til Amerika, foruden at han drev Købmandshandel med mere. Han er død for mange Aar siden. Som ældre Mand blev han anden Gang gift med Maren, født Bryde, fra Stubbum.

Paa Gaarden, som sidst tilhørte Gert Fogt, levede omkring Aar 1700 Mathias Iversen og hans Hustru Inger Mathiases. Paa det gamle Stuehus stod der nemlig over Døren indskaaret følgende Indskrift:

MATHIAS IVERSEN, INGE MATHIAS'S
 LOD MIG OPBØGGE, GVD GIF DENNEM LYKKE.
 OG LAD MIG HER STAA OG RVNDE, DET VILDE GVD MIG VNDE.
 ANNO 1721 DEN 21 MAY.

Dette gamle Minde er af Familien holdt smukt i Hævd og er nu overgivet til Museet i Christiansfeld.

Hans Søn er sikkert Peter Mathiesen, der er død 1764. Nu synes en Svigersøn, Eskild Sønniksen og Cathrine Mathiasdatter at have haft Gaarden. Han var Sandemand og er allerede død 1745, vistnok i en ung Alder. I 1768 har Sønnen Sønnik Eskildsen, haft Bryllup med Maren, Peder Jensen Smeds Datter fra Aller, og han var nu Mand paa Gaarden i mange Aar, og han var ogsaa Sandemand, en Bestilling, som kun de mest oplyste og skrivekyndige kunde faa. I 1773 har han faaet en Søn døbt med Navnet Eskild Sønniksen Bram. Her har vi igen Bramnavnet, der sandsynligvis stammer fra Nabogaarden, hvor Bedstefaderen antagelig er kommet fra. Samme Søn gik i Haderslev Latinskole 1790 og senere studerede han i København. I 1802 findes han at være Missionær i Grønland, og i 1814 Præst i Klim i Aalborg Stift og er allerede død i 1815. Men Faderen er flyttet fra Gaarden, for 1799 nævnes han i Haderslev som drivende Handel og „Wirtschaft“ og har der eget Hus. Efter ham har en Mand ved Navn Peter Knutz Schmidt ejet Gaarden. Han var Søn af en Købmand i Flensborg og ses at være gift 1816 med Cecilie Karberg. Datter af en Skibskaptajn Karberg. Hans Tid blev ikke lang i Stubbum. Gaarden kom til Tvangsauktion i den

daarlige Tid efter Statsbankerotten, og der fortælles, at Pastor Aagaard skal have udtalt, „at denne Mand ødelagde alle Bymændene i Stubbum med sit ødsle Levned.

Nu kom der i 1819 en ung Mand fra Sjellerup paa Als. Han købte Gaarden, der paa denne Tid var paa 78 Td. Ld. og een af de største i Byen, efter hvad der siges for 1500 gamle Dalere. Hans Navn var Jørgen Vogt eller Fogt, som det senere blev skrevet. Hvordan han fandt til Stubbum vides ikke bestemt, men det er tænkeligt, at han har haft Forbindelse med en anden Mand fra Als, P e d e r G r a u, der 2 Aar i Forvejen var kommet og havde købt en Gaard i Kobbersted. Jørgen Fogt solgte en Del Landerier fra Gaarden til Mads Hansen, der havde et Landboelssted, som i Udskiftningsbogen anføres at have tilhørt Eskild Laugesen paa Nabogaarden, men som han altsaa maa have købt. Markerne „Skovrøj“, „Store og lille Hok“. „Sønderkobbelhøve“ og „Storeskov“ købte Mads Hansen og fik nu heraf en lille Gaard, som han nok selv har bygget, da han var Murer og Tømmermand.

Vi kommer senere tilbage til hans Slægt.

Mens Jørgen Fogt var Mand paa denne Gaard, fandt man ved Tørve- eller Grøftegravning i Engen Tovmaj to pragtfulde Ringe af det pure Guld. De findes nu paa Nationalmuseet i København med Vedtegning: Funden i Stubbum. Der fortælles, at gamle Jørg. Fogt gav Karlen, som fandt dem, et splinternyt Sæt Vadmestøj i Findeløn.

Han levede til 1864, og efter ham blev Sønnen, R a s m u s F o g t, Ejer af den gamle Gaard. I 1873 blev hans Søn, G e r t F o g t, der i 1917, mens tre af Sønerne var i Krigen kom ulykkeligt af Dage ved at falde ned fra et Hølæs, Mand paa Gaarden. Nogle Aar efter blev den solgt og udstykket. Jorderne blev lagt til andre Gaarde i Byen, og nu ses det ikke mere, hvor denne gamle Bostavn har haft sin Plads.

Midt paa Marken, der nu tilhører M. Schultz, og over hvilken nu den nye Amtsvej er bygget, har der indtil for ca. 80 Aar siden ogsaa ligget en Gaard, hvis Størrelse efter Opmaalingen i 1769 opgives til 52 Td. Land.

Dens Jorder var meget splittede til alle Sider. Efter det gamle Kort over Byen fra 1794 har følgende Kobler hørt til Gaarden: Hustoft, Bleggaardshave (Lyk) Laasbjerg (Hybjerg) Sønderkoppel (hvor nu Chr. Christensens Gaard ligger), Askhøjhave, Tovmaj og en Moselod i Aakær, som til alle Gaarde i Byen. I min Barndom i Firserne laa endnu paa Marken det gamle Stuehus, hvor den sidste Ejer, Jeppe Knudsen, boede til sin Død i 1875.

I Jordebogen fra ca. 1790 findes opgivet som Indehaver af denne Gaard Jeppe Knudsens Enke. Hendes Mand var Jeppe Knudsen Krogh, der har levet til ca. 1775. En Søn, Knud Jepsen, født 1758, antog Navnet Schultz efter Hustruen, Anne Johanne Schultzdatter fra Hejls. Dette Ægtepar nævnes som Gaardfolk i Byen 1803, og havde 2 Børn: Jeppe Knudsen, der fik Gaarden, og Marie Kristine Knudsd., der blev gift i Uldal. Hans Hustru var Cecilie Schultz fra Vejstruproj, der senere gik under Navnet Sidsel Jeppe.

I 1871 fejrede Ægteparret, som det nu blev Skik og Brug, Guldbryllup i Aller Kro, hvor der blev overrakt dem en Bibel fra Enkedronningen, noget, som senere skete overalt i den tyske Tid. En Søn af dem, Knud Jepsen Schultz, der var bleven gift 1846, solgte derpaa Gaarden i 50erne til Lorentz Friis paa Nabogaarden og flyttede nordpaa til den anden Side af Kolding, og dermed var Gaardens Saga ude, idet Bygningerne til Dels blev nedbrudt. Jorderne lagde Lorenz Friis for Størstedelen ind under sin egen Gaard. En anden Søn var Jørgen Truelsen Schultz, der i mange Aar var Handelsmedhjælper hos Spielweg & Co. i Christiansfeld. Nu ses det heller ikke mere, hvor denne Gaard har haft sin Plads.

Vi kommer nu til den gamle Fruekirke- og Hospitalsgaard, hvis Stuehus og en Ladebygning staar endnu og ejes af Birgitte Diensen, Enke efter Hans J. Diensen, der døde 1910. Gaardens Jorder blev nogle Aar efter frasolgte og Bygningerne delvis nedbrudt. Denne meget gamle Boplads kan med Hensyn til Ejerne følges helt tilbage til Slutningen af det 17de Aarhundrede.

I Aaret 1688 levede her Knud Jensen og hans Hustru Elsa. Hans Navn findes blandt Frue Kirkes Regnskaber i Landsarkivet sammen med mange andre. Man har endnu paa Gaarden liggende en Egeplanke, som har sidet over Indgangsdøren, hvorpaa der findes indskaaret følgende:

ANNO CHRISTI, KNUD IENSEN, 1688. ELSA K.

Træstykket er nedtaget for mange Aar siden, men er opbevaret.

Afd. Hans J. Dinesens Stuehus, bygget 1688

Knud Jensen ses at have laant 100 lybske Mark af Frue Kirkes Midler, maaske til at bygge Huset for, som endnu efter ca. 250 Aars Forløb trodser Tidens Tand og er et smukt og ærværdigt Minde om forrige Tidens Bygningsstil. Han levede endnu 1733, og efter ham blev Sønnen, Peter Knudsen, med Stamnavnet Dal, Mand paa Gaarden. Meget sandsynligt har man taget dette Navn efter Dalen, hvori Gaarden ligger. I 1749 er Peder Knudsen død og begravet og har efterladt sig Hustru og 4 umyndige Børn, hvis Navne var Elsa, Maren, Knud og Niels. Som Formynder for disse Børn nævnes Johs. Hansen, der synes at være bleven gift med Enken. Ingen af disse Børn fik dog Gaarden, det gjorde Johannes Hansens Søn, Christian, i 1783. Han døde imid-

lertid allerede 1785 i en ung Alder, og fra dette Aar findes en Overladelses-Kontrakt til en Svigersøn. Hans Hansen fra Ostorp, der i hele sin Stil og Aand er saa karakteristisk, at jeg mener, den bør aftrykkes:

„Eftersom Johannes Hansen i Stubbum for nogen Tid siden hans udi besidhavde $\frac{1}{2}$ ve Kirke-Gaard og Boehaue til hans nu allerede ved Døden afgangne Søn Christian Johansen sammesteds har overladt, og altsaa i dend Henseende formedelst skedte Dødsfald og ingen Livsarvingers Efterladelse, hannem faderen bemeldte Gaardejer er tilfalden; saa er i Dags Datto imellem bemeldte Johannes Hansen som Overlader paa dend eene og hans tilkommende Svigersøn Hans Hansen af Ostorp som Overtager paa dens anden Side, med velberaad Hue, Sind og Villie, aftalt, indgaaet og sluttet efterskrevne Contracht, nemlig:

1ma

overlader og afstaar hermed og i Kraft af dette, forbemeldte Johannes Hansen med sin Hustrues Catharina Johanneses Villie og Samtykke fra dennem og deres øvrige Børn og Arvinger til ermelte deres resp. Svigersøn og Svoger Hans Hansen og hans tilkommende Ægtefælle, Overladerens ældste Datter Kiesten Johannes-Datter og deres Arvinger, dend Overladerens nu afdøde Søn Christian Johannesen, i besidhavende og siden hans Død, Faderen, bemeldte Overlader, Johannes Hansen tilfaldne, halve Kirke-Gaard udi Stubbum, med alle dertil udi Bye, Skou og Mark, Agre og Eng liggende og henhørende, Ret og Rettigheder og samtlige derpaa staaende Bygninger, Giøden i Gaarden og dend dertil lagde Rug-Sæd samt alt dend indaulede Høe og Korn, saavel som Overladerens ellers tilhørende hele Bohaue, af levende og død Gods, baade inde og uden Døre, ligesom samme overalt nu i Stand findes, intet deraf undtagen eller forbeholden udi nogen Maade, uden alene hvad Overladeren for sig og sin Hustru paa deres Livstid efter dend mellem dennem og deres forbemeldte nu afdøde Søn, forhen oprettede Aftægts-Contracht af 24. Febr. 1783 til Aftægt haver reserveret: saaledes at hand, Hans Hansen, tilligemed sin tilkommende Ægtefælle, Kiesten Johannesdatter, skal og maa være berettiget forbemeldte halve Kirke-Gaard og Bohaue nu straksen udi Besid at tage. for dennem og deres Arvinger i fremtiden, saa, nøttig og gaunlig at giøre, som de selv bedst veed og tilladelig være kand, dog, at de efterdags deraf skal svare giøre og betale, alt som deraf svares gøres og betales bør, og haver hand Hans Hansen sig derfor, paa alle vedkommende Steder, at lade sig indskrive, hvorimod

2ma

Antageren Hans Hansen skal være skyldig, som hvortil hand sig ogsaa hermed, og det ved alt sit havendes og fangendes, rørendes

og urørendes Godses og Formues, en Specie, dend hannem herudi overladte Gaard, sum pertinentus, udtrykkelig Pandtsættelse tilforpligter, ey allene at betale ald dend Giæld, som paa Gaarden hæfter og Overladeren til Dato, enten til een eller anden med Rette maatte stande og være bortskyldig, men endogsaa til Overladerens øvrige 3de Døttre, naunlig Margretha, Cathrina Marie og Karen Johannesdøttre, at udrede og betale til dem, for ald dend dennem udaf forbermedte deres Fødegaard, competerende Fædre- og Mødrene Arv, naar de opnaar deres 21. Aars Alder eller om de forinden ved Giftermaal maatte gjøre deres Lykke, da til dend Tid straksen, nemlig enhver udi rede Penge, 100 rd. skriver, Et Hundrede Rigsdaler og udi Udstyr til enhver, en skikkelig Seng med Tilbehør eller i dens Sted 20 rd., en Ege Huelkiste eller en Dragkiste, i hvilke de have deres frie Valg, ligeledes til enhver et skikkeligt Skrin, 2de læder Stole, en Quie eller derfor 6 rd., et lidet Fæstens Øll til Bryllupskost, een Tønde Rug og een Tønde Øll, og a p a r t e, til de 2de yngste Catharina Marie og Karen, enhver en sort Kiol og et ditte Skiørt ydermere.

3tio

tilforpligter sig Antageren og det ligeledes „hub hypotheea omnium bonorum“ at svare og protestere det Overladeren hans Sviærfader J o h a n n e s H a n s e n og Hustru C a t h a r i n a J o h a n n e s s e s efter for allegeres de Aftægtskontracht de dato 24. Februar 1783 paa deres Livstid tilskrevne og reservede aarlige Aftægt, samt iøvrigt at lade sig samme udi alle sine Clausuler og Punckter være efterrettelig, og endelig

4te

at saaledes imellem Contrahenterne er aftalt, indgaaet og sluttet og ligeledes af dennem og deres Arvinger bestandig skal holdes og efterleves: Sligt stadfæster de med alle, her imod tiende og optænkende Udflugters og Indvendingers Frasigelse, formedelst deres Hænders Underskrifter, med tinglæst (?) Begiering, at de Ord kommende i samme med dennem til Vitterlighed underskrives. Actum Ulrichsberg den 24de .. 1785.

Johannes Hansen Hans Hansen
 — — til Vitterlighed J. Schultz
 H. Dall (?)
 H. Jørgensen
 p. T. Kirchen Vorsteher.“

Hans Hansen fra Aastorp blev altsaa gift 1785 med Kiesten Johannesdatter og overtog Gaarden paa ovennævnte Betingelser. Til de andre Døtre, Margreta, Catharina Marie og Karen maatte han udrede Arv og Udstyr efter Kontrakten.

Det ses, at Margreta har faaet slettet i Tyrstrup Herreds Skyld- og Panteprotokol d. 15. Dec. 1795, og Catharina Marias Søn, Peder Johansen fra Ødis og Karen i 1830 ligeledes for udbetalt Arv. Denne sidste har undertegnet med selvdraget Kors, hvad ofte skete paa denne Tid, da mange ikke kunde skrive deres Navn.

Hans Hansen døde 1816, og det ses i Kirkebogen, at han har haft 6 Sønner og 1 Datter. Sønnen Nis Hansen blev nu Ejer af Gaarden en Tid, men han er vist kommet i Vanskeligheder i den daarlige Tid og har ikke kunnet klare sig, ihvertfald faar Datteren, Kirsten Hansd. Dal, i 1823, altsaa 7 Aar efter Faderens Død, Gaarden og bliver gift med fhv. Sognefoged Jeppe Diensen fra Knud i Fjelstrup Sogn. Han var ud af den derværende Barsøe-Slægt og var Enkemand. En anden af Hans Hansens Sønner døde ugift i 1822, og en tredie, Paul, synes at være kommen til Rangstrup.

Jeppe Diensen levede dog kun i 6 Aar som Mand paa denne Gaard. Han døde 1829, kun 48 Aar gml. Det var svære Tider, man oplevede dengang efter Statsbankerotten. Skatter og Afgifter skulde svares, og man har Lov til at tænke sig, at denne Mand har reddet Gaarden med sine Midler.

Efter Datidens Forhold var det ikke Smaating, der skulde udredes af disse Kirke-Gaarde. Om disses Besiddere var ringere eller bedre stillede, end andre, skal jeg dog lade være usagt. Saaledes maatte der i 1815 svares til Hospitalet i Haderslev: Retskyld, Foderpenge, 10 Læs Træ, 1 Svin, Amtsomkostninger, Renter til Rigsbanken, „Extraanlage“, „Styckpferde“, og til Frue Kirke desforuden Landgilde. Herfra er der dog nævnte Aar bleven „vergütet“ forskellige Ydelser, som „Magazin Korn“ og „für geleistete Führen“ samt „gelieferte Stückpferde“, De sidste Ydelser var en Følge af Krigen.

Rigsbankrenten har især været meget trykkende. Senere, i 1855, er der betalt til Hospitalet: Hyrepenge, Retskyld, 1 Svin og 7½ Læs Brænde, Hegnepenge, og til Fruekirke samme Aar: Contribution, Landskat, Chaussépenge, Landgilde, Amtsfond, Vejpenge og Ekstraskat. Un-

der Krigen 1848-50 har Afgifterne i mange Tilfælde været fordoblede. Og desuden er der ofte opkrævet mange andre Skatter, saaledes for at nævne nogle: Stænder-skat, Afgift til Tugthuset i Glückstadt, til Daareanstalten, til Vandkunsten — i Haderslev — til Ribe-Haderslev Landevej og flere.

I 1830, Aaret efter Jeppe Diensens Død, blev Enken, Kiesten Hansdatter, gift igen med en Mand fra Knud ved Navn **Jens Hansen**. Samme var fra et lille Hjem og har været en flittig, nøjsom og gudfrygtig Mand. Samlivet blev dog ikke af lang Varighed, thi Kiesten Hansd. døde allerede 1834, kun 45 Aar gml.

Det er mærkeligt at se, hvor mange Familieforbindelser, der i Tidens Løb har været mellem Stubbum, Knud og Kobbersted.

To Aar senere — 1836 — bliver **Jens Hansen** gift igen med **Mette Marie Fallesdatter**, ogsaa fra Knud. Han antog nu Navnet **Diensen** som Stamnavn. vistnok efter hans første Kone. I hendes første Ægteskab var der to Børn, **Mette Kirstine Dal** og en Søn, der er døbt med Navnet **Jeppe Diensen Barsøe Dal**. Han døde 4 Maaneder gammel.

Paa en Rude i Dagligstuen har **Jens Hansen** indridset med den smukke Haandskrift, han havde:

„Herre lær os at tælle vore Dage, at vi maa bekomme
Visdom i Hjertet.“

Klart og tydeligt staar det lille Vers den Dag i Dag paa den nu hundreedaarige Rude undertegnet: **Jens Hansen, Mette Marie Jenses 1836**.

Jens Hansen var i mange Aar Sandemand i Sognet, og han var en klog og oplyst Mand. Under Krigen 1864 skete det, at en Mand af den prøjsiske Indkvartering ved et Skud berøvede sig selv Livet i hans Gaard. Der blev i den Anledning stor Opstandelse, Undersøgelse og Forhør ang. Maaden, hvorpaa Manden var død. Man var jo i Fjendeland. Det kunde maaske være Snigmord osv. **Jens Hansen**, der kunde noget tysk, kom dog ikke i Fortræd af den Grund, og Sagen blev fuldt opklaret. Stubbum var i 64 stærkt belagt med prøjsisk og østrigsk Militær,

men aldrig med danske Tropper. Fra den 27. Februar til den 25. Nov. har der skiftevis været Indkvartering af samme. Prøjserne ses at have tilhørt det 24de, 50de og 64de Reg. samt Dragoner og Kyrasserer.

Jens Hansen Diensen døde 1879, og Mette Marie to Aar efter. De havde to Børn, en Søn, Hans Jensen Diensen, der fik Gaarden efter Faderen (f. 1837) og som i 1878 blev gift med Birgitte f. Lind af den udbredte Lind-Slægt i de otte Sogne. Hans Jensen, som han alm. blev kaldt, gjorde Krigen med i 1864 ved 18. Regiment. Hans Breve fra Dybbøl og Als findes endnu i Behold foruden nogle Dagbogoptegnelser. Datteren, Maria Cathrine, blev i 1868 gift med Enkemand Hans J. Krog i Overbyen.

Dette gamle Hjem, der i umindelige Tider ikke er afbrændt eller har været i Handelen, har huset mange interessante Dokumenter og andre gamle Ting, bl. andet Kong Frederik d. 2dens Bibel fra 1589.

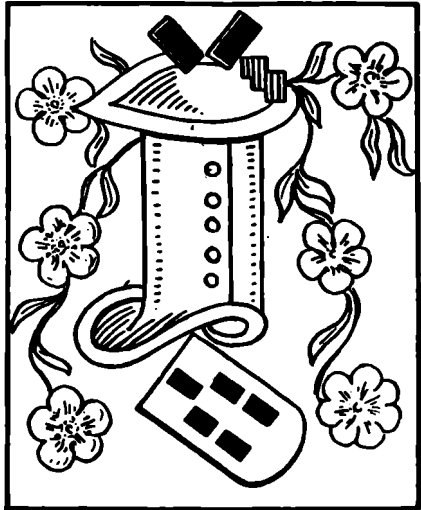
Gaarden, som nu er i N. Nissens Besiddelse, er den gamle „Frigaard“, der forud kaldtes Stubbunggaard eller Stubberup. Omkring 1665 blev denne Gaard delt mellem tvende Søstre, til to Gaarde, hvorefter den ene blev nedlagt i 1885, og de vil her blive skildret hver for sig. —

Der findes mange Dokumenter og Papirer om Frigaardene i Haderslev Amt, hvorefter der var mange. Disses Historie skal dog ikke beskrives her, kun Slægterne m. v. paa de to nævnte Gaarde vil jeg drage frem og omtale.

Hvilken Gaard, der er den oprindelige Herregaard, som det i Virkeligheden var, ligger ikke helt klart, men der er flere Ting, der tyder paa, at den nu nedbrudte Gaard har været dette. Denne har nemlig, som saa mange andre Adelsborge paa den Tid, været bygget paa en lav, sumpet Grund, nærmest et Morads, og altsaa været ret utilgængelig. Noget, man gjorde af Forsvarshensyn. Paa det gamle Kort over Stubbum fra 1794, kopieret af Feddersen, men Originalen nok noget ældre, ser man Gaarden ligge som en Slags Tvillinggaard, nærmest paa den nedbrudte Gaards Plads. Efter Delingen i 1665 har

disse Familier end nu ca. 100 Aar efter ikke haft hver sine særskilte Bygninger, noget, man ikke rigtig forstaar, men maaske det hænger sammen med paa den Maade at holde paa de Friheder, der var givet Gaarden af Kongen.

Af de gamle Frihedsbreve og Dokumenter, der findes i Landsarkivet og flere Steder, og som omhandler mange Forhold vedr. disse Gaarde, kan man udfinde Ejerne eller Frimændene, som de kaldtes, helt tilbage til 1417. Nævnte Aar fik Brødrene Peder og Nis Knutzen af Kongen visse Friheder, eller som det hedder „Frihed og Frelse“ for sig og sine Efterkommere. 1461 finder vi igen Peder Knutzen, der da er bleven adlet af Kong Christian I. Adelsmærket fra den Tid viser sig at være et Skjold med Harnisk samt 2 Murstene foroven og 5

Adelsmærke fra Frigaarden i Stubbum.

Stene foruden i et hvidt Felt, omgivet af hængende Lilier. Hvad Mur- eller Munkestene skal betyde, vides ikke, maaske det dog kan være en Hentydning til, at Gaarden ejede nogen Kirkejord i Over-Stubbum, hvorom der senere stod Strid. Efter Peder Knutzen fulgte hans Søn, Jens Pedersen. Sammes Søn, Peder Jensen, nævnes 1507 sammen med sin Søn, Iver Pedersen, der fik et Frihedsbrev af Hertug Frederik til Gotorp. Maaske er det dog den samme Peder Jensen, der nævnes som Væbner 1535, og da fik Stadfæstelse paa Frihedsbrevet af Kong Christian III.

Hans Søn, Iver Pedersen, omtales 1547 i en Vidnesag paa Tyrstrup Herredsting vedrørende Arven efter Faderen.

Aar 1604 nævnes Klaus Iversen som Ejer. Hanses da sammen med en Del andre Bymænd i Stubbum at have faaet et Laan af Frue Kirkes Midler paa 100 lybske Mark. Hans Søn, Iver Klausen, findes at være død 1665. Fra hans Tid findes en Del Akter ang. den omtalte Kirkejord i Stubbum Overby, hvor der endnu i 1790 fandtes en Mark med Navnet Kirketoft, som hørte under Højgaard. I den Anledning har der i 1649 været flere Vidner tilkaldt, hvis Navne er nævnt. Iver Klausen havde en Søn, der kaldes Jørgen Boysen, vistnok en Skrivefejl, og som blev gjort arveløs paa Grund af et Døds slag, altsaa en Ugerning, han havde begaaet, og to Døtre, Anna og Catharina Iversdatter. Disse fik Stadfæstelse paa Frihedsbrevet i 1671 og blev gift med henholdsvis Rasmus Jørgensen og Iver Madsen, og Gaardens Jorder blev delt mellem dem.

Vi holder os nu foreløbig til Rasm. Jørgensen, der angives at være fra Tolsted i Aabenraa Amt. Om han muligvis er kommet med Navnet Arnkiel eller Ahrenkiel, som det senere skreves, faar være. Men hans Søn, Jørgen Rasmussen, brugte dette Stavnavn, og det blev derefter paa Gaarden i ca. 100 Aar og bredte sig til andre Familier i Byen samt til Aller Mølle.

Jørg. Rasmussen Ahrenkiel nævnes som Ejer af Gaarden i 1730. Hans Søn hed Hans Jørgensen Ahrenkiel og Hustruen Inger Lauritsd. Han var derefter „Frimand“ paa Gaarden til omkr. 1760, da han døde. Af hans Børn kom Sønnen Jørgen Hansen Ahrenkiel til Aller Mølle og blev i 1769 gift med Mølleren, Peder Christensens, Datter, Bertha Marie. Mette Hansd. blev gift med Jørg. Sørensen fra Overbyen 1760 og fik Gaarden hjemme. En anden Datter, Anne Marie, f. 1752, blev 1774 gift med Hans Knudsen paa Højgaard og bragte derved Navnet Ahrenkiel ind i denne Familie.

Jørgen Sørensen var nu indtil 1793, da han døde, „Frimand“ paa Gaarden. Af dette Ægtepars mange Børn fik Sønnen Hans Jørgensen Ahrenkiel, f. 1763. Gaarden efter Faderen. En anden Søn, Jørgen, har været boddende i Hvinderup. Af de fire Døtre, der var, blev

Mette Cathrina gift med Niels Bertelsen i Skovhus (1785), Inger blev gift med Albrecht Madsen i Koppersted, Anne Marie med Hans Jørgensen, der fik et Landboelssted bygget paa Marken Kirketoft i Stubbum, og Maren med Smeden Hans Pedersen i Stubbum. Alle disse var døbte med Navnet Ahrenkiel, skønt Jørg. Sørensen ikke synes at have brugt Navnet.

Hans Jørgensen Ahrenkiel giftede sig i 1787 med Johanne Marie Hansd. fra Faustrup, hvis Fader var Sognefoged Hans Paulsen dersteds. De havde 2 Sønner og 1 Datter, af hvilke kun en Søn levede, da Faderen døde 1815 i en Alder af 52 Aar. Hustruen levede ikke længe. Denne Søn var Hans Hansen Ahrenkiel, f. 1793. Han blev gift med Anne Kirstine Roos fra Skovbølling, af den bekendte Roosslægt fra Bjerning Sogn. Men allerede i 1820 døde Hans Hansen A., kun 27 Aar gammel. Der findes endnu i vor Familie et Sørgedigt, der tolker den store Sorg ved denne unge Mands Død. De havde 2 Sønner, af hvilke den ene døde som Barn, den anden var Hans Jørgen Ahrenkiel (f. 1817 d. 1895). I 1839 blev han gift i Rougstrup med en Datter af derv. Grmd. Steffen Fischer og blev derefter Ejer af denne store Gaard i henimod 60 Aar. De havde kun en Søn, og denne var mangeaarig Gaardejer i Kabdrup, Steffen Ahrenkiel, en meget kendt Mand paa Egnen. Hans Ægteskab var barnløst. Han døde i Haderslev 1911 som den sidste Ætling af Ahrenkiel-Slægten fra den gamle Frigaard i Stubbum.

Hans H. Ahrenkiels Enke, der var ganske ung, blev i 1822 gift anden Gang med Jens Chr. Hansen Krog fra Nørre Bjært. Dermed kom Krog-Navnet ind paa Gaarden. Han var født 1787 og havde i flere Aar faret til Søs og var Styrmand. Da Krigen udbrød med Engländerne i 1807, sejlede han med en Farbroder, Christian Krog fra Randers. Fartøjet blev opsnappet paa Atlanterhavet af en engelsk Kaper og indbragt til Plymouth, og Mandskabet blev Krigsfanger. Herom fortæller han i følgende Beretning, som er opbevaret sammen med andre

Ting, bl. a. en udførlig Dagbog, der imidlertid findes hos en Sønneson i Amerika.

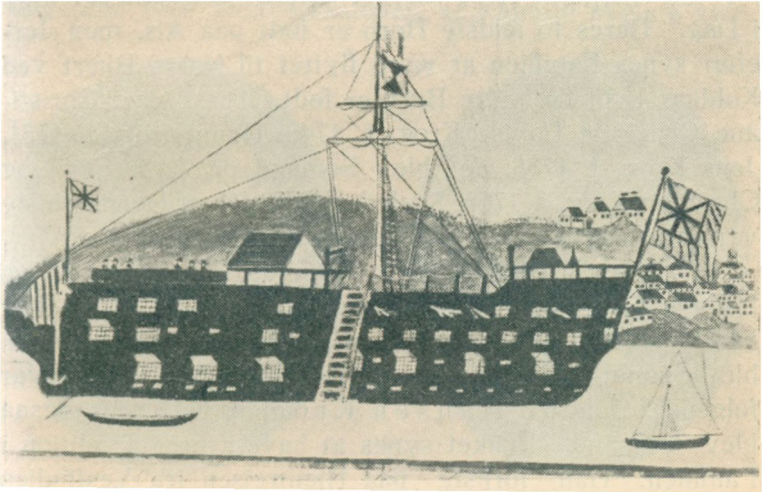
„Aar 1807 rejste jeg fra Fødestedet, Nørre-Bjært, den 7. Marts og kom den 9. til Randers. Den 10. gik jeg ombord i Briggen „De tvende Brødre“ tilh. Skibskaptain Christian Krog af Randers, som var min Farbroder, født 1760 i N. Bjært, d. i Randers 1823. Den 5. Maj sejlede vi fra Randers, og var lastet med Byg og Hvede, bestemt til P i l l a u og den 29. samme Maaned gik vi fra Pillau og kom til P e r n a u Rhed d. 5. Juni. Efter der at have indtaget en Ladning Hørfør, ca. 500 Td. gik vi til Sejls den 11. Juli distancerede til Oporto i Portugal. Den 11. Juli forlod vi Københavns Rhed og passerede samme Dag K r o n b o r g.

Den 29. Aug. blev vi tagen paa Atlanten af en engelsk Krydser, kaldet „The Lion“ og indbragt til P l y m o u t h (Devonshire) og den 30. ankrede vi i C a t w a t e r. 1. Oktober bleve alle Danske Skibe, 204 i Tallet, nummererede paa Bougen, og vi fik Nr. 20 som Tegn til Krig, da Engelskmanden paa den Tid havde taget den danske Flaade, bestaaende af 17 Linieskibe og 26 Fregatter og Brigger. Den 16. December blev Besætningerne fra alle danske Skibe (Capt. og Førstestyrmand undtagen) bragte ombord paa en Tre-dækker kaldet „The Prince“ som Krigsfanger, 1100 Mand i Tallet. Skibet laa ved H a m o a z e, en Mil fra P l y m o u t h, og Krigsfangernes Antal paa den Tid i England var omtr. 6000 Mand Danske, 60 000 M. Franske og 30 000 M. Spanske.

I Aaret 1808 blev alle spanske Fanger hjemsendte paa Grund af Fred og den 7. Marts flyttedes 400 Mand, hvorblandt jeg var, fra „The Prince“ og ombord paa et andet Fangeskib kaldet „The Panther“. Den 24. April flyttede vi igen derfra og ombord paa et andet ved Navn „The Brave“, og til Fangeskibet „Bienfaisant“, ialt ca. 200 Mand. Under Dækket var de Franske. Vi flyttede dog igen tilbage til „The Brave, d. 3. Sept., hvor vi nu er ialt 900 Md. Den 29. Okt. 1809 transporteredes 101 Md. af de gamle ombord paa et engelsk Transportskib for at hjemsendes (hvoriblandt min Farbroder Capt. Chr. Krog var) paa Grund af Dødsfald, Frisøgte og Entrede (d. v. s. nogle, som gik i engelsk Tjeneste til Orlogs- eller Handelsflaaden, (L a n d s f o r r æ d e r e) var Antallet af danske og norske Krigsfanger i Plymouth nu formindsket til 442 Md. Den ved den danske Kirke i London ansatte Præst, U. J. R o s i n g, har i Aaret 1811 i Plymouth konfirmeret 38 Dreng. Den 3. Jan. 1812 transporteredes alle danske og norske Krigsfanger ombord paa en Fregat „S t. F i o r e n c e“, som bragte os til C h a t h a m, hvor vi ankom d. 15. s. M. Vi kom ombord paa et Fangeskib, kaldet N a s s a u (efter Sigende Orlogsskibet „Holsten“ som Røverne tog paa Københavns Rhed 1807), men flyttede igen d. 20. Okt. derira til Fangeskibet „F y e n“ (stjaalen i København 1807). Vi ere her over 800 Md.

Den 16. Jan. 1814 sluttedes Frcden i Kiel, og vi erholdt paa Grund deraf vor Frihed, men først den 6. Juni forlod jeg tilligemed 119 norske Krigsfanger, Fangeskibet og kom den 7. til London, hvor vi opholdt os i 9 Dage. Byen var paa den Tid illumineret 3 Nætter i Rad for den g e n e r a l e F r e d, som nu var sluttet i Europa.

Vi gik ombord paa en dansk Brig, som sejlede os til Husum, hvor vi ankom den 22. Juni 1814. Der gaves os fri Transport gjen-nem Landet, og den 25. Juni Aften Kl. 11 ankom jeg til mit Fødested N. B j æ r t efter at have været hjemmefra i 7 Aar 3 Maaneder og 18 Dage."

Fangeskibet „Le Brave“ liggende i Plymouth 1810

Jens Chr. H. Krog døjede meget under dette lange og haarde Fangenskab paa de engelske Prison-Skibe. Det er ikke blide Ord, han bruger om Englænderne, der behandlede dem elendigt, ja end ikke gav dem en Smule Beskæftigelse. Mange vendte da heller ikke tilbage, men bukkede under af Sygdom og denne forfærdelige Uvirk-somhed, de maatte finde sig i. Man forstaar, at de selv fandt paa det utroligste for at forslaa Tiden. Der findes nogle Billeder, som han selv ganske primitivt har malet, saaledes Krigsfangeskibet „Brave“ liggende ved Ply-mouth i England i Aaret 1810.

Efter at han nu var bleven gift med Enken, Anne Kirstine, paa Stubbungaard, vedblev han dog en Tid at sejle og være Sømand. Vistnok med Part i Skibet førte

han for Rederiet Wissing & Co. i Kolding forskellige Skibe, saaledes „De tvende Brødre“, „Den haabende Elise“ og „Agnes“, hvilket sidste sank i Nordsøen med en Ladning Mursten.

Jens Chr. Hansens Slægt kan føres tilbage til 1714, da en Hans Krog nævnes som kgl. Jagtbetjent i Vejle Amt. Hans Hustru var Birgitte Margrethe, født Frost fra Als. Det er muligt, at han ogsaa selv stammer fra Als, hvor Krog-Navnet ikke er sjældent den Dag i Dag. Deres to ældste Børn er født paa Als, men derefter synes Familien at være flyttet til Nørre Bjært ved Kolding, hvor de andre Børn er født. Disse var: Christiane Charlotte Lovise Krog, f. 1748, Hans Krog, f. 1751, Jens Krog, f. 1755, der blev Sømand og førte Skib, og Christian Krog, f. 1760, ligeledes Skibsfører. Denne sidste var som nævnt ogsaa en Tid Krigsfange i England.

Datteren Christiane blev gift med Hans Hansen Ravn, der var Smed og Gaardmand i Nørre Bjært. Her har vi nu den Mærkelighed, at af dette Ægtepars Børn blev Sønnerne døbt Krog og Døtrene Ravn. Disse var følgende: Jacob Hansen Krog, f. 1772, der ogsaa blev Sømand, hvilket synes at have været Tradition i Familien. Han forliste paa Hjemrejsen fra Vestindien som Styrmand 1805. Birgitte Margrethe Ravn, f. 1780. Gift ca. 1808 med kgl. Løber hos Dronning Marie Sophie Frederikke, Jens Nielsen Sand. Han blev senere kgl. Palæforvalter paa Prinsens Palæ og Dannebrogsmænd og levede til 1843. En Efterkommer af dette Ægtepar er nuv. Professor Knud Sand i København. Marie Kristine Ravn, f. 1783, blev Kammerpige hos Arveprinsesse Caroline og senere gift med en Justitsraad Thulstrup i Kbh. Der fortælles, at hun gjorde sig meget fortjent hos Prinsessen for sin modige Optræden ved en Ildebrand, hvorved Prinsessen blev forbrændt i Hovedet. — Dette Ægtepar var barnløst. Hans Hansen Krog døde 1823 ugift. Jens Chr. Hansen Krog, der som nævnt blev gift i Stubbum, og Catharina Ravn, f. 1789, gift i Nørre Bjært med Jørgen Nielsen. En Datter af hende, Lovise, blev gift med

Jens Jessen og fik Brogaard. En anden Datter, Lotte, var gift og boede en Tid i Taps. Datteren Johanne blev gift i Stubbum med Jørg. Schmidt, og to Sønner, Carl og Hans Jacob, var bosatte i Sdr. Stenderup og Vejstrup Sogne.

Hen i 30erne ophørte han med at sejle, men havde endnu i mange Aar Part i Skibe. Det ses saaledes, at han i 1857 har været i Hamburg ang. Briggen „Cloris“ Salg, der blev afgjort saaledes, at Kaptajn M a a g køb-

„Skipper“ Jens Chr. Hansen Krog og Hustru, ca. 1840

te samme for 9 860 Rd., og desforuden skulde Køberen selv bekoste et Haveri, Briggen havde haft, paa 1500 Rd. Dermed var han ude af dette Fællesskab.

I Stubbum gik han til sin Død i 1862 stadig under Navnet „Skipper Krog“. og han var en mere dannet og oplyst Mand end de fleste andre paa den Tid. Iøvrigt var han, der havde set sig meget om i Verden, ogsaa en dygtig Landmand. Han forstørrede Gaarden betydeligt ved Indkøb af nogle Købler fra Hvinderup og ombyggede paa sine sidste Aar Ladebygningerne, saa de blev store og rummelige. Endnu findes hans og hans Hustrus Navnetræk med Aarstallet 1857 paa den store Lade. Hans Børn var Christiane, der blev gift med Andr. Roos i Skovbølling, anden Gang med Chr. Hansen (d. 1907). Hans Jacob, gift 1854 med Inger Sophie, Datter af Knud Mad-

sen i Overbyen, Peter, der i 1858 fik Gaarden hjemme, Ellen Marie' (død 1920) gift med Hans P. Holm i Vonsild. To Børn døde som smaa.

Da 80ernes Krisetid satte ind, kom Peter Krog i Vanskeligheder, og da samtidig Tiden nærmede sig, at hans mange Sønner skulde springe prøjsisk Soldat, noget man ikke var glad for, solgte han i 1887 den gamle Slægtsgaard til Nicolai Nissen fra Raad i Øsby Sogn og flyttede over Grænsen til Danmark. Nogle Aar senere rejste han med hele Familien til Nordamerika, hvor den ældste Søn, Jens Krog, da allerede havde opholdt sig en Tid og var Farmer oppe i Minnesota. Ved sin Afreise skrev denne Søn, der var udtaget til prøjsisk Kavallerist og altsaa skulde være Soldat i 3 Aar, et Digt, hvori han paa en rørende Maade bragte sit Hjem og sit Fædreland et sidste Farvel.

Her i Minnesota blev den aldrende P. Krog nu ogsaa Landbruger paa amerikansk Manér, trofast hjulpet af sin Hustru og sine mange Sønner. Disse har nu selv Hjem og Familie, spredt over flere Stater i det store Land. En af dem, Andr. Krog, var hjemme i 1929 med sin svenskfødte Hustru. Han følger med levende Interesse alt, hvad der foregaar i det gamle Land og er en ægte Dansk-Amerikaner.

Den anden Frigaard, eller den som synes at være den oprindelige Stubbumbaard, findes nu som nævnt ikke mere. Den var efter den saakaldte „Sätzungsplan“ af ca. 1790 paa 78 Kvantitets Td. Ld. Til Oplysning skal her tjene, at man regnede dengang med Kvantitets — de saakaldte slesvigske Td. Land — og Kvalitets Tønder Land. De sidste kaldtes almindeligt Bonitets Tønder og var, som Navnet udsiger, en Norm for Jordens Godhed i Stedet for Hartkorn, som vi aldrig har haft i Sønderjylland. Da Gaarden blev udstykket og nedbrudt i 1885, var den dog paa ca. 100 store Tønder, idet der indkøbtes et Par Kobler fra Hvinderup.

Omkring Aar 1665 fik Iver Klausens Datter, Catharina Iversdatter, sammen med Iver Madsen denne Gaard i Eje. Hvorfra han kom, vides ikke, og om han er kom-

met med Navnet *B r a m* kan ikke konstateres. Men *Bram* blev Slægtsnavnet paa denne Gaard i lange Tider og bredte sig derfra til flere Sider, baade i Sognet og f. Eks. i *Frørup*. *Iver Madsens Søn* var *Iver Iversen Bram*, der nævnes 1730 og 1706. En Søn af ham igen var *Dines Iversen Bram*, der nævnes som „Frimand“ 1746 og er død 1749, vistnok i en ung Alder. Enken, *Mette Kirstine*, født paa *Brandsø* 1718, blev gift igen med *Jochum Hansen* fra *Sillerup*, der nu i mange Aar var Mand paa Gaarden. *Mette Kirstine* overlevede sin anden Mand og døde meget gammel 1807, efter at hendes Søn, *Truels Dinesen Bram* havde faaet Gaarden efter *Jochum Hansen*. Han var født 1747 og døde 1818, og hans Hustru var *Inger Marie Nisdatter* fra *Skovrup*.

Man lægger Mærke til, at Mændene paa *Frigaardene* ofte har taget sig *Hustruer* fra andre *Byer*, noget der ikke var almindeligt paa disse Tider. Hele *Byer* var gennem *Familiegifte* beslægtede med hinanden til stor Skade for *Efterkommerne*.

Ægteparret havde 3 Sønner, *Nis*, *Jochum* og *Dines*, af hvilke den første en Tid blev *Ejer* af Gaarden. Men han kunde ikke holde den i de svære Tider, der nu kom efter *Statsbankerotten*. Den kom i 1824 til *Tvangsauktion* og blev solgt for 1600 gamle *Dalere* til *Falle Hansen Nissen* fra *Knud*.

Følgerne af *Statsbankerotten* i 1813 var dengang katastrofale for Landet. I *Stubbum* maatte flere give op; man kunde ikke bære de *Byrder*, som denne *Landsulykke* medførte. Den 5. Jan. 1813 oprettedes *Rigsbanken* i *København*, hvis *Kapital* tilvejebragtes paa den Maade, at man paa alle Landets *Ejendomme* indlagde en *Obligation* paa 6 Procent af *Værdien*, som forrentedes til *Staten*, hvis den ikke udbetaltes. Set med vore Dages Øjne skulde man ikke synes, at dette var saa ruinerende, men mange andre *Forhold* kom til. *Sedlerne* blev nemlig nedskrevet til en *Sjattedel* af deres *Paalydende*, og dette i *Forbindelse* med en høj *Renteydelse* til *Rigsbanken* i en

Tid, da Produkternes Værdi var ganske minimal, medførte, at mange gik fra deres Gaarde.

I mange og lange Aaringer havde man denne ilde sete Bankhæftelse at forrente, og den svandt først bort, efter dog at være mildnet noget, omkring 1840, da der endelig kom bedre Tider.

Nis Truelsen Bram døde som Landboelsmand i Aller i 50erne, hans Hustru var Kirstine af From-Slægten dersteds.

Nu blev altsaa F a l l e H. N i s s e n, der paa samme Tid blev gift med Gunder Petersd.. Mand paa Gaarden. De var begge fra Knud og Søskendebørn. I Knud var man i gamle Dage meget velhavende, og der fortælles, at han paa Auktionen kunde betale Gaarden med klingende Sølvdalere.

Falle Nissen, der altid havde for Mode at gaa med høj Hat paa, huskes endnu af de ældre og døde 1870. Hans Hustru, Gunder Falles, som hun kaldtes, levede til 1885 og boede i Gaardens Aftægtshus, som findes endnu.

Ægteparret havde fem Sønner og to Døtre, alle døbt med Stavnnavnet L e e r s k o v. De to ældste Sønner, Nis Fallesen Leerskov og Peder Fallesen Leerskov fik en sørgelig Lod, idet de henlevede mange Aar i Sindsygeanstalten i Slesvig, hvor de begge døde. To andre Sønner var bosiddende ved Rødding og en i Lille Anslet. Døtrene Gunder Marie og Anne Marie blev gift henholdsvis med Peter Hansen i Christiansfeld og Gaardejer N. C. Jacobsen i Anslet.

Da Peder Fallesen Leerskov omkring 1860 havde overtaget Gaarden, men efterhaanden viste sig at være uhelbredelig sindssyg, blev denne i 1866 bortforpagtet til A. J. S c h ü t t, der stammede fra Rinkenæs. Han havde en Tid lang haft Vonsild Kro i Forpagtning, og Landevejskroerne var dengang gode og nærsomme. Han var nu Forpagter af Gaarden i 18 Aar og var en dygtig Landmand, der kunde svare, hvad han skulde. Tiderne var gode i 70erne og Schütt, der ogsaa drev Mejeribrug, forstod at udnytte Tiden og klarede sig godt. Han og hans Hustru døde hos Sønnen, Math. Schütt, paa Tag-

kærgaard i Ødis. En anden Søn er Jes Schütt, der engang var Mejeribestyrer i Vonsild, nu Hotelejer i Horsens. En Datter var gift med Grd. Simon Raben i Vonsild og en anden Datter lever paa Fyn.

Da Peder Fallesen Leerskov var død, skulde Gaarden, der var gammel og ejendommelig i Bygninger, for Arvens Skyld sælges. Og dermed var i 1885 den gamle Frigaards Saga ude. Over een af Stuehusets Døre stod Aarstallet 1671. (Se Omslaget).

Der findes i Præstearkivet og gamle Skattebøger en Række Navne paa Bymænd, som dog paa enkelte Undtagelser nær ikke har stor Interesse, da disse ikke kan henføres til en bestemt Gaard. Gaar vi langt tilbage, er dette meget vanskeligt, men Peter Jensen vides da i 1542 at have levet paa Stubbumgaard, og Hans Kiildsen paa samme Tid kan sikkert henføres til den gamle Kirke-Anneksgaard, hvis Landerier tilhørte Præsten i Aller.

Paa Gaarden, som nu tilhører M. Schultz, levede i Aaret 1706 H a n s N i s s e n. Det ses, at han da sammen med „Frimanden“ paa Stubbumgaard ejede nogen Jord i Høkelbjerg. Disse Jorder blev senere bebyggede og vedblev længe at tilhøre Aller Sogn, men er nu kommen ind under Tyrstrup. Endnu hører dog Skoven „Knæk“ til Aller Præstegaard, men en Del af denne har før tilhørt den i 1885 nedbrudte gamle Frigaard i Stubbum.

Jorderne i Høkelbjerg, som oprindeligt alle synes at have tilhørt Frigaarden, er senere ved Delingen kommen paa flere Hænder, saaledes ogsaa til ovennævnte Hans Nissens Gaard, der sikkert ogsaa er udskilt fra Frigaarden. Hvornaar vides ikke.

Efter Hans Nissen finder vi K l a u s H a n s e n, som Ejer paa Gaarden. Han nævnes 1744 og har, efter en Beretning, som er kommet mig i Hænde, i sine unge Dage ført et ret eventyrligt Liv. Han var Sømand og levede 3 Aar som Fange i tyrkisk Slaveri. Senere blev han taget til Fange af Svenskerne under Frederik den Fjerdes Krig med dette Land og ført til Sverige som Krigsfange, hvor han sad i 7 Aar. Han kom dog tilbage

og var derefter gift to Gange og havde i første Ægteskab 4 Børn. To Sønner, som ogsaa foer til Søs, forliste som ugifte. En Datter, Kirsten Klausdatter, blev 1766 gift med en Smedesvend. **P e d e r B e r t e l s e n** fra Kolstrup. Dette Ægtepar fik nu Smedestedet i Overbyen, hvor han var Byens Smed i mange Aar. Han døde 1808 som Aftægtsmand hos Sønnen, Hans Pedersen Schmidt (s. d.). En anden og ældre Søn af Peder Bertelsen var Berthel Pedersen Schmidt, og om ham har man den Efterretning, at han efter sin Konfirmation 1783 kom til København, hvor han i 7 Aar stod i Lære hos en Hørkræmmer Waagensen. Efterkommere af ham er derefter kommen til Sverige, hvor en Ætling er Raadmand i G e f l e. Han har for nylig besøgt Stubbum sammen med en Søn, meget interesseret i Undersøgelser angaaende Slægtens Forfædre.

Da Klaus Hansen giftede sig anden Gang, solgte han Gaarden i Stubbum og flyttede til **T v e d** ved Kolding, hvor han fik en mindre Gaard. Det hørte ellers til Sjældenhederne, at nogen dengang solgte og drog til andre Egne. Her døde han hos en Datter, der var gift med en Mand ved Navn Ahrent omkr. 1775.

I 1764 finder vi derpaa, at **J e n s H a n s e n** er bleven gift og bosat paa denne Gaard, maaske var han dog Svigersøn. Han levede dog ikke længe, for allerede 1766 er Enken bleven gift med **H a n s O u t e s e n** eller **O u t z e n** fra Vestenskov i Tyrstrup Sogn. Hans Datter, Maren Hansd., f. 1767, fik Gaarden, noget der ofte skete i gamle Dage, selv om der var Sønner. I 1788 kom hun i Ægteskab med en Mand fra Simmersted, **L o r e n t z L a u g e s e n**, som nu blev Mand paa Gaarden. Han var født 1752, døde 1814 og er ofte nævnt i Kirkebogen som „Gudfar“ ved Barnedaab i Byen. Efter ham gik Gaarden igen over til Spindesiden, idet en Datter, Bodil Kirstine, i 1817 bliver gift med **L a u g e J ø r g e n s e n F r i i s**, født 1791, en Søn af Jørgen Laugesen Friis og Cathr. Lorentzd. fra Aller af den daværende Degneslægt. Han var nok en klog Mand med en god Lære, og det ses, at han havde en god Haand-

skrift. Ved hans Død i 1852 gik Gaarden over til hans ældste Søn, L o r e n t z F r i i s, der var en meget omtalt Mand paa Egnen. Af andre Børn skal nævnes Catharina, gift med Laue Nissen i Brabæk, Marie, gift med Jørg. Thorøe i Anslet, Christine, Adolf, Laurentius og Ferdinand. Denne sidste „vandrede ud“ og bosatte sig paa Vejleegnen. Laurentius Friis fik et Landsted bygget paa en Mark, „Sønderkobbøl“, som havde tilhørt Jeppe Knudsens Gaard ved Vejen efter Vinderup. Nu er dette forstørret til en lille Gaard, der tilhører C h r. C h r i s t e n s e n.

Lorentz Friis var en meget omtalt Mand paa Egnen. Han var gift tre Gange og levede til 1877. Hans første Hustru var fra Skartved, den anden var en Datter af Smeden Jørgen Schmidt i Byen; hun døde under Tyfus-Epidemien i 1868, og hans tredie Hustru var Kirstine f. Beck fra Haderslev, der henlevede sin Enkestand hos sin Moder i Tyrstrup.

L. Friis forstørrede Gaarden meget, idet han købte den nærliggende Jeppe Knudsens Gaard og for Størstedelen lagde Jorderne ind under sin egen og den var derefter i mange Aar den største Gaard i Byen. Ved hans Død fik Sønnen L a u e F r i i s Gaarden. Kun kort Tid var han Ejer af Fædrenegaard. Tiderne blev daarligere omkring 1880, og han maatte sælge og flvttede derpaa til København, hvor han fik en Stilling som Vejer og Maaler. Ved Afstemningen i 1920 kom han som saa mange fra det gamle Land og aflagde sin Stemme for Danmark. Han boede da nogle Dage i sit Fødehjem. En anden Søn af Lorenz F. var Jørgen Friis, der i sin Tid ejede „Viktoria-Bad“, og senere har været bosat i Flensborg, hvor han nu er død.

I 1881 købte P e t e r H o l m Gaarden. Denne Mand, der endnu er kendt af mange, havde i 12 Aar opholdt sig i Sydafrika og New Zealand og arbejdet i Guld- og Diamantminer. Han var paa Grund af Udvandringen forbleven dansk Undersaat. Men da Forholdene under Prøjerregimentet ikke var lystelige og Tiderne tilmed var daarligere dengang, solgte han Gaarden i 1891 til Niels

F i n n e m a n n fra Taarning og flyttede til København. Her boede han en Tid; men kom senere til Kolding, hvor han levede med sin Familie i mange Aar. Peder Holm var født i Sod paa Haderslev Næs og var ud af en god dansk Slægt. Med levende Interesse fulgte han med i den nationale Kamp herovre saavel som paa andre Omraader. Denne retlinede og vellidte Mand levede til sidst hos en Svigersøn i Aastorp, hvor han døde 1928. og hans Hustru Cathrine, f. Fallesen, nogle Aar senere.

Om N. F i n n e m a n n, som levede og virkede paa denne Gaard indtil 1903, skal jeg indskrænke mig til, da han tilhører en nyere Tid, at anføre, at han paa Grund af sit fremtrædende politiske Arbejde blev et Offer for Køllerpolitiken. Man fik ham just ikke ved saa fine Midler stemplet som Optantsøn og dermed dansk Undersaat, saa han en Tid maatte forlade Landet. Gaarden blev saa i 1904 solgt til den nuværende Ejer og har altsaa siden Friis-Familiens Dage været paa adskillige Hænder. Af Friis-Slægten fra denne Gaard findes der her paa Eggen som i det gamle Land mange Efterkommere.

I 1790 nævnes et Landboelssted, som tilhørende Eskild Laugesen og som laa der i Nærheden. Paa Stedet boede M a d s H a n s e n, der senere maa have købt Ejendommen. Han var Murer og Tømmermand, eller hvad vi nu kalder Bygmester. Hans Fader var Hans Madsen, og Moderen hed Ellen; hun levede til 1803 og blev 96 Aar gammel. Det var meget sjældent, at nogen opnaaede en saa høj Alder i gamle Dage.

Mads Hansen var født 1761 og var gift med Marie Jørgensd., Datter af Gaardmd. Jørgen Hansen paa nuv. H. Kjelds Gaard. Af deres 6 Børn fik H a n s M a d s e n en Ejendom bygget paa Marken „Skovrøj“ og blev gift med Maren Jensd. Bonde fra Feldum. Denne Gaard var det, som Jeppe Truelsen Slifsgaard arvede efter H. Madsens Død, som før er fortalt. Sønnen, Jørgen M a d s e n, fik Ejendommen hjemme, der af Mads Hansen var blevet forstørret til en lille Gaard. Han købte nemlig en Del Landerier af Jørgen Fogt, der i 1817 kom fra Als og bosatte sig paa Sønik Eskildsens fhv. Gaard

s. d. Markerne, Store Skov, Damkier, Lille Have, Sønderkobbøl, Store og Lille Hok hørte saaledes til denne Gaard, men blev nu Mads Hansens, og da han selv var Bygmester, har han sikkert selv bygget de nødvendige Bygninger. J ø r g e n M a d s e n, der døde 1878, er bleven Stamfader til en talrig Slægt med Stamnavnet L i n d b e r g. Hans Hustru var Anna Petersd. fra Brabæk, hvis Fader var Peder Jensen Lindberg dersteds. Bedstefaderen var Jens Nicolaysen Lindberg i Heils. Med hende kom nu Navnet til Stubbum, idet Jørgen Madsens Børn alle blev døbt med Navnet Lindberg. En Søn, P e t e r L i n d b e r g, fik Gaarden efter Faderen og havde den til 1902, da den blev solgt og udstykket, saa den blev til et Landboelssted igen. Derefter boede N i e l s T h u e s e n fra Aller her til sin Død i 1926. Nu ejes Stedet af M a r t i n D a h l. Saadan gaar det frem og tilbage.

En anden af Jørgen Madsens Sønner er Rasm. Lindberg, der lever endnu, meget gammel (f 1847). Hans Fader købte i 1870 Gaarden „Skovrøj“ til ham for 11 000 prøjsiske Daler af Jeppe Truelsen, der rejste til Amerika (se Slægten Slifsgaard). Han var gift med Jørgen Kjelds Datter, Karen, og en Søn, Jørgen L i n d b e r g, har nu Gaarden (1934). En tredje Søn af Jørgen Madsen er H a n s J ø r g. L i n d b e r g, der blev gift i Lille Anslet og fik den Gaard, som nu ejes af hans Søn. Han lever endnu og er næsten 90 Aar gammel.

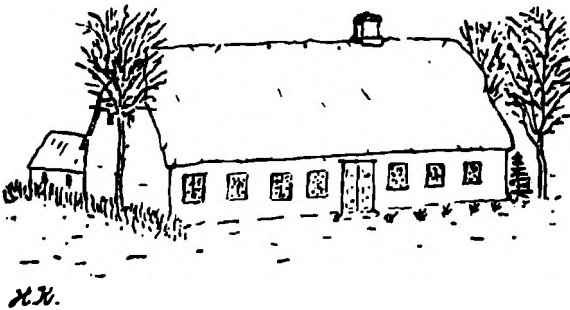
Med Hensyn til andre mindre Ejendomme og Huses Beboere fra gammel Tid, da er der ikke meget at fortælle. Efter Kortet over Stubbum fra ca. 1790 fandtes der foruden det sidst nævnte Landboelssted kun 3 andre Kaadnersteder, der var bygget paa „Frilanderier“, tilhørende Frigaardene i Nederbyen. Disse ejede Jorden i Fællesskab, eller som det hedder paa Tysk „in Gemeinschaft“, en Rest fra Stubbumgaard, som man ved Delingen af denne havde beholdt tilfælles. Det ene var Smedestedet, hvor Smeden Peder Bertelsen boede og døde 1808. Paa et andet boede Bertel Hansen, der i Kirkebogen betegnes som „Bettelfoged“ og Inderste. Han døde 1832. og hans Efterkommere er Hans Bertelsen, der druknede i den lil-

le Bæk, som kaldes Bybæk, Bertel Hansen, der fik Stamnavnet Fisker, og hans Søn Nis Fisker. Denne sidste har i mange Aar været Vejmand og „Bud“ for Kommunen og lever endnu.

Paa det tredie Kaadnersted boede Peder Jensen.

Af Huse uden Jord har der dengang kun været en 5-6 Stykker, hvoraf nogle var Aftægtshuse. Alle de andre Huse og Landboelssteder er bygget i en senere Tid.

Omkring 1840 fik Jens Schultz, der kom fra en Gaard i Faustrup, bygget sig et Sted paa Marken „Anshøj“, som

dengang tilhørte Jeppe Knudsens Gaard. Hans Søn, N i s S c h u l t z, fik Ejendommen efter Faderen og var i mange Aar Kommuneforstander. I 1907 solgte han og købte en Gaard i Brabæk, hvor han døde for kort Tid siden hos en Søn. En Broder til ham er pens. Postbud Niels Schultz i Haderslev. Et andet „Sted“ paa samme Mark byggedes samtidig af en Mand, der kaldtes Hans P. Møllebygger. Et Hus, der i en nyere Tid blev kaldt „Thameshus“ efter Manden, der havde det, T h o m a s A d o l f B r y d e, var førhen ogsaa et Landboelssted. Det er bleven bygget ca. 1830 af en Mand ved Navn Mogens Chr. Mønnicke, til hvem Marken paa den Tid er bleven solgt af Jens Hansen i Nederbyen. I 1877 købte Hans J. Krog Stedet og lagde Jorden ind under sin Gaard, og 1908 blev Huset nedbrudt. T h. B r y d e stammede ud fra den bekendte Bryde-Slægt i Stens Kro.

I Midten af forrige Aarhundrede var Folkemængden steget saa voldsomt paa Landet, at den i Løbet af et Par Menneskealdre i flere Sogne var bleven fordoblet.

Dette medførte, at der blev opført en Mængde jordløse Huse rundt omkring. Disses Beboere, der ofte stammede ud fra Gaardene, kaldtes Indsiddere og var meget fattige Folk. Mange af disse Huse blev en Slags Fæstehuse til Gaardene paa den Maade, at man fik Grunden overladt paa Livstid mod at „gøre“ et vist Antal Dage for Bonden i Slæt og Høst med „fuld Le“, som det hed. Materialet til saadanne Huse blev ofte tigget sammen, hvor gamle Bygninger nedbrødes hos Bønderne, der paa denne Tid byggede deres Gaarde om fra Bindingsværk til „Grundmur“ i stort Omfang. Man undres ikke over, at saadanne Huse hurtigt kom til at se gamle og affældige ud; men man havde da Tag over Hovedet, og Arbeide var der nok af den Gang. Endnu findes der adskillige af disse Indsidderehuse, der kan være pyntelige og nette, med de lave Stuer og ludende Straatage.

Om egentlige Husmandsslægter kan der næppe være Tale, da Landbefolkningen i gamle Dage, i hvert Fald paa disse Egne, kun i Hovedsagen synes at have været Gaardmænd eller Kaadnere. Man faar det Indtryk, at alle Byens Folk ved Udskiftningen har faaet Del i Jorden, om det saa var den uundværlige Smed. Derpaa tyder i Stubbum Marknavnet „Smedland“. Efter Statsbanke rotten i 1813 gik mange Bønder fra deres Gaarde og sank ned til at blive Indsiddere. De forøgede derved den store Skare af Smaakaarsfolk, hvis Lod trods Slid og Slæb alligevel var Armod. Da Udvandringen saa kom i 60erne og 70erne, benyttede mange Familier og unge Arbejdere sig af denne Chance og rejste ud til Amerika og andre Lande, for om muligt at finde bedre Levevilkaar. Og for manges Vedkommende maa man sige, at dette lykkedes.

I en noget senere Tid „udvandrede“ mange unge Mennesker paa Grund af de politiske Forhold til Danmark. Man vilde ikke være prøjsisk Soldat. Landflygtighed blev deres Lod, og værst for disse unge, der maatte bort fra Hjemmets Indflydelse som syttenaarige; de blev ofte til Vrag og daarlige Borgere i det Land, som gæstfrit gav dem Borgerret.

Til Slutning vil jeg nævne en Del af vore Husmænd og Arbejdere fra forrige Aarhundrede, der ofte trofast arbejdede paa én og samme Gaard i Aarevis. For nogles Vedkommende maa det siges, at Brændevinen var en Svøbe.

Saa sent som til 1850, da Hjemmebrænding blev forbudt, var der endnu Brænderi paa min Faders Fødegaard, den ene af de gamle Frigaarde. Brændevinstøjet blev da ordret til Haderslev og ituslaet. Men Snapsen hørte

Hus i Stubbum

med til det daglige Underhold og mentes at være uundværligt til det strenge Arbejde med Leen, Mergelgreben og Plejlen. Der var da ogsaa mange, som blev „forfalden“, som man sagde, baade mellem Arbejdere og Gaardmænd. Sikkert har Drikkeriet bidraget sit til, at mange gik tidligt i Graven, i en Alder, som nu synes at være Mandens bedste. —

Ved Bagvejen boede *A n d r. T h o m s e n*, der havde faaet sig et Hus bygget paa *Lorentz Friis Mark*. Huset ligger der endnu ved den nye Amtsvej. *I v e r Ø h l e n s c h l æ g e r* hed en Mand, der boede i *Jeppe Knudsens gamle Stuehus*. Om han var i Familie med den store Digter, vides ikke. *H a n s P a u l s e n B e c k* boede ved samme Vej. Fra dette fattige og man kan sige daarlige

Hjem udgik 3 Sønner, der alle blev Missionærer. Den ældste, Paul, blev endog Præst i Amerika. En anden Søn var landskendte Indremissionær H a n s C h r. B e c k, der en lang Aarrække var en af de ypperste og mest ansete Mænd indenfor danske Missionskredse og blev Medlem af Hovedbestyrelsen. En tredje Søn, S ø r e n B e c k, levede længe paa Fyn som Indremissionær og kom efter Genforeningen til Haderslev. I det næste Hus boede i mange Aar J e n s T a n g g a a r d og hans Kone, A n m a r i. Han var Dragon i 1848 og i Slaget ved Slesvig blev Hesten skudt under ham. Selv slap han fra det med Livet og en gennemskudt Kappe. Ved samme Vej paa Hjørnet havde N i e l s M a d s e n S k o v sit Hus. I 1864 var han indkaldt som Forstærkningsmand og laa i Fredericia. Paa sine gamle Dage, efter at Metkjestin, hans Kone, var død, fik han en god Plads hos Peter Fink.

Videre ad samme Vej fik en tysk Bager ved Navn B l u n c k i 1868 et Hus bygget til Bageri. Da Brønden, der var meget dyb, omtrent var færdig, skred denne sammen over en Brøndgraver fra Hvinderup og begravede ham fuldstændig. Alle Byens Karle arbejdede hele Natten for at befri ham; men han var forlængst død. Samme Bager Blunck var en meget omtalt Person i Byen; han blev indkaldt under Krigen 1870. Længere henne boede B e r t e l V i n d, der i mange Aar var Røgter og Tærsker. Hans Forfædre havde ogsaa boet i Byen. Han kunde fortælle drabelige Historier fra Krigen 1848-50, hvori han deltog ved Jægerne som Korporal og blev Dannebrogsmænd. Hans Fortællinger var dog vist overdrevne. I Byen boede C h r. F r e d e r i k s e n, Snedkeren, der døde pludselig 1874. Hans Hustru var Karen Snedkers, og deres Efterkommere kom til Hejls. Bødkeren H a n s S ø r e n s e n i Nabohuset var fra Fyn og Broder til Degnen Mogens Sørensen i Aller.

Endvidere boede i Jørg. Kjelds Aftægtshus N i s F r a n k, der ogsaa var Dannebrogsmænd fra Krigen og havde tjent som Kanonér. Han var i mange Aar Mestersvend i Aller Mølle og flyttede senere derover. I Sandgraven boede Skræderen P e t e r H o l s t, som til sidst

kom paa Fattiggaarden. Smeden Hans Therkild Schmidt fik senere hans Hus og byggede Smedien, hvor den nu er. Han var fra Frørup, men hans Familie flyttede senere til Skads Sogn i Vestjylland, hvortil Hans Th., der var en ualmindelig god Fodgænger, flere Gange har gaaet til Fods. I Nabohuset boede Christen Garder, som han kaldtes, fordi han havde været Garder. Han var ualmindelig stærk og var Stenkløver. Der kløvedes mange store Sten paa denne Tid til Sokkelsten og Ledpæle. Hans Søn var Hans Beck, Skomageren, der senere flyttede til Aller og blev Graver. Endnu skal nævnes Jesper Juhl og hans Kone Ansofi, der boede i det gamle Hus tilhørende P. Finks Gaard, samt Hjuleren Chr. Holm, der nævnes i Pastor Tonnesens „Kirkeliv i Nordslesvig“ som Medstifter af Indre Mission i Nordslesvig.

Med Hensyn til Udskiftningen i Stubbum, der jo i Hovedsagen har været en Slags Jordfordeling i stor Stil, viser en gammel Boniterings-Protokol fra 1769, at Marknavnene ingenlunde er opstaaet paa den Tid. De forskellige Agre har haft Navne fra en meget ældre Tid, som saa er gaaet over paa de indhegnede Købler. Dog synes der at være kommet en Del Navne frem ved denne Lejlighed, hvad ikke er saa underligt.

Gaar vi Stubbum Rettigheder rundt i 1794, findes vi en Mængde Navne paa alle de Marker, der da var indhegnede. Udskiftningen var da forlængst forbi, og Bønderne havde deres Marker til alle Sider imellem hverandre, for at alle kunde faa Del i „den bedre, den ringere, den slette og den onde Jord.“

Og man maa sige, at Jorderne var skilte godt ud: hvad enten det saa er sket ved et Magtbud eller ved en Overenskomst. Det første har sagtens ogsaa været Tilfældet, naar man ikke kunde blive enig. Saa megen Samfundsfølelse har man dog haft, at man kunde indse det umulige i, at nogen kunde leve udelukkende paa den slette og onde Jord, og derfor maatte hver Lodsejer have sin Part af denne, saavel som af den gode Jord.

Hustofterne havde man, de blev aldrig drevne i

Fællesskab, de var gode, og dem beholdt man. Men det var Udmarkerne, Kærene, Skovene og den „onde“ Jord det kneb med. I Stubbum ser man tydeligt, at man er gaaet konsekvent tilværks, og at enhver har faaet Part i den daarlige Jord; men det gav lange Markveje.

Dog har det sikkert været et stort Fremskridt, naar hver Mand havde sine egne Marker fredede med levende Hegn. Et stort og mægtigt Arbejde har det været at inddige og tilplante disse Tusinder af Favne med Planter og Tjørn, som man sikkert har taget i Skovene. Og man tog, hvad man kunde finde, derom vidner Hegnenes Mangfoldighed paa Arter af Løvtræer den Dag i Dag.

I ca. 100 Aar stod Udskiftningens Resultater saa at sige urørte. Men efterhaanden kom man i Tanker om, at det dog var rart at have Markerne lidt mere samlede, og i det sidste halvhundrede Aar har Bevægelsen gaaet i Retning af at samle Jorderne til en Gaard, om muligt i et Stykke. I vore Dage er dette ogsaa det ideelle, og Lovgivningsmagten søger at fremme dette Arbejde paa forskellig Maade.

Bortset fra Hustofterne, som hver Gaard havde, finder vi da følgende Benævnelser: Egmooshave, Askhøj eller Anshøj, Lyngager, Mølvjhave, Torrehave, Kragtornhave, Kirketoft, Trædengshave, Gudhave, Smedland, Haardeng, Rievesiig, Stakketblok, Steenbjerg, Hasselkrog, Bagskov, Damkjær, Skallebjerg, Hindsted eller Hindsti, Krusmai, Langagerhave, Lidenhave, Gaasgang, Sønderkobbeltave, Skaltoft, Lispholt, Sønderlyk, Kosiig, Bygested, Virkjær, Sønderholm, Jueltoft, Storekjær, Mølskov, Steenskjær, Østerholm, Volbæk, Bojhøj, Bygbæk, Blejaashave, Pladskmaj, Mengstoft, Gammelhustoft, Grædebjerg, Thomasholthave, Kjær, over og neder, Tau-mai, Aakjærshave, Skovrøy, Myrøy, Bredrøy, Laasbjerg-have, Hybjerg-have (Højbjerg), Kjærhave, Kroghave, Hør-gaard, Brudesengstoft og flere. Mange af disse Navne er dog i Tidens Løb gaaet i Glemmebogen, andre er ved Sammenlægning af mindre Kobler ligeledes forsvundet. En Del nyere Navne er kommet til; i den tyske Grund-

bog fra 1870erne er mange Navne delvis forvanskede eller fortyskede.

Navnet Hindsted eller Hindsti paa Udmarkerne længst mod Syd bærer mange Marker. Stakketblok er et mærkeligt Navn, vistnok af ældgammel Oprindelse. Haardeng hed flere Marker ogsaa i det tilgrænsende Anset. Det er lavt, sumpet Jord, der med Tiden er bleven til en „haard“ Eng, og senere til Pløjeland. Endelsen „røy“, som flere Marker har, er ryddet Skov. Kirketoft i Overbyen er fhv. Kirkejord, som nævnes 1649 i en Strid mellem Præsten i Aller og „Frimanden“ paa Stubbum-Gaard. Grædebjerg er en let sandet Mark midt i Byen. Navnene Boyhøj og Anshøj er sikkert meget gamle. Ejendommeligt for Haderslev-Eggen er, at Markerne kaldes „Haver“, modsat paa Sundeved, hvor det hedder „en Lyk“ eller paa Vestereggen, hvor det hedder en „Fenne“. Kun et Par enkelte Marker i Stubbum kaldes for Lykker ellers er det „haver“ eller med et ældre Udtryk „hauger“.

Paa disse Marker gik „de gamle Slægter“ Ager op og Ager ned og saede og pløjede den Jord, som deres Fædre havde gjort maaske i Tusinde Aar. Jorden er den samme, den gav dem Føde og Klæder, den var og er stadig Kilden til Selvopholdelsen, ja til alt Liv og Trivsel for Menneskerne. Derfor kaldes den M o d e r J o r d.

MENG

Under de bratte Banker ned mod Indsøen „Hejlsminde“ ligger i Sognet den lille By Meng. Hvoraf Navnet stammer, er ikke let at sige. Der findes intet tilsvarende i hele Landet. Fra den nye Landevej ser man Menggaard, men ellers er Byen skjult fra Sydsiden. Kun fra Nord og Vest ser man Gaardene ligge spredt i det smukke, kuperede Landskab, fra hvis Højder man har en smuk Udsigt til Hejls og over den ca. 200 ha store Hejlsminde, der ved et smalt Løb er forbundet med Lillebælt.

Et særligt højt Punkt er det saakaldte Slotsbjerg, der langt tilbage i Tiden har ligget nærmere ved Søen og paa hvis Top har knejset et Slot eller en Borg, hvorom der findes flere Sagn.

Der er fundet Munkesten og Murbrokker i Banken, men noget historisk Holdepunkt har man ikke. Efter Sagnet stod her forhen et Slot, og Borgfrøkenen var af een af Herrerne paa Wedelsborg, det paa den anden Side af Lillebælt beliggende Adelsslot, bleven forsmaaet. Paa en høj Festdag paa Borgen sang man da Smædesange saa højt, for at forhaane denne, at dette kunde høres helt over til Wedelsborg. Smædesangene var af den Art, at en Straf fra Himlen ikke udeblev. Jorden aabnede sig og Slottet sank med alle dets Beboere, saa ethvert Spor af dette forsvandt. — Wedelsborg hed i gamle Dage Iversnæs.

I den gamle Jordebog hedder Marken der Sildborghave, saa man har Lov at tro, at Borgen har været kaldt Sildborg efter Silden, der i Oldtiden stod tæt i de danske Bælter og Sunde. Hejlsminde har i Tidens Løb trukket sig meget tilbage, og man ser endnu tydeligt den gamle Kystlinie med Kløfterne paa begge Sider af Landevejen.

I Meng har der i fordums Dage været 7 Gaarde, hvoraf een har været en saakaldt Geltinggaard. Nu er Gaardenes Tal svundet ind til 4, hvoraf den største var og er endnu Menggaard. Denne, der efter Udskiftning-

gen anføres med en Størrelse af 98 Td. Ld., synes aldrig at have været en Herregaard, men nok en lidt mere end alm. stor Bondegaard.

Allerede i 1575 træffer vi der en Hans Kristensen og Navnene Hans og Kristen har vekslet i flere Aarhundreder paa denne gamle Bostavn. I 1633 finder vi igen en Hans Kristensen paa Menggaard og i 1750 Hans Jørgensen, der dog et andet Sted kaldes Kristensen. Hans Søn, Mathias Hansen, født 1760, ses i 1830 at være omkommet i en Mergelgrav.

Den næste Ejer er Kristen Hansen, der har overtaget Gaarden i 1776. Hans Hustru var Bodil Marie Hansd. fra Faustrup, Datter af Sognefoged Hans Paulsen dersteds. I 1796 findes han at blive gift anden Gang med Sara Enevoldsdatter fra Gaarden „Fuglsang“ i Fjelstrup Sogn. En Søn var Hans Kristensen, der nu kalder sig Ankersen til Bagnavn, vistnok efter Moderens Familie. En opbevaret Overladelseskontrakt fra 1811 viser, at han dette Aar har overtaget Gaarden efter Kristen Hansen, der da er kommet paa Aftægt. Efter denne maatte han udrede til Broderen, Paul Kristensen, en Sum af 500 Rigsd. Slesv. Holst. Courant samt et nærmere betegnet Udstyr, og til Søsteren, Marie Kirstine Kristensdatter, en Sum af 250 Rd. Slesv. Holst. Cour. Endvidere var der 4 umyndige Børn, nemlig: Enevold, 10 Aar gammel, Jørgen, 8 Aar, Bodil Marie, 14 Aar, og Maren, 12 Aar gammel. Som Formyndere for disse var udnævnt: Hans Jørgensen Ahrenkiel i Stubbum og Peder Jørgensen i Meng, begge Slægtninge til Kristen Hansen.

Om disse Efterkommere vides, at Hans Kristensen fik Gaarden, som nævnt er, Paul Kristensen kom bort fra Sognet og fik senere Kroen I m m e r v a d og er Stamfader til den Ankersen Slægt, som findes paa denne Egn. Enevold Kristensen Ankersen købte 1825 en Gaard i Skovhuse og er beskrevet under denne Bys Historie. Jørgen Kristensen døde som ung. Bodil Marie blev gift med Iver Nielsen i Meng (død 1830) og Maren blev gift med Nis Kiildsen fra Stubbum og kom til Haderslev.

Hans Kristensen Ankersen paa Menggaard blev i 1812 gift med Anne Cathrine Kristensd. fra Hejls, og efter hendes Familie antog man nu Navnet Juhl. Efter Faderens Død i 1837 blev den ældste Søn, Kristen Hansen Juhl, Ejer af Menggaard. Han levede til 1876 og var i Ægteskab med Inger Marie Jørgensd. fra Kobbersted, som døde 1869. Ved denne Tid overtog deres ældste Søn, Hans Kristensen Juhl, Gaarden (f. 1841). Hans Hustru var Karen, født Thorøe fra Anslet, som allerede døde 1882. Andre Brødre var Jørgen Juhl og Christian J., der var Gaardejere henholdsvis i Stubbum og Lille Anslet, men begge solgte deres Ejendomme omkr. Aaret 1900 og flyttede til Kolding. To Sønner af den sidstnævnte er Præster i det gamle Land.

I 1894 overtog Kristen Hansen Juhl den gamle Fædrenegaard efter Faderen, Hans K. Juhl, der fik sig et Aftægtshus bygget ved Gaarden, hvor han døde i 1910. Men i 1906 blev Menggaard solgt til M. Jørgensen fra Knud og Kristen H. Juhl fik nogle Aar senere sin Svigerfaders, Chr. Finnemanns, store Gaard i Taarning.

Endnu for ca. 30 Aar siden stod der i Meng en gammel Gaard med et meget ejendommeligt og sjældent gammelt Stuehus. Det blev beundret af mange for dets Bygningsstil og var sikkert af meget høj Ælde.

Da Gaarden paa denne Tid blev solgt og Stuehuset skulde nedbrydes, var der fra arkæologisk Side Tale om at købe denne interessante Bygning til Museet ved Lyngby. Men Sagen strandede, Huset blev nedbrudt og Gaardens Jorder udstykkede.

Paa denne Gaard levede i 1700erne Jens Jensen, og Gaarden var en saakaldt Geltinggaard. Paa Marken sydfor Gaarden, kaldet Mølbjerg, har engang ligget en Mølle. Geltinggaardene var nemlig ikke møllerpligtige til Aller Mølle, saa man forstaar, at man paa denne Gaard har haft en Mølle til egen og maaske ogsaa til andres Brug.

Nævnte Jens Jensen synes at stamme fra Als. I hvert Fald er hans Datter, Mette Marie, født i Østerholm paa Als i Aaret 1775. Samme blev i 1798 gift med Søren Kjeldsen Hansen fra Nabogaarden, der nu blev

Ejer af Gaarden. Han var Kirkevæрге i 22 Aar, ligesom hans Fader havde været det før ham, og levede til 1838, og der var da 7 levende Børn efter dette Ægtepar. Ellen blev gift i Skovbølling med Nis Pedersen. Hans Sørensen kom til Aller, den nuv. Allergaard, (s. d.); Søren Sørensen fik Gaarden hjemme, og saa var der Inger Marie, f. 1815 d. 1887, som blev gift med Kromand Hans P. Petersen i Aller Kro. Alle var døbt med Stavnnavnet Holm, som man havde taget efter Moderens Fødested, Østerholm paa Als.

Ellen Sørensd. bragte altsaa Navnet Holm til Skovbølling, hvor det findes endnu. Hans Sørensen Holm til Aller, som alt er fortalt under denne By.

Søren Sørensen Holm i Meng blev ikke gammel og døde 1852. Hans Enke, Karen, f. Finnemann, blev derefter gift med Hans Anker Juhl fra Menggaard, som nu flyttede ind paa den gamle Gaard. Han maatte senere afstaa Gaarden til Stedsønnen, Christian Holm. Samme forblev ugift og solgte som nævnt den gamle Stavn og dermed var dens Saga ude.

Paa Gaarden, der ligger tæt ud til Hejlsminde og tilhører Faller Lerskov, levede i 1700erne Søren Kiildsen og Maren Hansdatter. Denne sidste er omkring Midten af Aarhundredet blevet Enke og derefter gift med en Mand ved Navn Nis Christensen. En opbevaret Kontrakt fra 1769 siger nemlig, at dette Aar kom Nis Christensen og Maren Nisses paa Aftægt. Gaarden overlodes da til „Stiefsønnen“, Hans Sørensen, der var født 1747 og gift 1771 med Inger Hanses f. 1742. Hans Sørensen havde 3 Brødre, Jes, Kjeld og Nicolai, samt en Halvsøster. Jes Sørensen kom til Aller, Kjeld Sørensen til Stubbum, men om Nicolai vides intet.

Hans Sørensen, der altsaa overtog den „hele kgl. Fæstegaard“ 1769, havde en Søn, Søren Kiildsen Hansen, der giftede sig ind paa Nabogaarden med Mette Marie Jensdatter og fik denne Gaard (s. d.). En Datter, Marie Kirstine eller Kirsten, blev i Aaret 1800 gift med Claus Andreasen Roos fra Bjerningrøj af den bekendte Roos-Slægt i Bjerning Sogn. Claus A. Roos

blev nu Mand paa Gaarden; han synes at have været velhavende.

Efter en Kontrakt fra 1800, som er tilstede, maatte han nemlig overtage Gaarden for en Sum af 1500 Rigsdaler, en ikke ringe Sum paa denne Tid. Hans Sørensen, der var Kirkeværge i Aller Sogn, levede til 1829, og hans Hustru, Inger, til 1816.

Falle Lerskovs Gaard i Meng. 1771 Hans Sørensen, Kirkeværge

Claus Roos og hans Hustru Kirsten havde 4 Børn. Hustruen døde 1809 i en ung Alder, og ved hans Død i 1847 levede kun en Datter, Dorthea Roos, der i 30erne var bleven gift med Mads Jørgensen fra Kobbersted. Gaarden gik derved igen over paa Spindesiden. I hans Tid (1846) byggedes det store, rummelige Stuehus, som bærer Tegn af Velstand og de bedre Tider, som endelig oprandt. Børnene af dette Ægteskab var en Datter, der blev gift med Laur. Nissen i Sjølund, Claus og Inger Sophie, der forbleve ugifte, og Jørgen Madsen Roos, d. 1920, der blev Ejer af Gaarden og i en fremrykket Alder blev gift med Jacobine, f. Grau, fra Kobbersted. Af disses 2 Døtre er Dorthea gift paa Gaarden og Ingeborg er Lærerinde i Folkeskolen.

Ved Byvejen i Meng laa omkr. Aar 1800 endnu 3

Gaarde i Række, hvoraf først skal nævnes den Ejendom, som nu ejes af P. Huberg.

┌ Blandt Bymændene træffer man i gamle Dage ofte paa Navnet Iver, et Navn, der paa denne Tid var meget almindeligt overalt og udtaltes som „Jywer“. ┘ Denne Gaard har meget langt tilbage været Bostavn for Iversen-Slægten i Meng. I 1633 træffer vi saaledes paa en Anders Iversen, og 1672 paa Iver Iversen, og senere Jacob Iversen. Aar 1752 finder vi, at Iver Nielsen har faaet en Søn døbt med Navnet Niels Iversen, og at Moderen var Karen Sørensd. Vi finder derpaa, at samme Niels Iversen ifølge en opbevaret Kontrakt fra 1807, da har tilskødet Sønnen Iver Nielsen begge sine Ejendomme, hvoraf den ene har været Nabogaarden, som han imidlertid havde købt ind til sin egen. Indledningen til dette Aktstykke lyder saaledes:

„Overladeren afstaar herved og i Kraft af dette forbemeldte Niels Iversen med sin Hustrus Marie Nielses Samtykke: fra sig og sine øvrige Børn og Arvinger sine hidindtil i Meng tilhørende og i Besidhavende tvende resp. en Kvart og en Kvart Eiendoms Gaarde med alle derpaa staaende Huusbygninger samt alt, hvad som til samme Gaarde, Ager og Eng, Bye, Skov og Mark findes, item Kræ og Bæster, Svin og Faar, Avlingsredskaber og Husets Befindende Boskaber, ja med et Ord ald det, som inden- og uden Døre findes og med Rette dertil henhører, undtagen, hvad rede Penger Overladeren skulde have, som han sig selv forbeholder, samt hvad han for sig og sin Hustru og øvrige Børn haver reserveret, som herefter skal vorde specificeret, det øvrige altsammen til sin ældste Søn, Iver Nielsen og hans Arvinger og Efterkommere til Arv og Eye, og det saaledes, at han bemeldte Gaarde og hele Bohave nu straksen fra Dato af maa overtage, eye, bruge og beholde, samt sig det i Fremtiden saa nyttig og gavnlig at giøre, som han selv bedst veed og tilladelig være kan, til hvilken Ende han sig derfor paa alle behørige Steder haver at lade sig indskrive — —.

Iver Nielsen overtog efter denne Kontrakt altsaa sin Faders to Ejendomme den 1. Maj 1807. Han maatte til en Broder, Nis Nielsen, der i 1826 har givet Afkald og da boede i Lert, udrede 400 Rd. slesv. Holst. Cour., og til en Søster, Magdalene, 300 Rd. foruden Udstyr og Bohave. Iver Nielsen var to Gange gift. Første Gang med Bodil Marie Hansd. fra Menggaard, som døde 1830. Deres Børn

var: Niels, Jørgen og Sara Marie, alle døbte med Stamnavnet F i s c h e r.

Bøndernes Stamnavne blev ofte paa disse Tider ret tilfældigt valgte. Der fortælles, at Præsten Aagaard foreslog dette Navn til Familien af den Grund, at man undertiden fiskede paa Hejlsminde. Navnet uddøde her dog snart igen.

J. Nielsens anden Hustru hed Karen Ivers og er død to Aar efter i 1832. Her var en Datter ved Navn Bodil Marie Iversd. Fischer. Selv levede han til 1860 og var da 80 Aar gml. Ved denne Tid fik Sønnen, Jørgen Fischer, Gaarden. Hans Hustru hed Maren f. Bruhn fra Ørsted. Broderen, Niels, forblev ugift og levede paa Gaarden til sin Død omkr. Aaret 1900.

Men Jørgen Fischer blev ikke gammel. Han døde næppe en halv Snes Aar efter Faderen, og Enken blev saa i 1871 gift med Søren Hansen Holm fra Byen. Søren Hansen huskes godt endnu. Han og Hustruen døde begge i Genforeningsaaret 1920.

Jørgen Fischer havde en Datter, Marie Fischer, der i Midten af 80erne blev gift med Hans Iversen fra Bjerndrup, som saa overtog Gaarden, hvorefter S. H. Holm flyttede ud og boede en Aarrække paa „Kampesmose“ i Tyrstrup. I 1920 blev Gaarden solgt og udstykket og er nu et Landboelssted.

Den anden af de 3 nævnte Gaarde tilhørte Hans Jensen. Ifølge Kontrakt med ovennævnte Niels Iversen blev denne solgt til ham af Hans Jensen i Aaret 1795 for 394 Rigsd. og Aftægt til Sælgerens Forældre, Jens Hansen og Kiesten Hansdatter. Gaarden er senere bleven nedbrudt, hvornaar vides ikke. Den var kun paa 16 Td. Land, som blev lagt ind under Køberens, Niels Iversens, Ejendom. I 1836 findes i Fortegnelsen over møllepligtige til Aller Mølle en Gaardmand, Jonas Hansen, saa Gaarden har maaske endnu dengang ikke været nedbrudt. I Kontrakten benævnes Gaarden for „en kvart kongelig Fæstegaard“.

Den tredie af de ved Byvejen nævnte Gaarde tilhørte i Begyndelsen af det attende Aarhundrede Mads Jørr-

gensen. Sammes Søn, Jørgen Madsen, var født 1745 og døde 1827⁹. Mærkelig nok gaar disse Navne ca. 100 Aar senere igen paa en anden Gaard i Byen.

Denne Gaard var kun paa 20 Td. Ld. i 1794, og den blev paa denne Tid overtaget af Jørg Madsens Søn, Peder Jørgensen, f. 1769, der i 8 Aar havde faret til Søs og da blev gift med Bodil Marie Hansd. fra Menggaard. Han døde 1835, og en Datter blev gift med Tonnes Hansen Højer fra Højgaard i Stubbum, der nu fik Gaarden.

Efter ham kaldtes denne Gaard i mange Aar „Tonneses Gaard i Meng“. Hen i 50erne solgte Tonnes Hansen eller maaske Sønnen Gaarden til Hans Anker Juhl fra Menggaard, der var bleven gift med Søren S. Holms Enke, og flyttede til Alminde ved Kolding, hvorfra Højer-Slægten bredte sig videre. Efter en Aarrække nedbrød Hans Anker Gaarden og højere oppe, noget længere mod Vest, byggede han da den lille, smukke Gaard, hvor han og hans Hustru levede i mange Aar. For en Menneskealder siden solgte han og flyttede til en Datter i Hejls, hvor han døde. Hans Eftermand var Chr. Geertsen fra Anslet, der senere købte Bjerningrøy. Derpaa havde Nis Thuesen fra Faustrup Gaarden i mange Aar, indtil den for faa Aar siden gik over til Rasm. Ravn.

Endnu er tilbage at omtale Slægten Schultz i Meng. I ikke mindre end fire Generationer har Ejeren paa denne Gaard baaret Navnet Johan Schultz. Gaarden var efter den gamle Jordebog paa 35 Td. Land og tilhørte ca. 1750 Knud Eskildsen. Han synes kun at have haft en Datter, Sofie Knudsd., som i 1780 bliver gift med Villads Nissen fra Knud. Men længe har hun ikke levet, for 1784 bliver Villads igen gift med Enken Voldborg Jensd. fra Byen. Det var antagelig i hans Tid eller maaske noget senere, at de to ret store Marker, der kaldtes Hybjerg, kom ind under Gaarden fra Eskild Lauge-sens og Jeppe Knudsens Gaarde i Stubbum.

Paa Hybjerg, siger Sagnet, huserede Troldtøjet i gamle Dage. En Dag, da en Pige fra een af Gaardene malkede der, kom der en lille Mand ud af Høien og bød

hende at holde Forklædet op. Forfærdet gjorde hun dette, og nu fyldte Trolden det med det blanke, pure Guld. Pigen skyndte sig hjem med sin Skat, men da hun aabnede Forklædet for at vise den frem, var der ikke andet end — Høvlspaaner. Nu er Højen, der bestod af Grus og Sand, næsten bortgravet, men Guld er der ikke fundet.

Villads Nissen synes heller ikke at have haft Sønner. Hans Datter, Mette Villadsd., bliver i 1803 gift med **Johan Johansen Schultz** fra Hejls.

Her levede paa den Gaard, man nu kalder Klostergaarden, en anset og gammel Slægt, der bar Navnet **Schultz**. Faderen til ovennævnte var Johan Jespersen Schultz og Moderen Marie Kirstine Eskildsdatter. Der kan have været Familieforbindelse i Forvejen, derpaa tyder Eskild-Navnet, som ikke var helt almindeligt. Han var Sognefoged i Hejls i 40 Aar og døde 1804. Schultz-Navnet stammer formodentlig fra Foged-Bestillingen.

Johan J. Schultz kom altsaa til Meng og blev Ejer af denne Gaard sammen med Mette Villadsdatter i 1803. Han var født 1782 og levede til 1851 og havde 5 Sønner. Den ældste hed Villads, som forblev ugift og var nok noget sær. Den næste var **Johan Johansen Sch.** der fik Gaarden ved Faderens Død og blev gift med Mette Cathrine Schøtt fra Knud. Jesper Sch. kom i 1836 til Brabæk og blev gift med Else Kathrine Lindberg (s. d.).

Nis Johansen Schultz kom til Lille Anslet i 1837 og ægtede en Datterdatter af derv. Gaardmand Thomas Erich Schøtt. Denne Gren af Schultz-Slægtén, som altsaa oprindelig stammer fra Hejls, har skudt mange Skud og har talrige Efterkommere her paa Egnen med Navnet Schultz.

Den yngste Søn, Søren Schultz, f. 1816, blev i 1857 gift med Broderens Enke, Else Kathrine i Brabæk og var der Gaardejer til sin Død i 1907, hvorefter Gaarden blev solgt (s. d.).

Johan J. Schultz i Meng døde 1878. Efter ham fik Sønnen, der ogsaa hed **Johan**, Gaarden. Han havde dengang været bosat nogle Aar i Højrup. Hans Hustru

var Karen, f. Bruhn fra Ørsted, de døde begge under Kri-gen. En Broder til ham var Jesper Schultz i Hejls, en anden Broder er Søren Schultz, først bosat i Stepping, senere paa Bjerregaard ved Kolding.

Nu er denne gamle Slægtsgaard i den fjerde Johan Schultz's Besiddelse.

Paa det gamle Kort lægger man Mærke til, at hele den flade Tange ved Hejls minde anføres at høre under Hejls Sogn. En Vig skærer sig ind fra begge Sider, og her har efter Overleveringen ogsaa været et Løb mellem Hejlsminde og Lillebælt. En Rest med Vandhuller har indtil vore Dage været kaldt det gamle Slusehul. Naar dette Løb har lukket sig, og det nuværende har dannet sig, vides ikke; men Navnet „Præstholt“ paa Engen dernede kunde tyde paa, at denne engang har været en Ø, og at der samtidig har været to Gennemløb for Vandet. I gamle Dage har Engene dernede henligget i en øde og forladt Tilstand. Vejene fra denne Side gaar paa det gamle Kort kun til Anslet og Meng. Da Landtangen hørte til Hejls, har man fra disse Byer ikke haft noget der at gøre. Endnu i vore Dage har flere Lodsejere i Hejls Englodder paa denne Side, og naar der siges, at der for mange Aar siden er fundet Rester af en Pælebro over Løbet, da har denne sikkert kun været bygget for at komme over til Engene fra Hejlsiden. Nogen gennemgaaende Vej synes der ikke at have været og er som sagt heller ikke anført paa Kortet fra 1794. Derimod har der engang været en Sluse, og dette er bemærket paa Kortet saaledes: „vordem eine Schleuse“. Den skal efter sigende være ødelagt under Svenskekrigen og har vel nok staaet i Forbindelse med den førnævnte Pælebro. Slusenavnet har Stedet beholdt.

Hejlsminde Nor, som det ogsaa kaldes, er i Reglen et skikkeligt og ufarligt Farvand, og der drives en Del Fiskeri samt nogen Is- og Sejlsport paa Søen. Men undertiden kan den dog være gram i Hu med en rivende Strøm, og der er da ogsaa i Tidens Løb sket ikke saa faa Drukneulykker. Om en saadan, der passerede 1835, kan i denne Forbindelse følgende fortælles, idet der druknede 5

Mennesker ved Kuldsejling. Præsten *Fischer* skriver herom netop nu for hundrede Aar siden i Kirkebogen: „at Nis Jepsen, Styrmand fra Meng, f. 1780 i Ødis, gift 1809 med Pigen Kirstine Petersd. døde faa Dage efter, at hans Baad kæntrade med ham og 6 Personer paa Hejlsminde, af hvilke de fire druknede. Han blev vel reddet fra Døden, men saa haardt medtaget, at hans Død var en Følge af hint ulykkelige Tilfælde.“

Der fortælles, at de omkomne var lutter Smede her fra Nordslesvig, hvor Smedehaandværket dengang stod højere end paa Øerne, der havde været sejlene paa Fyn for at sælge Høstleer. Paa Hjemvejen led de saa denne sørgelige Skæbne. Endnu i vore Dage kaldes Stedet, hvor Ulykken skete, for „Smedehullet“.

I Begyndelsen af 70erne i forrige Aarhundrede var der megen Tale om at udtørre Hejlsminde og gøre den til en god og frugtbar Eng. Det var fra Hejls-Siden Tanken fremkom, særlig var det *Jep Fink* paa Bygebjerg, som arbejdede for at faa Planen realiseret. Da Hejlsminde dengang udgjorde Landsgrænsen mellem Danmark og Prøjsen, har dette sikkert været en Hindring, ligesom der ogsaa blev gjort gældende, at Arealet, ca. 200 ha. var for lille i Forhold til Omkostningerne. Da kom *Stormfloden* 1872 og kulkastede fuldstændig Planen. Man blev bange for, at en saadan Flod, hvis den gentog sig, kunde ingen Dæmning holde for, og Arbejdet og Omkostningerne vilde da være spildte. Efter den Tid har man ikke hørt Tale om et saadant Projekt.

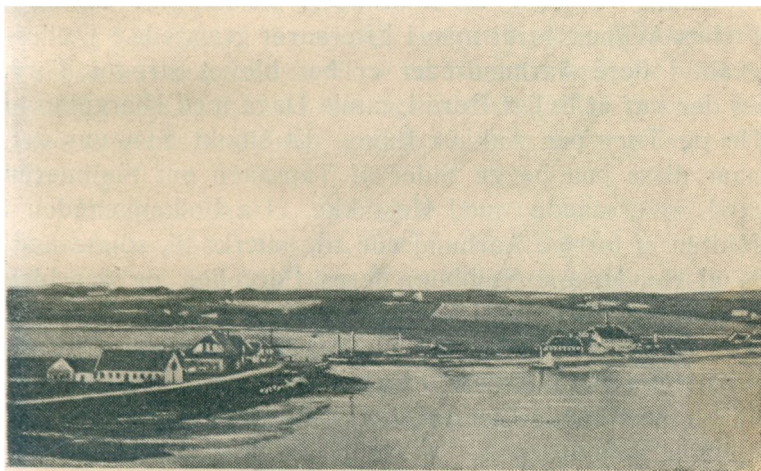
Det var den 13. Nov. 1872 efter flere Dages Storm og med Vinddrejning fra Nordvest til Nordøst ledsaget af Sne, at Vandet med en voldsom Kraft, som man aldrig havde oplevet før, satte ind over Hejlsminde og borttog næsten alle Husene dernede. Denne Katastrofe huskedes i lange Tider og satte en Skræk i Beboerne paa den flade Tange paa begge Sider af „Slusen“, som de næsten aldrig forvandt. Der gik ingen Menneskeliv tabt ved Stormfloden, man reddede sig op paa Lofter og Hanebjælker indtil der kom Hjælp fra Baade, eller man havde forladt Husene i Tide, men der skete en meget stor

materiel Skade paa Grund og Bygninger. Der blev ned-sat en Komité og afholdt mange Møder i Tiden derefter om Hjælp til de Vandlidte, og der indsamledes baade Penge og Tøj, hvad man ogsaa trængte til. Min Fader, der paa denne Tid var Kommuneforstander, har i sin Dag-bog gjort nogle Optegnelser ang. denne Tildragelse. Det hedder saaledes for den 13. Nov.: „Stormvejr, Snefog, uhyre Højvande, som borttog Hejlsminde.“ Og saaledes var det ogsaa. Da Vandet et Par Dage efter var sunket, stod der af 13-14 Beboelseshuse kun et enkelt delvis til-bage. Alle de andre laa i Ruiner, og det saa frygteligt ud dernede. Marker og Enge var dækkede med Sand og Tang, og Bohave og andet Løsøre flød overalt. Ved Meng var et Fartøj strandet, som nu stod højt oppe paa Land. Kommunen hjalp med Oprydningen, og man ser, at den 15. arbejdedes der med over 100 Karle og mange Vogne. Den 20. var der et Møde i Aller Kro for at raadslaa om Hjælp til de vandlidte, og der indkom straks 35 Th. 1 Mark til en foreløbig Hjælp. Senere var der flere Møder paa „Harmonien“ i Haderslev om Hjælp til alle de vand-lidte i Haderslev Amt.

I den gamle Kommuneprotokol ser man, at ca. 20 Lodsejere i Meng og Stubbum har faaet Erstatning for deres overskyllede Marker, hvor Vintersæd, Kløver m. v. var ødelagt af Saltvandet og delvis belagt med Sand og Tang. Paa denne Tid boede ved „Slusen“ H a n s P e d e r s e n H o l m, der var Kromand og Færgemand. R a s m u s J u h l, der købte Korn op og holdt Baad. Hans Hus blev delvis staaende. H a n s N i e l s e n D a h l kaldet Herman, som solgte Strøsand til Folks Gulve og havde Lystbaad, hvormed han sejlede „Feltere“ og andre til Gravenshoved. Endvidere var der Skipperen M o r t e n C h r i s t e n s e n, der med sin Jagt „Emanuel“ i mere end én Menneskealder sejlede med Korn, Foderstoffer og an-den Fragt paa Østersøen. Paa „den danske Side“ var der flere Skippere og Fiskere, og til Tider har der været mange Skibe og et livligt Røre dernede. Efter Genfor-eningen blev der bygget Bro over Løbet, som delvis har ødelagt Havnen.

Fra Hejlsminde gik Svenskerkongen, Carl Gustav, i 1658 med en Del af sin Hær over Isen til Fyn.

I Meng er der mange gamle Marknavne, som her skal anføres efter det gamle Kort fra 1794. Nogle af Navnene er gaaet tabt, men de allerfleste findes den Dag i Dag. Af den Grund, at det var mindre Gaarde i Byen, er Markerne smaa med omtrent hver sit Navn. Mange af dem er ret pudsige og ikke let at søge Oprindelsen til. Der findes følgende: Røyhave, Mengshedehave, Gammel-

Udsigt over Hejlsminde

jord, Tøning, Sivagerhave, Lyngager, Elkjærtøft, Halvottingshave, Søndermark, Kovvellonk, Mølbjerg Overtoft, Dukjær, Nørager, Sildborrelyck, Pieterskov, Kobbeleihave, Brænstykker, Mindeager, Putzhave, Fickhave, Stensager, Nørtøft, Løckleihave, Sparrebuskhavn, Sønderløft, Hattesmai, Hybjerg, Vestermajer, Knagsted, Daltoft, Vrangeng, Strangeng. Dertil kommer Tofterne ved Gaardene, som i Reglen betegnes som Hustøft, samt Halvøen Bermrøj, der var delt mellem alle Gaardene.

Om Sildborglyk er der fortalt, og paa Mølbjerg skal engang have været en Mølle, hvor der i en nyere Tid er fundet Møllestene. Halvottingshave, der nu kaldes Lyngager, betegnes paa Kortet som $\frac{1}{2}$ Otting. Løklejhavn

har antagelig sit Navn fra et lukket Led for Vejen til Hejlsminde, og noget lignende er maaske Tilfældet med Oprindelsen til Navnet Kobbelleihave.

Ind til Meng Marker grænser A a k j æ r Moser. Paa Kortet kaldet Akier Enge, som hørte til Gaardene i Stubbum og var delt i ikke mindre end 50 Parceller. Nogle af dem var kun et Skaar brede, og efterhaanden er de for en stor Del blevet købt sammen eller solgt til Folk, som byggede Hus dernede. Aakjær Mose kaldes i den gamle Matrikel Storeng og Kohlkilde, senere blev de kaldt Fælles-Aakjær, fordi man i Efteraaret græssede i Fællesskab. I flere Aarhundreder er her blevet strøget Tørv, og der var et livligt Røre i gamle Dage med Bjergning af Hø og Tørv paa Aakjær Enge. Et smukt Syn var det, naar disse paa begge Sider af Tapsaaen om Sommeren stod oversaaede med Høstakke. Da Folkemængden i Midten af forrige Aarhundrede tog stærkt til, solgte nogle af Bønderne i Stubbum deres Parceller, og der blev herpaa oprettet fire Landboelssteder. Her boede bl. a. Peter Bøgh, Jep Styrmand, Hans Thomsen Rasmussen, Jørg. Huberg, alle tilhørende Sognets gamle Slægter, hvis Efterkommere endnu har hjemme iblandt os. —

ANSLET

Til Aller Sogn hører ogsaa i kirkelig Henseende Store- og Lille Anslet. Denne By er efter alt at dømme en nyere By; i hvert Fald i Sammenligning med for Eks Stubbum.

I forrige og længst forsvundne Tider var man ikke glad for at bo og bygge altfor tæt ved Havet, hvorfra undertiden Strandhugstmænd og andre Skarnsfolk gjorde Landgang og røvede og plyndrede.

Af den Grund var mange af vore Kyster til langt frem i Tiden bevoksede med Skov og laa udyrkede og ubeboede hen. Saaledes var det ogsaa ved Anslet Strand, der med sine bratte Klinter endnu til Dels er bevokset med Skove.

Marknavnene i Anslet er næsten alle prægede af Skoven, der stod tæt fra Hejlsminde til Avnevingen, og de har ikke den Mangfoldighed i sig som mange andre Steder og hentyder som sagt i Reglen til Skoven.

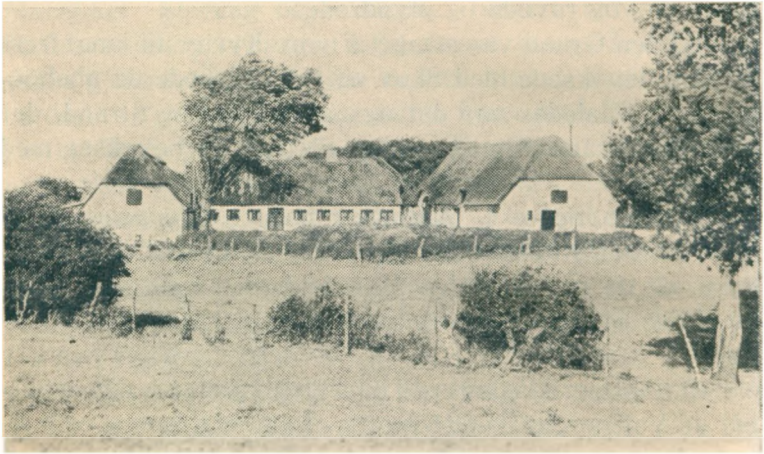
At Anslet ikke hører til de ældste Byer, ses ogsaa deraf, at Vejene gaar mere ligetil. Jo mere krumme og bugtede disse er, desto ældre er de i Reglen. Andre Dele af Jorderne paa „Sletten“, særlig i Lille Anslet, har sikkert til langt hen i Tiden været bløde og moradsagtige og derfor ikke skikket til Dyrkning og Beboelse.

Byens Navn hentyder sikkert til Slette, og en saadan er Jorderne da ogsaa i Hovedsagen. Hvordan det er gaaet til, at Byen delvis fra gammel Tid hører til Aller og Fjelstrup Sogn, kan ikke oplyses. Man har Lov til at tro, at der fra begge Sogne i Tidens Løb er flyttet Folk ud og har bosat sig mellem Skovene paa den gode Jord, og at disse saa har fastholdt Forbindelsen med det Sogn, hvor de kom fra. —

Som sagt, der foreligger intet, som hentyder til, at Anslet i sin Helhed har tilhørt enten det ene eller det andet Sogn. Oprindeligt skal hveranden Gaard have hørt til Aller og hveranden til Fjelstrup. I Præstearkivet ser man, at der flere Gange har været Rivninger mellem

Præsterne ang. Tilhørsforholdet. Saalænge Bven kun bestod af lutter Gaarde, gik det endda, men efterhaanden opstod der Udflyttere og flere Huse, og saa kunde Tilhørsforholdet nok blive noget indviklet. Der findes paa det gamle Kort saaledes Gaarde, som synes at have Marker til begge Sogne.

Paa nævnte Kort over Aller Sogn fra 1794 er kun de Gaarde med Ejere samt Marknavne opførte, som hører til Sognet, de andre staar blanke. Herom siges der i en

Gammel Gaard i St. Anslet

Bemærkning: „Die leeren Koppeln unter der Dorfschaft Anslet gehören zum Kirchspiele Fjelstrup.“

Man har ikke villet medtage mere end højst nødvendigt.

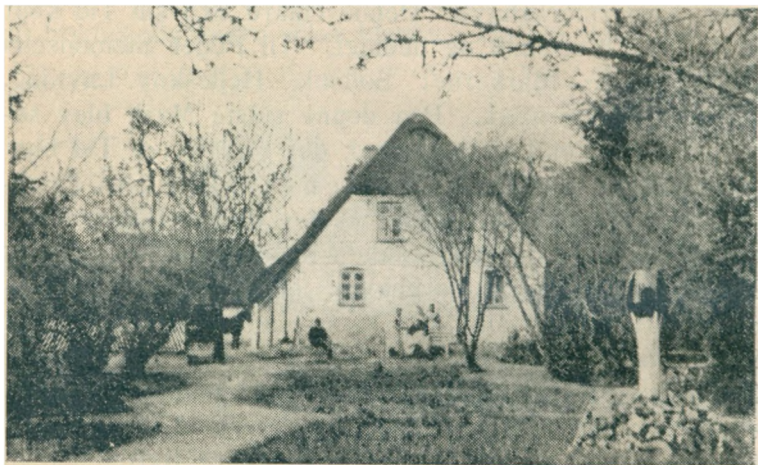
Paa denne Tid har der været 7 Gaarde i Store Anslet, som hørte til Aller Sogn og disses Ejere har da været følgende: Peder Madsen, Eskild Knudsen, Peder Christensen, Willads Jepsen, Nicolay Pedersen, Peder Siemonsen og Chr. Erichsen. Desuden nogle faa Landboelssteder. Senere blev der mange af disse sidste. I 1830erne var der saaledes 13 Landboeler, som var møllepligtige til Aller Mølle, dog hørende til begge Sogne.

Til Peder Madsens Gaard hørte foruden Hustoften, som fandtes ved hver Gaard, Markerne Langholt. Helle-

skov, Elkjærhave, Mitbjerghave. Til Eskild Knudsens, som nu er nedbrudt, hørte: Skovhave, Bjerghave, Langholt, m. fl. Til Peder Christensens Gaard hørte Markerne Langholt, Skovskift — nu Gravenshoved — Engehave, Skiedensiig. Til Willads Jepsens Gaard — nu Ansletgaard — hørte: Langholt, Stensager, Skovhave, Bierghave, Lykke-Deling, Lavninghave. Til Nicolay Pedersens Gaard hørte: Langholt, Lavninghave, Helleskov, Eskærager, Vestermarkshave. Denne Gaard er i sin Tid købt af Jacob Finnemann og nedlagt. Til Peder Siemonsens Gaard hørte Markerne: Sølbæk, Helleskov, Lavning, Nørager, Vestermark. Paa denne sidste Mark blev senere oprettet et Landboelssted, der i en nyere Tid blev til en Gaard, nu tilh. L a u r. J e n s e n. Til Chr. Erichsens Gaard hørte: Nørre og Sønder Rispeholt, Smeiland. Gravenshoved (førhen kaldet Krumshoved) Stuhr og Havkjær. De gamle Marknavne er ofte ligesaa interessante som Bynavnene. I Tidens Løb er de dog blevet forvanskede mange Steder. Ikke blot ved rene Skrivefejl, men ogsaa ved afvekslende at være opførte fra dansk eller tysk Side. Man lægger Mærke til, at Marknavnet Gravenshoved, der hvor Kysten bøjer, er flyttet hen til det Landboelssted ved Stranden længere mod Syd, som senere blev til et Udflugts- og Badested med dette Navn. Om Marknavnene og Skovene langs Kysten, der kaldes Helleskov, har sin Rod i Ordet Hellig, skal jeg lade være usagt, men det er meget muligt. Mange Marker bærer Navnet „Langholt“ og tyder sikkert paa forhenv. Skove. Om Oprindelsen til Navnet „Stuhr“, hvoraf der findes flere, kan der diskuteres.

I de fleste Byer bruges de gamle Marknavne endnu, især naar Gaardene bliver i Slægten. Ved Overgang til nye, fremmede Ejere er der Fare for, at Navnene forsvinder, hvad de ikke gerne maatte. De gamle Slægter i St. Anslet paa Gaardene her er nævnt, er saa at sige alle forsvunden fra Byen eller er uddøde. Der synes ikke at være Efterkommere af Bymændene fra 1794 paa nogen af Gaardene. Et Par af Gaardene vides at være solgt i den daarlige Tid efter Aaret 1800. Willads Jepsens blev

da solgt til Lars Thorøe, der stammede fra Sønderby ved Assens, og paa Peder Siemonsens Gaard kom der en Mand fra Sundeved ved Navn Henrik Johansen, der købte Gaarden ved Auktion. Ellers er der kommet andre Familier paa Gaardene. Navne som Finne mann, Surballe, Kyhl og Dahl m. fl. er forsvundne, og andre er traadte til.

Gravenshoved ca. 1903, nedbrændt 1935

I Lille Ansløt fandtes paa den Tid 3 Gaarde til Aller Sogn. Disse var Andr. Jepsens, Nis Erichsens og Peder Hansens. Desuden var der et Par Huse. Paa Haardeng og Vestermarken fandtes ingen Boliger dengang. Det saakaldte „Kildehus“ er angivet paa det gamle Kort som værende et Landboelssted. Herfra gik Vejen efter Meng, men ikke til Hejlsminde. Ligeledes findes Skolen angivet. Marknavnene i Lille Ansløt siger ikke meget. Mod Nord kaldtes de som nu Nørager og mod Vest Haardeng og Vestermark. Endvidere findes Navnene Hausager, Fuglekjær og Jenager.

Paa denne sidste Mark ved Vejen efter Knud blev der omkring 1870 bygget en saakaldt hollandsk Vindmølle af Hans Thuesen fra Sillerup. Disse smukke Møller, der er en Pryd for Landskabet, er nu desværre i Færd

med at forsvinde. Mejeriet „Fremad“ i Lille Anslet blev oprettet og bygget 1887.

Her er de gamle Slægter ogsaa borte. Kun paa een Gaard, der hører til Fjelstrup Sogn, er den gamle Stamme i Behold, nemlig Nis Schultz's Gaarden, der tilhørte Andr. Jepsen, er nedbrudt, og en anden er oprettet i en nyere Tid paa Vestermarken. Nis Erichsens Gaard blev for ca. 65 Aar siden flyttet over til Landevejen fra dens Plads ved Siden af H. J. Lindbergs. Denne Familie havde antaget Navnet Nørregaard efter Gaardens Beliggenhed. For ca. 40 Aar siden, efter Nis N ø r r e g a a r d s Død, gik Gaarden ved Salg ud af denne Families Eje. Peder Hansens Gaard ejedes i sin Tid af Chr. Juhl fra Menggaard, der havde giftet sig derind. Han solgte senere og flyttede med sin Familie til Kolding.

Endnu tager man fra Anslet som i fordums Dage til hver sin Kirke i Aller og Fjelstrup. En Ændring heri vil næppe nogensinde ske. De gamle Veje og Kirkestier, vore Fædre traadte, har Minder og Traditioner, der knytter sammen i Kærlighed til det fra Fædrene nedarvede og til den Kirke, ved hvis Fod de gamle Slægter fåndt deres Hvilested.

I den tyske Tid var Anslet en selvstændig Kommune. Nu hører Byen i kommunal Henseende til Fjelstrup Sogn.

DE FALDNE

Melodi: Moder, jeg er træt

Sørger alle danske Kvinder, sørger
over Sønderjyllands gæve Mænd.
De, som før har hævdet Danmarks Ære,
i det fjerne Land nu stedes hen.

Slesvigs Søn ifølge Tidens Ugunst
fulgte Pligtens kolde, tunge Bud;
stred og led og faldt, men ej med Glæde,
for et fremmed Folk og Land — o Gud!

Graad nu lyder over Slesvigs Sletter
for en Bror, en Fader eller Mand.
Sørger alle Danmarks Kvinder, sørger
for de Faldne fra det tabte Land.

Mange brave danske Hjem hernede
knuger Sorgen allerede nu.
Ej de faldt for gamle Danmarks Rige;
derfor Graaden bryder dobbelt ud.

Ord formaar ej mere at udtrykke
Sorgen, Savnet i de tusind Hjem.
Send, o Gud, o send os atter Freden,
til vort sorgopfyldte Land igen!

Men naar Striden er forbi — den store,
Bægret besk til Bunden drukket ud,
da med Væmod vil vi Eder mindes,
I, der stred og faldt for Pligtens Bud.

Ovenstaaende lille Sang er skrevet 1915 under Indtrykket af de mange Budskaber, der da kom om Faldne ved Fronten. Kirkebogen udviser ingen Faldne i Krigene i forrige Aarhundrede, der kun var Legeværk mod Verdenskrigens Ragnarok.

Og fælles for hele Sognet er da de Fædre og Sønner, der maatte ofre Livet under Krigen 1914-18. Paa faa Undtagelser nær er det Sognets Børn — en enkelt er sydfra — og et Par er født i andre Sogne. Deres Forældre er nu ogsaa snart borte, eller henhører til de gamle Slægter.

Der faldt eller døde som Soldat ialt 19 unge Mænd, hvoraf nogle var gifte og havde Familie. Af Sognets ca.

700 Indbyggere er dette ikke saa lille en Procentdel. En enkelt er begravet paa Kirkegaarden, ellers er deres Hvilested ude omkring paa Europas Valpladser. En er savnet, og for flere andres Vedkommende ved man ikke, hvor de ligger begravede.

I 1919 blev der paa Kirkeforstanderskabets Foranledning foretaget en Indsamling i Sognet med det Formaal at rejse en Mindesten med de Faldnes Navne til Ihukommelse for Efterslægten. Indsamlingen gav 7 300 Mark og 483 Kroner. I Juli Maaned 1920 afsløredes saa et Mindesmærke paa Kirkegaarden, hugget af Stenhugger O. Petersen, Haderslev, i mørkegraa Granit med Navnene paa de nitten Faldne. Underneden staar: „Beboerne i Sognet rejste denne Sten“.

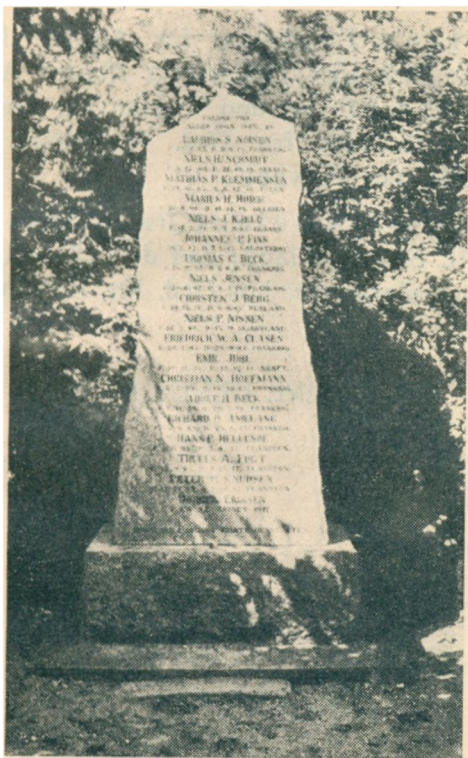
En af de Faldne. Niels Schmidt

De Faldne er følgende:

1. Laurits Nøjsen fra Anslet. Forældrene var Grd. L. Nøjsen og Hustru Karen i St. Anslet; født den 19. 2. 93, død den 9. 9. 14 i Frankrig. Han var Landmand.
2. Niels H. Schmidt fra Stubbum. Hans Forældre var: Fhv. Smed Hans Th. Schmidt og Hustru Agnes i Stubbum; født den 9. 12. 80; død den 27. 10. 14 paa et Lasaret i Tyskland. Han blev ført hjem og begravet paa Kirkegaarden. Var Landboelsmand med Hustru og 3 Børn.
3. Marius Højer fra Stubbum, hvor han tjente paa Gaarden „Skovrøj“; født den 20. 8. 90; død den 16. 12. 14 i Belgien. Var født udenogs.
4. Mathias Clemmensen fra Aller. Hans Forældre var: H. Henriksen og Hustru Maren.

- Født den 19. 10. 84; død den 8. 12. 14 i Polen. Han var Landmand.
5. Johannes Fink fra Stubbum. Forældrene var Grd. P. Fink og Hustru Marie; født den 28. 7. 92; død den 7. 3. 15 i Karpatherne. Han var Landmand.
 6. Niels Kjeld fra Aller. Forældrene var: Arbejdsmand Paul Kjeld og Hustru; født den 18. 1. 91; død den 3. 3. 15 i Elsass. Han var ved Landvæsenet.
 7. Niels Jensen fra Brabæk. Forældrene var: Ølhandler J. Jensen og Hustru, Tyrstrup; født den 29. 6. 92; død den 8. 7. 15 i Frankrig. Han var Landmand og nylig blevet gift.
 8. Frederik Klasen fra Stubbum. Forældrene var: Arbejdsmand Ernst Klasen og Hustru Line i Stubbum; født den 29. 5. 95; død den 28. 9. 15 i Frankrig. Landmand.
 9. Christian Hofmann fra Brabæk. Forældrene var: Lbm. Simon Hofmann og Hustru; født den 4. 2. 94; død den 14. 10. 15 i Frankrig. Han var ved Landvæsenet.
 10. Emil Juhl fra Aller. Forældre: Førstelærer og Degn C. Juhl og Hustru Mathilde; f. den 30. 11. 94; død den 10. 10. 15 i Nerft, Kurland. Han var uddannet som Lærer og næppe færdig ved Krigens Udbrud.
 11. Thomas Bæk fra Stubbum. Forældrene var: Arbejdsmand P. Bæk og Hustru Dorthea, Stubbum; født den 28. 6. 92; død den 6. 6. 15 i Frankrig. Han var Landmand.
 12. Niels Nissen fra Anslet. Han var Gaardejer og gift; født den 12. 3. 89 i Simmersted; død den 14. 9. 10 i Rusland.
 13. Hans Hellesøe fra Hejlsminde. Forældrene var Gæstgiver P. Hellesøe og Hustru; født den

5. 3. 98; død den 3. 8. 17 i Flandern. Han var Tjener af Fag. Den yngste af Sognets Faldne.
14. Truels Fogt fra Stubbum. Forældrene var: Grd. Geert Fogt og Hustru, Gunder; født den 22.

Mindesmærket over de Faldne fra Verdenskrigen

9. 85; død den 9. 10. 17 i Flandern. Han var Landmand hjemme paa Gaarden.
15. Adolf Beck fra Aller. Forældrene var fhv. Graver Hans Beck og Hustru, Amanda; født den 8. 11. 89; død den 20. 7. 16 i Frankrig. Han var ansat ved Postvæsenet.
16. Peter Knudsen fra Aller. Forældrene var: Landboelsmand Chr. Knudsen og Hustru, Aller; født den 23. 11. 92; død den 9. 10. 17 i Flandern. Han var Landmand.

17. Christen Berg fra Anslet. Forældre: Landboelsmand Jens Berg og Hustru; født den 19. 11. 77; død den 9. 9. 15 i Rusland. Han var Arbejder, gift, og boede ved Krigens Udbrud i Vejstrup Sogn.
18. Jørgen Eriksen fra Anslet. Forældrene var: Grd. Chr. Eriksen og Hustru, Anslet; født den 7. 4. 92; død den ? Han var Landmand og blev indkaldt fra Grd. N. Nissen i Stubbum. Meldt som „Savnet“.
19. Richard Amelang fra Skovhus. Født den 8. 12. 89 i Tyskland; død den 25. 6. 17. Han var gift Fodermester hos Grd. Kn. Buchholtz i Skovhus.

ÆRE VÆRE DERES MINDE!
